

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

THE SCIENTIFIC JOURNAL

НАУКОВИЙ ОГЛЯД

SCIENTIFIC REVIEW

№ 8(40), 2017

№ 8(40), 2017

ЗАСНОВАНО У 2013 РОЦІ

WAS FOUNDED IN 2013

ВИХІД З ДРУКУ: ДЕСЯТЬ РАЗІВ НА РІК

IT IS ISSUED TEN TIMES A YEAR

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ
СЕРІЯ КВ № 20878-10678Р

CERTIFICATE OF STATE
REGISTRATION
KB № 20878-10678P

Засновники

Founder

Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»;
Люблінський технологічний університет (Люблін, Польща)
кафедра економічної теорії Львівської комерційної академії;
кафедра суспільно-політичних наук Вінницького національного технічного університету;
кафедра філософських та соціальних наук Чернівецького торговельно-економічного інституту Київського Національного торговельно-економічного університету;
Інститут наукового прогнозування (м. Київ);
Інститут реклами (м. Київ);

Center for International Scientific Cooperation "TK Meganom";
Lublin University of Technology, Lublin (Poland)
Department of Economics, Lviv Academy of Commerce;
Department of social and political sciences, Vinnytsia National Technical University;
Department of Philosophy and Social Sciences Chernivtsi Trade and Economics Institute Kyiv National Trade and Economic University;
Institute of Scientific Forecasting (Kyiv);
Universities' Institute of Advertising (Kyiv);
Crimean Institute of Economics and Commercial Law (Sevastopol branch);

Кримський інститут економіки та господарського права (Севастопольська філія);

NGO "Association "Analitikum" (Vinnytsia);
International Society for Human Rights (Ukrainian section);

Громадська організація "Асоціація "Аналітикум" (м. Вінниця);
Міжнародне товариство прав людини (Українська секція);

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ

Science Index

Журнал включено до наукометричної бази даних «Російський індекс наукового цитування» («РИНЦ SCIENCE INDEX»)

РОССИЙСКИЙ ИНДЕКС НАУЧНОГО ЦИТИРОВАНИЯ

Science Index

Registered by «РИНЦ SCIENCE INDEX»

Ліцензійний договір № 630-10/2013
від 18.10.2013

Registration Certificate № 630-10/2013
dated 18.10.2013

Електронна версія журналу
<http://www.naukajournal.org>

The electronic version
<http://www.naukajournal.org>

Редакційна колегія:

Економічні науки

- Башнянин Григорій Іванович, доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії Львівської комерційної академії;
- Барський Юрій Миколайович, доктор економічних наук, професор, Луцький Національний технічний університет;
- Швець Наталія Романівна, доктор економічних наук, професор, директор Інституту банківських технологій та бізнесу ДВНЗ "Університет банківської справи";
- Шевчук Андрій Васильович, доктор економічних наук, професор, Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету;
- Вдовенко Наталія Михайлівна, доктор економічних наук, доцент, в. о. завідувача кафедри глобальної економіки, Національний університет біоресурсів і природокористування України, м. Київ;
- Загорна Тетяна Олегівна, доктор економічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Храпкіна Валентина Валентинівна, доктор економічних наук, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Коваль Л. М. кандидат економічних наук, доцент, Хмельницький кооперативний торговельно- економічного інститут;

Медичні науки

- Бочаров Василь Андрійович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри фармацевтичних і косметологічних технологій, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Пекліна Галина Петрівна, доктор медичних наук, професор, Одеський медичний інститут Міжнародного гуманітарного університету;
- Бочарова Вероніка Володимирівна, кандидат медичних наук, Одеський національний медичний університет;
- Лебедюк Михайло Миколайович, доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри дерматології та венерології, Одеський національний медичний університет;
- Куц Лариса Вікторівна, доктор медичних наук, доцент, завідувач курсом дерматовенерології, клінічної імунології, алергології, Медичний інститут Сумського державного університету;

Технічні науки

- Вальдемар Вуйцик, доктор технічних наук, професор, Люблінський технологічний університет;
- Барановський Віктор Миколайович, доктор технічних наук, професор, Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя;
- Гого Володимир Бейлович, доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри Природничих наук, Донецький національний технічний університет;
- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор технических наук;

Політичні науки

- Корнієнко Валерій Олександрович, академік Української академії політичних наук, президент Асоціації "Аналітикум", доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;

- Денисюк С. Г., доктор політичних наук, кафедра суспільно - політичних наук Вінницького національного технічного університету;
- Ткач Олег Іванович, доктор політичних наук, професор, Київський національний університет імені Тараса Шевченка;
- Докаш О. Ю., кандидат політичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Історичні науки

- Ореховський В. О., доктор історичних наук, доцент, завідувач кафедри філософських і соціальних наук Чернівецького торговельно - економічного інституту Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Коцур Надія Іванівна, доктор історичних наук, професор, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», академік Міжнародної академії безпеки життєдіяльності;
- Юрій М. Ф., доктор історичних наук, професор, академік АН України, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Циганенко Лілія Федорівна, доктор історичних наук, професор, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, декан факультету української філології та історії, завідувач кафедри всесвітньої історії;
- Робак Ігор Юрійович, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри суспільних наук, Харківський національний медичний університет;
- Нікітенко Костянтин Вікторович, доктор історичних наук, завідувач кафедрою менеджменту мистецтва, Львівська національна академія мистецтв;
- Дацків Ігор Богданович, доктор історичних наук, професор, Тернопільський національний економічний університет;
- Безаров О. Т., кандидат історичних наук, доцент, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;

Філософські науки

- Alatoon Mohammad Fayiz Ahmad, доктор філософських наук;
- Чікарькова М. Ю., доктор філософських наук, професор, кандидат філологічних наук, Чернівецький торговельно - економічний інститут Київського Національного торговельно - економічного університету;
- Андрієнко Олена Володимирівна, доктор філософських наук, професор, Донецький національний університет, доцент кафедри філософії;
- Дулин Петро Георгійович, доктор філософських наук, Миколаївський національний університет ім. В. Сухомлинського, завідувач кафедри філософії;

Правові науки

- Криницький Ігор Євгенович, доктор юридичних наук, професор, завідувач науково- дослідної лабораторії № 1, Науково-дослідний інститут фінансового права;
- Гумін Олексій Михайлович, доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри Кримінального права і процесу Навчально-наукового інституту права та психології Національного Університету «Львівська Політехніка»;
- Биков А. Н., кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник, вчений секретар Інституту законодавства Верховної Ради України;

Педагогічні науки

- Бельмаз Ярослава Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземної філології, "Харківська гуманітарно-педагогічна академія" Харківської обласної ради;
- Власенко Катерина Володимирівна, доктор педагогічних наук, професор, Донбаська державна машинобудівна академія;
- Пріма Раїса Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки;
- Кожевников Віктор Михайлович, доктор педагогічних наук, професор, Макіївський економіко-гуманітарний інститут;
- Тарнопольський Олег Борисович, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики та методики навчання іноземних мов, Дніпропетровський університет ім. Альфреда Нобеля;
- Полубоярина Ірина Іванівна, доктор педагогічних наук, доцент, Харківський національний університет мистецтв імені І. П. Котляревського;
- Амурський Е. Е., кандидат педагогічних наук, директор Інституту наукового прогнозування, академік МАБЕТ;
- Антонович Є. А., кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами;

Психологічні науки

- Волженцева Ірина Вікторівна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Макіївського економіко-гуманітарного інституту;
- Симоненко Світлана Миколаївна, доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології розвитку і соціальних комунікацій Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського;
- Мурат Еліоз, Ondokuz Mayıs University, Yasar Dogu Faculty Of Sport;

Мистецтво та мистецтвознавство

- Станіславська Катерина Ігорівна, доктор мистецтвознавства, професор, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;
- Сізова Олена Равільєвна, доктор мистецтвознавства, професор, Державна бюджетна освітня установа вищої освіти «Південно-Уральський державний університет мистецтв ім. П.І. Чайковського»;
- Прокопова Наталія Леонідівна, доктор культурології, доцент, декан факультету режисури і акторського мистецтва, Кемеровський державний інститут культури;
- Пучков Андрій Олександрович, доктор мистецтвознавства, професор, Київський університет імені Бориса Грінченка;
- Круль Петро Франкович, доктор мистецтвознавства, професор, завідувач кафедри інструментально-виконавського мистецтва Інституту культури і мистецтв Прикарпатського університету ім.В.Стефаніка;
- Прищенко Світлана Валеріївна, доктор наук у галузі дизайну, професор кафедри графічного дизайну і реклами Інституту реклами, член Спілки дизайнерів України;
- Бадалов Олег Павлович, кандидат мистецтвознавства, Чернігівський інститут мистецтв та менеджменту культури Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв;
- Куц Євген Вадимович, кандидат мистецтвознавства, Національна академія керівних кадрів культури та мистецтв;

Філологічні науки

- Абрамович Семен Дмитрович, доктор філологічних наук, професор, академік АН Вищої освіти України, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, завідувач кафедри слов'янської філології та загального мовознавства;
- Іваницька Наталія Борисівна, доктор філологічних наук, професор, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ, завідувач кафедри сучасних європейських мов;
- Іліаді Олександр Іванович, доктор філологічних наук, професор, Кіровоградський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка;

Географічні науки

- Ільїн Леонід Володимирович, доктор географічних наук, професор, завідувач кафедри туризму та готельного господарства Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Журнал зареєстровано в міжнародному каталозі періодичних видань
Ulrichsweb™ Global Serials Directory

Міжнародна індексація журналу:

РІНЦ SCIENCE INDEX

WORLDCAT

BIELEFELD ACADEMIC SEARCH ENGINE

RESEARCHBIB

CITEFACTOR

OPEN ACADEMIC JOURNALS INDEX

POLISH SCHOLARLY BIBLIOGRAPHY

GOOGLE SCHOLAR

РОЗДІЛ І. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ПРАВА

УДК: 338.486

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ

Іванова К. О.

Національний університет «Львівська політехніка», Україна, Львів

Досліджено основні принципи побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів. Проаналізовано основні дефініції, а саме «механізм» та «економічний механізм» та запропоновано власне визначення економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів, як найбільш вдалої сукупності принципів, методів, форм, засобів структур і функцій, що сприяє більш точному оцінюванню туристично-рекреаційних ресурсів для забезпечення відповідності фактичного їх стану заданим параметрам. Побудовано алгоритм оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів. Здійснено характеристику туристично-рекреаційного потенціалу як економічної системи та проаналізовано принципи його побудови. Запропоновано принципи побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів, серед яких: принципи доцільності, науковості, збалансованості, пріоритетності, ринкової рівноваги, соціальної орієнтованості, ефективності, раціональності та субсидіарності.

Ключові слова: механізм, оцінка, потенціал, принципи, туристично-рекреаційні ресурси.

Іванова К. А. Принципы построения экономического механизма оценки туристическо-рекреационных ресурсов / Национальный университет «Львовская политехника», Украина, Львов

Исследованы основные принципы построения экономического механизма оценки туристско-рекреационных ресурсов. Проанализированы основные дефиниции, а именно «механизм» и «экономический механизм» и предложено собственное определение экономического механизма оценки туристско-рекреационных ресурсов, как наиболее удачной совокупности принципов, методов, форм, средств структур и функций, что способствует более точному оценке туристско-рекреационных ресурсов для обеспечения соответствия фактического их состояния заданным параметрам. Построен алгоритм оценки туристско-рекреационных ресурсов. Осуществлено характеристику туристско-рекреационного потенциала как экономической системы и проанализированы принципы его построения. Предложены принципы построения экономического механизма оценки туристско-рекреационных ресурсов, среди которых: принципы целесообразности, научности, сбалансированности, приоритетности, рыночного равновесия, социальной ориентированности, эффективности, рациональности и субсидиарности.

Ключевые слова: механизм, оценка, потенциал, принципы, туристско-рекреационные ресурсы.

Ivanova K. O. Principles of the construction of economic mechanism of evaluation of tourism-recreational resources / National University "Lviv Polytechnic", Ukraine, Lviv

The article deals with the main principles of construction of an economic mechanism for evaluating tourist and recreational resources. The main definitions, namely, "mechanism" and "economic mechanism" are analyzed, and the actual definition of the economic mechanism of evaluation of tourist and recreational resources as the most successful combination of principles, methods, forms, means of structures and functions, which promotes more

accurate evaluation of tourist and recreational resources, is proposed. to ensure that the actual state of their parameters corresponds to the given parameters. The algorithm of estimation of tourist-recreational resources is constructed. The characteristics of the tourist-recreational potential as an economic system are described and the principles of its construction are analyzed. The principles of construction of an economic mechanism for evaluating tourist and recreational resources, including principles of expediency, science, balance, priority, market equilibrium, social orientation, efficiency, rationality and subsidiarity, are offered.

Key words: mechanism, estimation, potential, principles, tourist and recreational resources.

Вступ. На сьогодні ефективне управління є запорукою успіху у будь-якій сфері. Особливо вираженим і скрупульозним є управління, яке стосується природних ресурсів, оскільки зараз у світі екологічність, ресурсозбереження, природо-охоронність користується пріоритетом. Найбільшого значення сьогодні набуває управління туристично-рекреаційними ресурсами, а його оцінка сприяє повному володінню ситуацією у цій сфері, тому актуальним є дослідження принципів побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням принципів управління ресурсами, зокрема туристично-рекреаційними присвячували свої праці такі провідні науковці, як Бутко М. П. [1], Ванієва А. Р. [2], Куценко А. В. [3], Метеленко Н. Г. [4], Никонов А. А. [5], Семененко В. С. [7], Страхова О. А. [5], Слюзберг М. О. [5], Талах В. І. [9] та інші. Проте, комплексного дослідження принципів побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів на сьогодні не існує, що і спричинило вибір теми даної статті.

Мета статті – дослідити принципи побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів.

Виклад основного матеріалу. Формування сталого розвитку і конкурентоспроможності економіки регіонів залежить від нових підходів до гармонізації соціальної, економічної та екологічної діяльності, посилення впливу на ці процеси інститутів громадянського суспільства, підприємницької ініціативи. Особливого значення в цьому контексті набуває туристично-рекреаційна сфера як така, що інтегрує в собі просторовий потенціал природних, трудових, виробничих, науково-технічних, інтелектуальних ресурсів. Від ефективного використання туристично-рекреаційних ресурсів залежить інноваційно-інвестиційний розвиток інших видів діяльності та виробництва, інфраструктурне облаштування території, поліпшення умов проживання, оздоровлення і відпочинку населення, збереження і збагачення біологічного різноманіття та культурної спадщини [1].

Для досягнення мети даного дослідження звернемося до основних дефініцій, а саме «механізм» та «економічний механізм».

О. Страхова поняття «механізм» застосовує у переносному значенні і трактує як систему, що визначає порядок якого-небудь виду діяльності [5]. Вона також поєднує зазначене поняття з епітетом «механічний», що означає той, що свідомо не регулюється. Звідси, на її думку, при використанні поняття «механізм» щодо управління передбачається створення такої системи, яка забезпечить постійний управлінський вплив, спрямований на отримання певних результатів діяльності.

У сучасному словнику іноземних слів [8, с.377] термін «механізм» трактується двояко: і як внутрішня будова будь-чого, і як сукупність станів та процесів, з яких складається будь-яке явище. Перевага подібного двоякого визначення полягає в тому, що спочатку треба знати,

яким чином побудований даний об'єкт, для того, щоб потім можна було перейти до дослідження процесів його функціонування та розвитку. Далі, говорячи про управління ефективністю діяльності, необхідно пам'ятати, що управління – це цілеспрямоване регулювання, тобто мається на увазі наявність мети, а ефективність визначена в даному дослідженні як співвідношення результату діяльності до потреб, цілей і засобів (витрат).

Необхідно відзначити, що в економічній літературі для визначення «економічного механізму» вживаються категорії «господарський механізм», «організаційно-економічний механізм», «фінансово-економічний механізм». Вони відрізняються між собою за структурою, складниками та напрямками і рівнем впливу на об'єкти ресурсокористування, виробничої та соціально-економічної діяльності. Економічний механізм є сукупністю економічних важелів, серед яких оподаткування, ціноутворення, митна політика тощо, використання яких забезпечує види ресурсокористування та здійснення господарської діяльності [2].

У такому розумінні він є складником більш широкої категорії «господарський механізм» та включає категорію «фінансово-економічний механізм». Отже, структурними елементами цього механізму виступають методи, форми, інструменти, важелі державного регулювання та ринкового саморегулювання. Необхідно відзначити, що організаційно-економічний механізм слід розглядати в сукупності всіх його складових, з урахуванням кінцевого результату господарювання та циклічного характеру всіх соціально-економічних процесів [6].

На нашу думку, економічний механізм оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів – це найбільш вдала сукупність принципів, методів, форм, засобів структур і функцій, що сприяє більш точному оцінюванню туристично-рекреаційних ресурсів для забезпечення відповідності фактичного їх стану заданим параметрам.

В контексті даного дослідження варто з'ясувати алгоритм оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів (рис. 1).

Отже, наведений алгоритм сприятиме більш якісному оцінюванню туристично-рекреаційних ресурсів.

Таким чином, як говорилося раніше принципи є частиною економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів, тому проаналізуємо їх детальніше.

Сформулюємо наступні принципи побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів [4]:

- принцип корисності, тобто оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів обумовлено вимогами надання суспільно-необхідних послуг у відповідності до потреб ринку за умови забезпечення високої конкурентоспроможності туристичних послуг;

- принцип збалансованості системи, тобто туристично-рекреаційні ресурси, як складна соціально-економічна система, поєднує у собі структуровану сукупність ресурсів, які забезпечують прибутковість функціонування системи;

- принцип відповідності стратегічним цілям, тобто функціонування туристично-рекреаційних закладів орієнтовано на забезпечення найефективнішого використання усіх його наявних та потенційних можливостей з метою сталого економічного розвитку регіону;

- принцип ефективного використання, тобто туристично-рекреаційні ресурси як операційна система є керованою відкритою системою, яка забезпечує максимізацію ефекту «входу» та «виходу» системи.

Рис. 1. Алгоритм оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів*

*- складено автором на основі [3]

Туристично-рекреаційний потенціал є економічно сформованою системою, яка має ряд особливостей (характеристик), які властиві тільки їй (рис. 2).

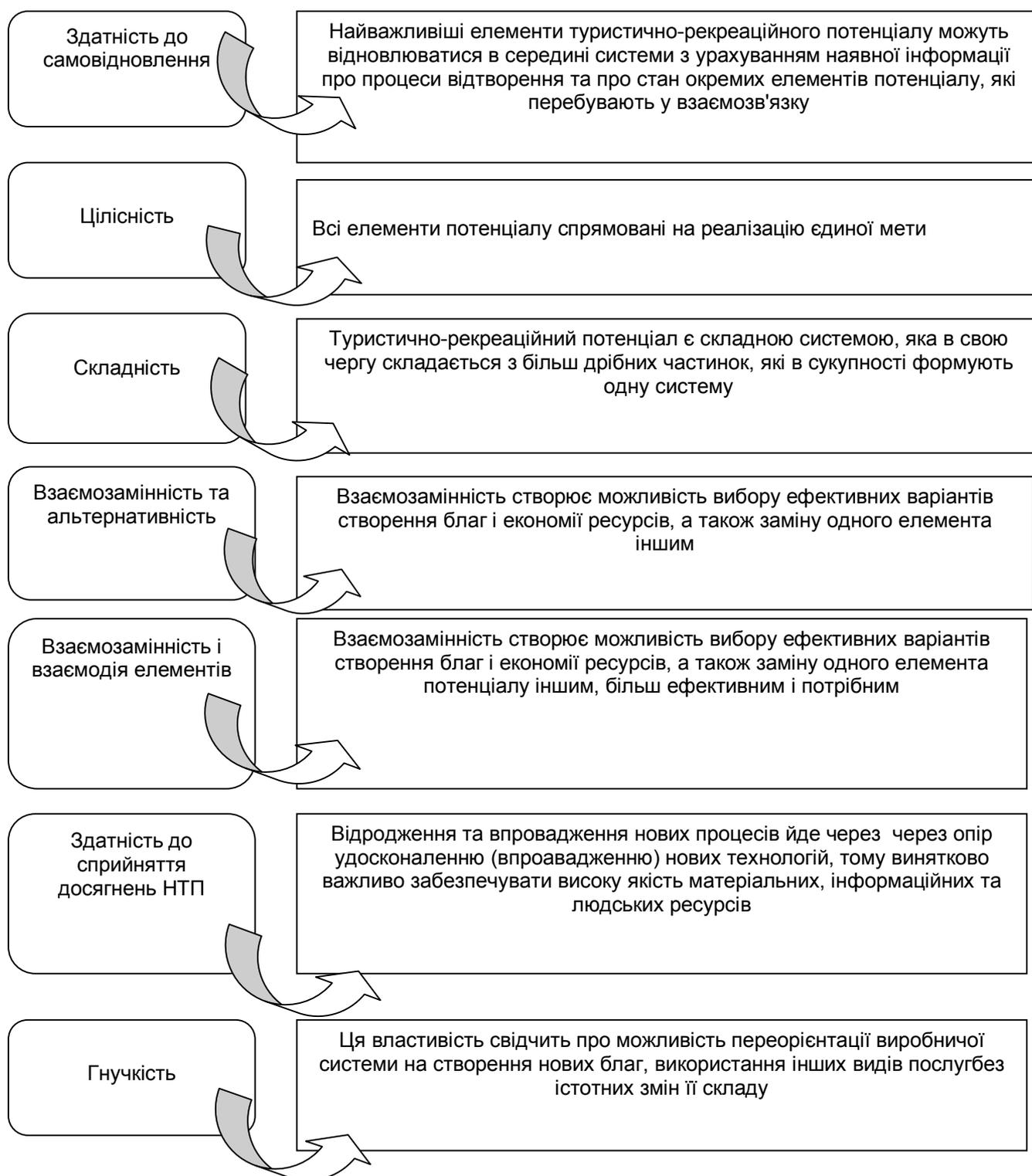

Рис. 2. Характеристики туристично-рекреаційного потенціалу як економічної системи*

*- складено автором на основі [7]

На основі пізнання законів і закономірностей формуються принципи використання туристично-рекреаційного потенціалу. Одним із головних є принцип раціонального та економічно ефективного використання

ресурсів, який спрямований на припинення руйнівного впливу виробництва на природне середовище, перехід до еколого-економічних шляхів використання ресурсів. Значення цього принципу зростає у зв'язку з поглибленням дефіциту ряду природних ресурсів при нерівномірності їх географічного розподілу. Для успішного просування країни шляхом ринкових реформ особливо важливе значення має принцип комплексного використання туристично-рекреаційного потенціалу, який базується на комплексному використанні природних ресурсів і їх відходів, трудових, фінансових ресурсів та основних засобів виробництва [9].

Варто зазначити, що управління туристично-рекреаційними ресурсами повинне відбуватися на основі наступних принципів:

- об'єктивності, що передбачає врахування попереднього досвіду та інформації, що зібрана в ході розробки напрямів управління;
- цілепокладання, яке передбачає чітке формування конкретних стратегічних цілей та мети досягнення цілей;
- результативності, що передбачає спрямування повної сукупності заходів, що були внесені до напрямів управління на отримання кінцевого результату, а саме досягнення поставлених цілей;
- ефективності, що передбачає визначення ефективності реалізації управління шляхом співвідношення затрачених сил та отриманих результатів поліпшення економічного та соціального стану туристичного регіону;
- пріоритетності, що передбачає включення до числа основних напрямків управління найбільш важливих завдань, реалізація яких дозволить досягти гармонійного розвитку туристично-рекреаційних ресурсів;

- компетентності, що означає залучення до процесу управління широкого кола експертів, що володіють знаннями в туристично-рекреаційній галузі;

- комплексності, що передбачає створення інноваційної економічної структури, що базується на постулатах соціального консенсусу;

- спадкоємності, що передбачає залучення до процесу управління представників усіх зацікавлених сторін з метою забезпечення спадковості даного процесу;

- альтернативності, що передбачає розробку паралельних альтернативних планів;

- прозорості, що передбачає відкритість та прозорість дій всіх суб'єктів під час управління, широке висвітлення їх діяльності у ЗМІ, залучення стейкхолдерів;

- ситуаційності, що передбачає виявлення, оцінку, врахування впливу внутрішніх та зовнішніх чинників, а також сценаріїв дій, у результаті виникнення можливих варіантів розвитку залежно від їх комбінації.

Отже, реалізуючи мету даного дослідження запропонуємо принципи побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів, серед яких: принципи доцільності, науковості, збалансованості, пріоритетності, ринкової рівноваги, соціальної орієнтованості, ефективності, раціональності та субсидіарності.

Зупинимося коротко на характеристиці кожного з запропонованих принципів.

Принцип доцільності полягає у здійсненні будь-якого виду діяльності за умови наявності соціальних, економічних, екологічних ефектів та вигод. Принцип системності полягає у вивченні туристичного та рекреаційного потенціалу як цілісної системи, що містить певні

структурні елементи, які узгоджені та взаємопов'язані між собою, а розвиток таких елементів орієнтований на зростання рівня системи в цілому. Принцип адаптивності передбачає дотримання та виконання низки заходів, які спрямовані на якомога швидшу реакцію пропозиції туристично-рекреаційного напрямку на зміни зовнішнього середовища задля досягнення відповідності туристично-рекреаційному попиту. Оцінювання туристичного та рекреаційного потенціалів регіону, його складових елементів повинно базуватися на передбаченні та врахуванні можливих змін при дії різноманітних чинників.

Принцип науковості полягає у забезпеченні функціонування туристичного та рекреаційного потенціалів на основі науки. Він передбачає застосування обґрунтованих наукових методів оцінювання та аналізу стану й прогнозування розвитку цього потенціалу, впровадження інновацій та нових технологій з метою підвищення раціональності та ефективності його застосування. Принцип стійкості потрібно розуміти в контексті використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону, що має на меті забезпечення збереження всіх складових в існуючому стані ймовірного відтворення та розвитку. Цей принцип підкріплюється використанням науково обґрунтованих норм навантажень на об'єкти туристично-рекреаційного комплексу.

Принцип збалансованості передбачає постійну підтримку потрібної пропорційності у розвитку всіх складових потенціалу. Це дає можливість забезпечити максимальну ефективність використання потенціалу для суб'єктів діяльності туристично-рекреаційного комплексу та найвищу вартість. Принцип перспективності полягає у розширеному відтворенні туристично-рекреаційного потенціалу, а також сприяє можливості його реалізації та розвитку в подальшому задля досягнення стратегії туристично-рекреаційної діяльності. Принцип планомірності забезпечується проведенням виваженої та послідовної, що базується на

плануванні, прогнозуванні політики організації, функціонування, розвитку туристично-рекреаційної діяльності регіонів, яка має враховувати інтереси не лише суспільства, а й держави та бізнесу, зокрема населення.

Принцип пріоритетності передбачає вирішення нагальних проблем та труднощів у розвитку туристично-рекреаційного потенціалу всіх регіонів, який має відповідати стратегічним і програмним документам, що прийняті на державному та регіональному рівнях, зокрема вимог сучасності у розвитку туристично-рекреаційної діяльності. Принцип ресурсного забезпечення полягає у розкритті сутнісних характеристик та структури туристично-рекреаційного потенціалу. Крім цього, процеси управління розвитком туристичного та рекреаційного потенціалу повинен забезпечуватися необхідними фінансовими, трудовими, інформаційними ресурсами. Це спонукає до їх кількісної оцінки та моделювання.

Суть принципу ринкової рівноваги означає, що великий вплив на вартісні характеристики рекреаційного потенціалу регіону має співвідношення між пропозицією і попитом на ринку туристично-рекреаційних послуг. При їх збалансуванні рекреаційний потенціал регіону можна використовувати найповніше та найефективніше. А незбалансованість ринку буде призводити до неповного отримання ефекту від використання потенціалу чи до зменшення через виснаження ресурсів. При формуванні загального туристично-рекреаційного потенціалу досягається принцип комплексності через розширення меж щодо структуризації та врахування неординарних ресурсів, використання яких в туристично-рекреаційному процесі надає можливості більш повно та об'єктивно оцінити туристично-рекреаційний потенціал в розрізі регіонів. Принцип корисності передбачає корисність певного туристично-рекреаційного продукту для певного рекреанта лише

в тому випадку, коли він здатен задовольняти конкретні туристичні та рекреаційні потреби в певний проміжок часу.

Принцип соціальної орієнтованості полягає у тому, що центром функціонування туристично-рекреаційного потенціалу повинна бути людина зі своїми потребами й інтересами. Реалізація туристично-рекреаційного потенціалу має на меті сприяння відновленню духовних, фізичних, емоційних, психологічних та інших сил людини. Разом з цим рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери регіону можна визначити на основі матеріального добробуту населення, його соціальної захищеності, рівнем освіти й іншими ознаками суспільного розвитку. Принцип екологічності вказує на те, що об'єкти природи, які надають можливості для функціонування туристично-рекреаційного потенціалу, в основному, вичерпуються. Тому процеси використання туристично-рекреаційного потенціалу регіонів повинні сприяти збереженню, збагаченню, відновленню природно-ресурсного потенціалу загалом, який спрямований на відновлення сили людини.

Принцип ефективності виражений співвідношенням результату користування ресурсами та витратами, здійсненими для досягнення цього результату. Зважаючи на різні аспекти туристично-рекреаційної галузі з метою досягнення загального регіонального ефекту, економічний ефект функціонування туристично-рекреаційного потенціалу можна визначити на основі фінансових результатів рекреантів, підвищення продуктивності праці, податкових та інших платежів до бюджету й небюджетних організацій в межах регіонів та держави. Про досягнення соціального ефекту у використанні туристично-рекреаційного потенціалу можуть свідчити: зменшення кількості та термінів лікарняних листів, підвищення працездатності тривалість життя, духовне збагачення. Екологічна ефективність є проявом запобігання руйнації екологічних систем та забезпечення

екологічної безпеки навколишнього середовища, зменшення господарського навантаження.

Принцип раціональності базується на виборі кращого варіанту залучення природних туристично-рекреаційних ресурсів у господарській діяльності з боку забезпечення макро-регіональної конкурентоспроможності, екологічної безпеки. Принцип сталості полягає у розвитку туристично-рекреаційної діяльності, який має бути підпорядкований досягненню головних вимог сталого розвитку. Принцип синергії можна розуміти як взаємодію окремих складових туристично-рекреаційного потенціалу, яка допомагає досягти високої ефективності туристично-рекреаційної галузі в порівнянні з внеском кожного компонента у вигляді їх суми. Поєднання складових туристично-рекреаційного потенціалу уможливить створення економічно обґрунтованого (оптимального) розміру туристично-рекреаційного потенціалу, а також отримання від його використання максимального ефекту відповідно ринковій кон'юнктурі в зазначеному регіоні.

Принцип субсидіарності розвитку рекреаційного потенціалу дає змогу місцевим органам влади володіти широким колом повноважень в порівнянні з керівними ланками, тому що вирішення головних завдань розвитку туристично-рекреаційного потенціалу має концентруватися на регіональному рівні, а не лише за схемою «зверху вниз». Принцип динамічності дозволяє врахувати, що кожен елемент туристично-рекреаційного потенціалу не слугує сталою величиною, а динамічно розвивається під впливом об'єктивно-суб'єктивних факторів, тим самим впливаючи на сукупний розмір у часовому й просторовому вимірах.

Висновки. Економічний механізм оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів – це найбільш вдала сукупність принципів, методів, форм, засобів структур і функцій, що сприяє більш точному оцінюванню туристично-рекреаційних ресурсів для забезпечення

відповідності фактичного їх стану заданим параметрам. Основними принципами побудови економічного механізму оцінювання туристично-рекреаційних ресурсів є принципи доцільності, науковості, збалансованості, пріоритетності, ринкової рівноваги, соціальної орієнтованості, ефективності, раціональності та субсидіарності.

Література:

1. Бутко М. П. *Методичні аспекти оцінки рекреаційного потенціалу регіону* / М. П. Бутко, Ю. В. Шабардіна // *Агросвіт*. – 2011. – № 1. – С. 10-17.
2. Ванієва А. Р. *Організаційно-економічний механізм формування та розвитку туристично-рекреаційного потенціалу території* / Ванієва А. Р. // *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. – 2013. – №3(23). – С.103-107.
3. Куценко А. В. *Організаційно-економічний механізм управління ефективністю діяльності підприємств споживчої кооперації України: Монографія*. – Полтава: РВВ ПУСКУ, 2008. – 205 с.
4. Метеленко Н. Г. *Виробничий потенціал як фактор забезпечення розвитку внутрішнього господарського механізму промислових підприємств* // *Ефективна економіка*. – 2010. – №7. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/index.php?operation=1&iid=26>
5. Никонов А. А., Страхова О. А., Слюзберг М. О. *Управление результатами и затратами в научно – технических организациях машиностроения*. – Л.: Машиностроение, 1988. – 79 с.
6. *Про заходи щодо розвитку туризму і курортів в Україні [Текст]: указ Президента України [прийнятий 21.02.2007] [Електронний ресурс]*. – Режим доступу:
<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=136%2F2007>

7. Семененко В. С. Производственный потенциал предприятий аграрного сектора как экономическая система // Наукові праці Південного філіалу Національного університету біоресурсів і природокористування України «Кримський агротехнологічний університет»: Економічні науки. 2012. Вип. 143. С. 278–283

8. Современный словарь иностранных слов. – СПб.: Дуэт, 1994.– 752 с.

9. Талах В. І. Методологічні засади дослідження чинників формування, використання та відтворення економічного потенціалу регіону // Економічні науки. 2011. Випуск 8 (29). Ч.4. Серія «Облік та фінанси». URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal>

References:

1. Butko M. P. *Metodychni aspekty ocinky rekreacijnogho potencialu rehionu/ M. P. Butko, Ju. V. Shabardina // Aghrosvit. – 2011. – № 1. – S. 10-17.*

2. Vanijeva A. R. *Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm formuvannja ta rozvytku turystychno-rekreacijnogho potencialu terytoriji / Vanijeva A. R. // Visnyk Berdjansjkogho universytetu menedzhmentu i biznesu. – 2013. – № 3(23). – S.103-107.*

3. Kucenko A. V. *Orghanizacijno-ekonomichnyj mekhanizm upravlinnja efektyvnistju dijajnosti pidpryjemstv spozhyvchoji kooperaciji Ukrajinu: Monohrafija. – Poltava: RVV PUSKU, 2008. – 205 s.*

4. Metelenko N. Gh. *Vyrobnychyj potencial jak faktor zabezpechennja rozvytku vnutrishnjogho ghospodarsjkogho mekhanizmu promyslovykh pidpryjemstv // Efektyvna ekonomika. – 2010. – № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=26>*

5. Nykonov A. A., Strakhova O. A., Sljuzbergh M. O. *Upravlenye rezulj-tatamy y zatratamy v nauchno – tekhnicheskyykh orghanyzacyjakh mashynostroenija. – L.: Mashynostroenye, 1988. – 79 s.*

6. *Pro zakhody shhodo rozvytku turyzmu i kurortiv v Ukraini [Tekst]: ukaz Prezydenta Ukrainy [pryjnjatyj 21.02.2007] [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu :*

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?Nreg=136%2F2007>

7. *Semenenko V. S. Proyzvodstvennij potencyal predpryjatyj aghrarnogho sektora kak ekonomycheskaja systema // Naukovi praci Pivdennoho filialu Nacionaljnogho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannja Ukrainy «Krymsjkyj aghrotekhnologhichnyj universytet»: Ekonomichni nauky. 2012. Vyp. 143. S. 278–283*

8. *Sovremennij slovarj inostrannykh slov. – SPb.: Duэт, 1994. – 752 s*

9. *Talakh V. I. Metodologhichni zasady doslidzhennja chynnykiv formuvannja, vykorystannja ta vidtvorennja ekonomichnogho potencialu rehionu// Ekonomichni nauky. 2011. Vypusk 8 (29). Ch.4. Serija «Oblik ta finansy». URL: <http://www.nbuv.gov.ua.portal>*

УДК: 3.34.343.2

ПОНЯТТЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Сюсюкало З. М.

Львівський національний університет імені Івана Франка, Україна, Львів

У статті розкрито ознаки заходів кримінально-правового впливу. На основі аналізу ознак запропоновано визначення поняття заходів кримінально-правового впливу. Визначено коло заходів кримінально-правового впливу, які входять в обсяг цього поняття. На підставі дослідження поняття кримінально-правового впливу та механізму кримінально-правового регулювання зроблено висновок про відмінність поняття заходів кримінально-правового впливу від інших правових понять.

Ключові слова: заходи кримінально-правового впливу, заходи кримінально-правового характеру, кримінально-правовий вплив, механізм кримінально-правового регулювання, державний примус, каральний вплив.

Сюсюкало З. М. Понятие мер уголовно-правового воздействия в уголовном праве Украины / Львовский национальный университет имени Ивана Франко, Украина, Львов

В статье раскрыты признаки мер уголовно-правового воздействия. На основе анализа признаков предложено определение мер уголовно-правового воздействия. Определен круг мер уголовно-правового воздействия, которые входят в объем этого понятия. На основании исследования понятия уголовно-правового воздействия и механизма уголовно-правового регулирования сделан вывод о различии понятие мер уголовно-правового воздействия от других правовых понятий.

Ключевые слова: меры уголовно-правового воздействия, меры уголовно-правового характера, уголовно-правовое воздействие, механизм уголовно-правового регулирования, государственное принуждение, карательное влияние.

Z. Siusiukalo A concept of measures of criminal legal influence in a criminal law of Ukraine / Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine, Lviv

The signs of measures of criminal legal influence are exposed in the article. On the basis of the analysis of signs, the definition of measures of criminal legal influence is proposed. The circle of measures that is included in the volume of this concept is certain. On the basis of research of concept of criminal legal influence and mechanism of the criminal legal regulation drawn conclusion about the difference of concept of measures of criminal legal influence from other legal concepts.

Key words: measures of criminal legal influence, measures of criminal-legal character, criminal-legal influence, mechanism of criminal-legal regulation, state coercion, punitive influence.

Вступ. Світова тенденція розвитку кримінального законодавства свідчить, що дедалі більше країн світу відступають від покарання як єдиного заходу кримінально-правового впливу застосовуючи багатокількісну систему заходів кримінально-правового впливу. М. І. Хавронюк зауважує, що сьогодні більшість розвинених держав світу, поступово відступаючи від постулатів неокласичної школи кримінального права і виходячи із мети ресоціалізації винного, як основної мети кримінального закону, у своїй кримінально-правовій політиці дотримується дуалізму покарань та інших заходів кримінально-правового впливу... [1, с. 6]. Влучно зазначає М. В. Бавсун, що ці заходи існують паралельно покаранню, при цьому можуть застосовуватися як поряд з ним, так і замість нього, тобто виступати додатковими або альтернативними засобами впливу на правопорушників, але тільки разом з покаранням вони здатні забезпечувати ефективне функціонування системи засобів кримінального закону щодо реалізації його основних завдань у боротьбі зі злочинністю [2, с. 99-102]. Обравши курс на євроінтеграцію Україна ратифікувала ряд міжнародних актів, імплементувавши відповідні положення законодавець офіційно визнав існування багатокількісної системи заходів кримінально-правового впливу в Україні.

Внаслідок приведення національного законодавства у відповідність із міжнародним КК України поповнився новим розділом, який містить заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, а також зазнав змін розділ XIV КК України, отримавши назву «Інші заходи кримінально-правового характеру». Такими змінами законодавець

офіційно визнав існування багатоколійної системи заходів кримінально-правового впливу в Україні та вперше закріпив у тексті КК України термін «заходи кримінально-правового характеру». Разом з тим чинний кримінальний закон не містить визначення поняття заходів кримінально-правового характеру. Не існує і єдиного загально узгодженого визначення цього терміну і в науці кримінального права. Окрім того, дедалі частіше на заміну терміну «заходи кримінально-правового характеру» застосовується термін «заходи кримінально-правового впливу», який є новим для науки кримінального права та не передбачений національним законодавством.

Дослідження заходів кримінально-правового впливу проводилось, як правило, з позицій визначення поняття та окреслення кола заходів, які входять до нього. При цьому часто наводячи певне визначення чи окреслюючи обсяг поняття заходів кримінально-правового впливу не обґрунтовують свою позицію. А саме поняття заходів кримінально-правового впливу часто ототожнюють з іншими правовими поняттями. Надалі дискусійними залишається питання підстави застосування заходів кримінально-правового впливу вчинення: злочину (Є. М. Вечерова, К. М. Карпов), суспільно-небезпечного діяння (О. В. Козаченко), злочину, суспільно-небезпечного діяння чи зовні схожого на нього діяння (А. М. Яценко). Неоднозначно вирішується питання щодо наявності (Б. Гребенкін, В. М. Трубніков) чи відсутності державного примусу як ознаки заходів кримінально-правового впливу, карального впливу. Не існує єдиного підходу до позначення досліджуваних заходів. Серед термінів зустрічаються «заходи кримінально-правового характеру» (Є. М. Вечерова, К. М. Карпов, В. М. Трубніков, А. М. Яценко), заходи кримінально-правового впливу (Н. А. Орловська, Б. Сахаров) або взагалі відбувається їх ототожнення (І. М. Ярош). У зв'язку з цим, **метою статті є:** визначення поняття заходів кримінально-правового впливу. Для

досягнення цієї мети поставлені наступні **завдання**: з'ясування змісту та обсягу поняття заходів кримінально-правового впливу, розмежування поняття заходів кримінально-правового впливу із суміжними правовими поняттями.

Виклад основного матеріалу. На даний час законодавче визначення заходів кримінально-правового впливу відсутнє. Разом з тим Розділ XIV КК України «Примусові заходи медичного характеру та примусове лікування» після прийняття Закону «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» від 18.04.2013 р. №№ 222-VII [3] носить назву «Інші заходи кримінально-правового характеру». В даному розділі відобразились положення про примусові заходи медичного характеру, примусове лікування та спеціальну конфіскацію. Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» від 23.05.2013 р. № 314-VII КК України було доповнено розділом XIV «Заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб». Проте визначення таких заходів не містить жоден із згаданих розділів. На міжнародному рівні це питання також не врегульоване. Міжнародні акти, схвалені Україною відповідно до Плану дій з лібералізації безвізового режиму, не розкривають поняття заходів кримінально-правового впливу чи кримінально-правового характеру.

В Основному законі України у ст. 62 зазначено: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» [4]. У ст. 1 КК України визначені завдання поставлені перед КК України. Для здійснення цього

завдань КК України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили [5]. Як бачимо, про інші заходи кримінально-правового впливу у даній статті не згадується, що є на нашу думку, прогалиною. Разом із тим у ч. 2 ст. 4 КК України передбачено, що злочинність і караність, а також інші кримінально-правові наслідки діяння визначаються законом про кримінальну відповідальність, що діяв на час вчинення цього діяння. З цього можна зробити висновок, що КК України допускає існування інших кримінально-правових наслідків, відмінних від покарання, однак не передбачає їх визначення та переліку.

Для з'ясування змісту поняття заходів кримінально-правового впливу необхідно проаналізувати можливі ознаки. Серед вчених існують різні точки зору щодо того, що є підставою застосування заходів кримінально-правового характеру. Наявні в науці позиції можна поділити на три групи: 1). підставою є вчинення злочинів [6, с. 14; 7, с. 126], 2). підставою є суспільно-небезпечне діяння [8, с. 242.], 3). до підстав відносять злочин, суспільно-небезпечне діяння і навіть зовні схоже на злочинне діяння [9, с. 783]. Така кількість підходів щодо підстави застосування заходів кримінально-правового впливу зумовлена, на нашу думку тим, що не всі науковці відносять примусові заходи медичного характеру до заходів кримінально-правового впливу, підставою застосування яких власне, і є вчинення не злочинів, а суспільно-небезпечних діянь. На користь позиції щодо віднесення примусових заходів медичного характеру наводять наступні аргументи: 1). Тільки законодавець визначає галузеву приналежність конкретних заходів. І якщо ці заходи передбачаються нормами КК України, то відмовляти їм у кримінально-правовому характері немає підстав, адже КК України – єдина форма буття кримінального права, виключно в КК України регламентовані підстави та умови застосування всіх кримінально-правових заходів [10, с. 90], 2).

Юридичним фактом, що породжує відповідні правовідносини, є вчинення суспільно-небезпечного діяння або злочину з певними відхиленнями у психічному стані, хворобливими розладами психіки (ст. 93 КК України). В іншому випадку мова може йти про застосування положень Закону України «Про психіатричну допомогу», але не норм КК України [10, с. 91]. На користь протилежної позиції наводять такі аргументи: 1). ПЗМХ пов'язані з лікуванням, а лікування залежить від особливостей протікання певного психічного захворювання. При цьому автор висловлює свою думку щодо адміністративно-правової природи ПЗМХ [11, с. 658], 2). Підставою застосування ПЗМХ є не вчинення злочину, а необхідність лікування наявного в особи психічного захворювання [12, с. 67]. На нашу думку, за своєю природою примусові заходи медичного характеру не є кримінально-правовими, оскільки вплив здійснюється на здоров'я людини. Законодавець навіть не може повною мірою забезпечити правове регулювання даного заходу, зокрема, через визначення тривалості вказаних заходів, як це зроблено з іншими заходами, визначеними КК України, оскільки ключову роль тут займає стан здоров'я особи. Про це свідчить і аналіз ухвал про продовження, зміну або припинення примусових заходів медичного характеру, звідки можна зробити висновок, що фактично значення має медичний висновок лікарів про стан здоров'я пацієнта, що не є правовим питанням. Таку ж позицію займаємо і щодо примусового лікування особи, який по своїй суті, на нашу думку, до кримінально-правових заходів взагалі немає жодного відношення. Тому при вирішенні питання про віднесення конкретного заходу до кримінально-правового слід керуватись сутнісним критерієм, дослідити правову природу заходу.

Аналогічно триває дискусія щодо правової природи заходів виховного характеру. Окремі вчені, відносячи їх до заходів кримінально-правового впливу, зазначають, що правова природа цих заходів дає

можливість вважати їх кримінально-правовими (особливим різновидом покарання, що призначається тільки неповнолітнім), оскільки вони передбачені в КК України і є різновидом заходів державного примусу, [13] деякі з них розглядають їх як заходи, що забезпечують досягнення тих самих цілей, що і кримінальне покарання, але менш суворими засобами. Противники такої позиції зосереджують свою увагу на педагогічному характері таких заходів, аргументуючи свою тезу тим, що ці заходи не містять елемента кари, не спричиняють судимості, хоча і обмежують волевиявлення неповнолітніх, оскільки застосовуються всупереч їх бажанню. Критику у багатьох науковців викликає положення, передбачене ч. 2 ст. 97 КК України. Зокрема, вчені зазначають: 1). Звільнити від кримінальної відповідальності можна лише ту особу, яка їй підлягає. У випадку застосування ч. 2 ст. 97 КК фактично мова йде про звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка не є суб'єктом злочину, оскільки не досягла віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Якщо особа не є суб'єктом злочину, то відсутній і склад злочину, внаслідок чого кримінальна відповідальність виключається. Такий випадок не можна вважати звільненням від кримінальної відповідальності, тому і розташування цієї норми в ст. 97 КК не є обґрунтованим, [13]. Виходячи із теорії права вважаємо, що в застосовувати примусові заходи виховного характеру, які відповідно до КК України можуть застосовувати і до неповнолітніх осіб, які підлягають кримінальній відповідальності не правильно. Тому підтримуємо думку, що КК України не повинен передбачати таких заходів впливу щодо неповнолітніх, які не досягнули передбаченого законом віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність. Щодо визнання примусових заходів виховного характеру кримінально-правовими у випадку застосування їх до неповнолітніх, що можуть підлягати кримінальній відповідальності, вважаємо, що немає підстав для заперечень.

Застереження можуть виникати щодо ефективності окремих заходів, але в загальному вважаємо, що такі мають право на існування в КК України. Окрім того, Комітет Міністрів Ради Європи в Європейських правилах стосовно неповнолітніх правопорушників, до яких застосовуються санкції або заходи, зазначив: «... перевагу слід надавати таким санкціям та заходам, які можуть мати виховний вплив, а також сприяти відшкодуванню збитків, завданих правопорушенням, яке вчинила неповнолітня особа» [14]. Врахувавши вищевикладене, вважаємо, що підставою застосування заходів кримінально-правового впливу є вчинення особою злочину.

Державний примус як ознака заходів кримінально-правового впливу. Часто окремі науковці в дефініції поняття вказують державний примус як ознаку заходів кримінально-правового характеру. Інші – не зазначають її при розкритті поняття. Безспірним серед науковців залишається віднесення даної ознаки до покарання. Як приклад першої позиції можна навести думку В. М. Трубнікова, який вважає, що покарання та інші заходи кримінально-правового характеру за своєю правовою природою є заходами державного примусу від імені держави, а тому є всі теоретичні підстави та підтримка практичних працівників відносно законодавчої заміни системи покарання системою заходів кримінально-правового характеру [15, с. 193-201]. Для вирішення даного питання слід з'ясувати, що розуміється під державним примусом. Державний примус є персоніфікованим, здійснюється від імені держави державними органами, застосовується у визначених законом формах, на законних підставах відповідними органами [16, с. 450]. Звідси можна зробити висновок, що ознакою заходів кримінально-правового впливу, які забезпечують державним примусом є застосування їх поза волею винного, тому заохочення до певної поведінки і державний примус є взаємовиключними. При цьому виникає питання яке місце заходів,

пов'язаних із звільненням від кримінальної відповідальності заохочувального характеру, в механізмі кримінально-правового регулювання? Частина заходів кримінально-правового впливу наділена державним примусом, проте, ця ознака притаманна не всім заходам, передбаченим чинним КК України.

Каральний вплив як ознака заходів кримінально-правового впливу. В межах цього питання думки вчених можна поділити на дві групи: 1). каральний вплив є ознакою заходів кримінально-правового характеру. Як приклад можна навести думку Б. Гребенкіна, який виокремлює серед ознак інших заходів (мір) кримінально-правового характеру каральний вплив [17, с. 219]. 2). всі заходи кримінально-правового впливу можна поділити на дві групи: карального та некарального характеру. Так, Ф. К. Набіуллін виділяє три форми кримінально-правового впливу, при цьому поділяючи засоби на каральні та некаральні: 1. реалізація попереджувального завдання кримінального законодавства; 2. застосування каральних засобів в рамках реалізації кримінальної відповідальності. 3. застосування некаральних заходів, які входять в зміст кримінальної відповідальності або реалізуються поза її межами. [18, с. 14-16]. Ми підтримуємо позицію щодо поділу заходів кримінально-правового впливу на каральні та некаральні. До некаральних як приклад можна віднести ті ж заходи заохочення. Виходячи із законодавчого положення, передбаченого ч. 2 ст. 50 КК України, мова про кару може йти лише у випадку застосування покарання, в той час як у вищенаведеному прикладі, автор вважає, що каральним впливом наділені «інші заходи кримінально-правового характеру», що видається не зовсім вірним. Разом з тим, на данному етапі розвитку нашої держави успішно застосовують поряд із каральними заходи некарального впливу.

Разом з тим звільнення кримінальної відповідальності у зв'язку із зміною обстановки (ст. 48 КК України) та у зв'язку із закінченням строків

давності (ст. 49 КК України), від відбування покарання у зв'язку зі закінченням строків давності обвинувального вироку (ст. 80 КК України) і звільнення від покарання на підставі закону України про амністію або акта про помилування (ст. 85 КК України) Є. М. Вечерова пропонує не відносити до заходів кримінально-правового впливу мотивуючи, що кримінально-правовий вплив носить активний характер [19, с. 37]. У науковій літературі такі заходи іменують як квазі-заходи, що означає «несправжній», «уявний».

Етимологічно слово «вплив» означає дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета [20, с. 751] вплив на що-небудь за допомогою системи дій, як бачимо «вплив» це завжди діє на щось, на певний об'єкт. «Впливати» - діяти певним чином на кого-, що-небудь здійснювати вплив, домогтись (домагатись) необхідного результату, [20, с. 751] «дію, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета, тиск діяння» [21, с. 394]. Тобто «вплив» це завжди активна дія. Тепер слід з'ясувати що виступає об'єктом кримінально-правового впливу у випадку застосування заходів кримінально-правового характеру. У літературі спостерігається плюралізм думок щодо розуміння об'єкту кримінально-правового впливу: правовий статус особи (А. П. Фирсова [22,]), сама особа (М. В. Бавсун [23]), правові блага особи тощо. Очевидно, загалом що слід розуміти під об'єктом кримінально-правового впливу залежить від того розглядати його у широкому чи вузькому розумінні. Вступаючи в кримінально-правові відносини у особи виникає правовий статус. На зміну правового статусу при застосуванні заходів кримінально-правового впливу звертають увагу такі вчені як І. Е. Звечаровський [24], А. І. Чучуєв, А. П. Фирсова [25], В. К. Дуюнов [26]. Як відомо покарання полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Застосування інших заходів кримінально-правового впливу також

передбачає виконання особою певних обов'язків. У випадку ж застосування заходів, зазначених Є. М. Вечеровою, відбувається припинення кримінально-правових відносин та відповідно кримінально-правового статусу особи. У зв'язку з цим, підтримуємо позицію щодо не віднесення вказаних форм реагування держави до заходів кримінально-правового впливу.

Тепер спробуємо дослідити які бувають заходи кримінально-правового впливу за характером їх дії. Як ми вже з'ясували частина заходів кримінально-правового впливу забезпечується примусом, що характеризується обмежувачим характером. Поряд з ними достатнього розвитку на сьогоднішній день набули заходи заохочення. «Стимулюючі норми кримінального права, – слушно підкреслює В.О. Навроцький, – заохочують громадян до поведінки, бажаної для держави і суспільства. Одні з них містяться в статтях Загальної частини (норми, що усувають злочинність діяння, добровільну відмову, дієве каяття), інші – у статтях Особливої частини (норми про звільнення від кримінальної відповідальності при позитивній посткримінальній поведінці)» [27, с. 72]. В загальному заходи кримінально-правового впливу можна поділити на заходи примусового та заохочувального характеру.

На підставі вищевикладеного, заходи кримінально-правового впливу можна визначити як передбачені кримінальним законом засоби обмежувачого, заохочувального характеру, які застосовуються в визначеному законом порядку до особи, що вчинила злочин у встановлених законом випадках, та спрямовані на виконання завдань, визначених у Кримінальному кодексі України.

Законодавець у зв'язку із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» закріпив у тексті кримінального

закону поняття спеціальної конфіскації, розмістивши даний захід в розділі «Інші заходи кримінально-правового характеру» поряд із примусовими заходами медичного характеру та примусовим лікуванням. Внесення відповідних змін у кримінальний закон породило чимало дискусій серед вчених щодо правової природи спеціальної конфіскації. З цього приводу думки вчених розділились на дві групи: 1). спеціальна конфіскація має кримінально-правову природу. Прихильниками такої позиції є М. І Хавронюк, Н. О. Гуторова, Н. Ф. Кузнєцова, К. М. Оробець, Г. М. Собко. 2). спеціальна конфіскація має кримінально-процесуальну природу. Таку думку відстоюють В. М. Бурдін, О. Я. Кондра, О. К. Марін. Вчені, що підтримують думку кримінально-правової природи спеціальної конфіскації наводять наступні аргументи: спеціальна конфіскація за своєю суттю є правообмеженням, що застосовується до особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння, має на меті не допустити повторне використання певних предметів в антисуспільних цілях, попередити новий злочин, впливати на свідомість особи для того, щоб переконати її в «невигідності» подальшого заняття злочинною діяльністю [28, с. 151] спеціальна конфіскація є правовим наслідком вчиненого злочинного діяння, а положення КПК України не повинні визначати санкції кримінально-правових норм [29, с.106]. Прихильники протилежної позиції вважають, що йдеться не про що інше, а саме про порядок поводження з речовими доказами, про що вказується у ст. 69 КПК УРСР та ст. 81 КПК України [30, с. 48]. Аргументи на користь кримінально-процесуальної природи спеціальної конфіскації видаються більш переконливими та конкретними. Окрім того, спеціальна конфіскація не завжди може бути правообмеженням для власника, на відміну від інших заходів кримінально-правового впливу, відповідних предметів, оскільки власність базується на законності володіння, користування та розпорядження майном, в той час як предмети спеціальної конфіскації

можуть лежати в площині незаконного. У зв'язку з цим підтримуємо позицію на користь кримінально-процесуального характеру спеціальної конфіскації.

Окремого дослідження, на нашу думку, потребує з'ясування можливості віднесення судимості до заходів кримінально-правового впливу. Як відомо особа визнається такою, що має судимість у разі призначення їй як заходу кримінально-правового впливу покарання, тобто самостійним заходом впливу судимість виступати не може. Судимість виступаю правовим наслідком не призначення покарання, а його відбування. А враховуючи, що судимість має кримінально-правове значення у разі вчинення нового злочину, пропонуємо не відносити її до заходів кримінально-правового впливу.

На підставі вище наведеного вважаємо, що до заходів кримінально-правового впливу слід віднести покарання, звільнення від кримінальної відповідальності (в тому числі спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності), звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заходи виховного характеру.

На сьогоднішній день не існує ні законодавчого, ні загальноприйнятого в науці єдиного терміну для позначення досліджуваних заходів. Так одні науковці оперують терміном «заходи кримінально-правового характеру» [9], інші - «заходи кримінально-правового впливу» [7], деякі вчені ототожнюють заходи кримінально-правового впливу із заходами кримінально-правового характеру, окремі з них ототожнюють ці заходи з іншими правовими поняттями. Наприклад, А. А. Березовський зазначає, що окремі науковці ототожнюють кримінально-правовий вплив з його механізмом або системою кримінально-правових заходів. Як приклад наводить є Д. І. Анісімова, який зазначає, що кримінально-правовий вплив як реакція держави на злочинність виявляється у трьох формах: звільнення від кримінальної

відповідальності, покарання та звільнення від покарання. Кожна з форм кримінально-правового впливу, таким чином, включає в себе набір засобів, в яких відбувається її конкретизація [31]. Як бачимо, єдиної точки зору щодо терміну та сутності цих заходів науковцями не досягнуто.

Для з'ясування який термін «заходи кримінально-правового впливу» чи «заходи кримінально-правового характеру» точніше відображає дане правове явище, слід перш за все з'ясувати, що розуміється під «заходами» та «кримінально-правовим впливом», звернутись до механізму кримінально-правового регулювання. І так, ми вже з'ясували що слід розуміти під «впливом». Щодо кримінально-правового впливу, то аналіз наявних у літературі позицій щодо визначення кримінально-правового впливу дає можливість говорити, що поняття кримінально-правового впливу можна розглядати з точки зору широкого та вузького розуміння. Такий підхід узгоджується із наявними в теорії права розумінням правового впливу.

Таку позицію займають і сучасні вчені у галузі кримінального права. Так, Ф. К. Набіуллін пише, що у широкому сенсі кримінально-правовий вплив охоплює вплив кримінального закону на суспільні відносини, свідомість їх учасників починаючи з моменту його введення в дію й до погашення або зняття судимості з окремої особи. У вузькому сенсі розуміння кримінально-правовий вплив реалізується відносно осіб, які вчинили злочин або діяння передбачене статтями Особливої частини КК [18, с.14-16]. Дослідження заходів кримінально-правового впливу, передбачених КК України здійснюється в межах вузького розуміння кримінально-правового впливу. При цьому вважаємо, що кримінально-правовий вплив здійснюється і у випадку вчинення суспільно-небезпечного діяння, і правомірного заподіяння шкоди, при цьому відповідні норми, які врегульовують дані правовідносини також виступають засобами кримінально-правового впливу. Сюди ж слід

віднести відповідні випадки звільнення від кримінальної відповідальності, від покарання, від відбування покарання. В загальному їх можна визначити як засоби кримінально-правового реагування.

Щодо ототожнення кримінально-правового впливу із заходами кримінально-правового характеру, тут слід зазначити, що механізм правового впливу функціонує через систему юридичних і неюридичних засобів, тому ототожнення кримінально-правового впливу із заходами кримінально - правового характеру видається невірним. Слушно з цього приводу говорить А. А. Березовський: «Мета є ідеальним чи реальним предметом свідомого чи несвідомого прагнення суб'єкта, кінцевий результат, на який спрямовано процес. У кореляції категорії «мета» та «засіб» домінує перша, адже в праксеологічному значенні мета корегує інструментальну відповідність та раціональну ефективність обраних засобів. Власне, такий підхід дозволяє чітко розмежувати кримінально-правовий вплив та заходи кримінально-правового характеру» [31, с. 144].

Щодо терміну заходи кримінально-правового характеру, то влучно зазначає Н. А. Орловська: «На відміну від вказівки на вплив, вказівка на характер підкреслює або переважно нормативно-правову складову, унормування у КК (хоча й тут виникає питання: а яким ще може бути характер заходу, регламенту ваний у КК?), або певне, особливе, цілеспрямоване (виховний характер, медичний характер тощо)» [10, с. 137]. Слід зауважити, що відомі вчені, дослідники механізму кримінально-правового регулювання П. С. Берзін та С. Д. Шапченко оперують, власне, терміном «заходи кримінально-правового впливу». Існує в науці і позиція, щодо необхідності внесення змін до КК України. На думку О. І. Чучаєва та Г. П. Фірсової поняття «заходи кримінально-правового характеру» в законодавстві потрібно замінити на «заходи кримінально-правового впливу», оскільки останнє поняття є конкретним, відображає цілісність позначуваного явища, більш повніше визначає

його правову природу та інші ознаки [32, с. 306]. Ми вважаємо, що, виходячи із етимологічного розуміння поняття впливу, структури механізму кримінально - правового регулювання, здійснене особою посягання на об'єкт кримінально-правової охорони термін «заходи кримінально-правового впливу» більш точно відображає сутність самих заходів, їх функціональне призначення у механізмі кримінально-правового регулювання.

В результаті проведеного дослідження поняття заходів кримінально-правового впливу можна зробити наступні **ВИСНОВКИ**:

1). Заходи кримінально-правового впливу можна визначити як передбачені кримінальним законом засоби примусового, заохочувального характеру, які застосовуються в визначеному законом порядку до особи, що вчинила злочин у встановлених законом випадках, спрямовані на зміну правового статусу особи та на виконання завдань, визначених у Кримінальному кодексі України.

2). До заходів кримінально-правового впливу слід віднести заходів кримінально-правового впливу слід віднести покарання, звільнення від кримінальної відповідальності (в тому числі спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності), звільнення від покарання, звільнення від відбування покарання, заходи виховного характеру.

3). Кримінально-правовий вплив здійснюється як у випадку вчинення злочинів, так і суспільно-небезпечних діянь. При цьому в другому випадку відповідні норми виступають також засобами кримінально-правового впливу.

4). Не слід ототожнювати кримінально-правовий вплив та заходи кримінально-правового характеру, оскільки заходи в даному випадку виступають засобом досягнення мети кримінально-правового впливу. Термін «заходи кримінально-правового впливу» порівняно із терміном

«заходи кримінально-правового характеру» більш точно відображає сутність самих заходів та їх функціональне призначення у механізмі кримінально-правового регулювання.

Література:

1. Хавронюк М. І. Заходи кримінально-правового впливу: які вони бувають [Текст] / М. І. Хавронюк // Юрид. вісн. України. – 2013. – 25–31 трав. (№ 21 (934)). – С. 6.
2. Бавсун М. В. Понятие и содержание уголовно-правового воздействия на преступность / М. В. Бавсун // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – № 336. – С. 99–102.
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України стосовно виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» 18.04.2013 № 222-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-18>
4. Конституція України / Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Кримінальний кодекс України / Закон від 05.04.2001 № 2341-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
6. Карпов Кирилл Николаевич. Другие меры уголовно-правового характера как средство противодействия совершению преступлений: диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.08 / Карпов Кирилл Николаевич; [Место защиты: Ом. акад. МВД РФ]. - Омск, 2010. - 226 с.
7. Вечерова Є. М. Заходи кримінально-правового впливу на злочини: поняття, умови застосування та види / Є. М. Вечерова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту. – 2011. – № 2. – С. 124–126.

8. Козаченко О. В. Теоретичне визначення поняття та меж застосування кримінально-правових заходів / О. В. Козаченко // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 238–242.
9. Яценко А. М. Заходи кримінально-правового характеру: поняття, зміст і сутність / А. М. Яценко // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 775–783.
10. Орловська Н. А. Актуальні проблеми кримінально-правового регулювання спеціальної конфіскації в Україні / Н. А. Орловська // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. - 2015. - Вип. 2. - С. 135-144.
11. Бурдін В. М. Осудність та неосудність (кримінально-правове дослідження): монографія / В. М. Бурдін. – Л.: ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 780 с.
12. Пономаренко Ю. А. Форми реалізації кримінальної відповідальності за кримінальним законодавством України / Ю. А. Пономаренко // Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Серія «Право». – 2013. – Вип. 20. – С. 65–72.
13. Єремій Г. О. Примусові заходи виховного характеру: спірні питання правової [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/4024/%AA>
14. Рекомендація CM/Res (2008)11 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам «Про Європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи» // Міжнародно-правові акти у сфері ювенальної політики. – К., 2014. – С. 431.
15. Трубников В. М. Система мер уголовно-правового воздействия вместо системы наказания / В. М. Трубников // Вісник Харківського

національного університету ім. В. Н. Каразіна. – № 945. – Серія: «Право». – Вип. № 9. – 2011. – С. 193–201.

16. Корельский В. М. Теория государства и права. Учебник для юридических вузов и факультетов. / В. М. Корельский, В. Д. Перевалов. - М.: Издательская группа ИНФРА -М - НОРМА, 2001. - 616 с.

17. Гребенкин Ф. Б. Меры уголовно-правового характера и их применение: учебн. пособ. / Ф. Б. Гребенкин. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 264 с.

18. Набиуллин Ф. К. Некарательные меры уголовно-правового характера: Природа, система и социально-правовое назначение: дис. кандидата юрид. наук: 12.00.08 /Ф. К. Набиуллин; Казанск. Гос. Ун-т имени В. И. Ульянова – Ленина.- Казань, 2008. -208 с.

19. Вечерова Е. Н. Некарательное уголовно-правовое воздействие на несовершеннолетних: аналитический дискурс: монография / Е.Н. Вечерова. – Николаев: «Илион», 2012. – 324 с.

20. Словник української мови: в 11 тт. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. — К.: Наукова думка, 1970—1980. — Т. 1. — С. 751.

21. Новий тлумачний словник української мови: в 3-х т. / укл. В. Яременко. О. Сліпушко. - К.: Аконт. 2004. - Т. 1. - С. 382.

22. Фирсова, А. П. (Анна Петровна). Объект уголовно-правового воздействия: Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. 12.00.08 - Уголовное право и криминология; Уголовно-исполнительное право /А. П. Фирсова; Науч. рук. А. И. Чучаев. -М., 2008. - 30 с.

23. Бавсун, М. В. Методологические основы уголовно-правового воздействия / М. В. Бавсун. — М.: Юрлитин - форм, 2012. — 200 с. 28-30

24. Звечаровский И. Понятие мер уголовно-правового характера // Законность. 2007. № 1. С. 20
25. Чучуев А. И. Уголовно-правовое воздействие: понятие, объект, механизм, классификация: монография / А. И. Чучаев, А.П. Фирсова. – Москва: Проспект, 2010. – 320 с.
26. Дуюнов В. К. Реализация уголовно-правового воздействия: содержание и формы, субъекты и объекты [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1757_page_9.html.
27. Навроцький В. О. Основи кримінально_правової кваліфікації: навч. посіб. / Навроцький В. О. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
28. Кругликов Л. Л. Об иных мерах уголовно-правового характера в санкции нормы. // Уголовно-правовая политика и проблемы противодействия современной преступности. Сборник научных трудов под ред. д-р. юрид наук, проф. Н. А. Лопашенко. - Саратов: Сателлит, 2006. - С. 147-152.
29. Хавронюк М. І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України. - К.: Істина, 2004. - 504 с.
30. Бурдін В. М. Санкції окремих статей Особливої частини КК України потребують змін // Життя і право. - 2004. - № 4. - С. 44-51.
31. Березовський А. А., Кримінально-правовий вплив: проблеми визначення / А. А. Березовський // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного ун-ту – 2012 - № 4 – С. 143-147.

References:

1. Khavronjuk, M. I. Zakhody kryminaljno-pravovogho vplyvu: jaki vony buvajutj [Tekst] / M. I. Khavronjuk // Juryd. visn. Ukrajinu. – 2013. – 25–31 trav. (№ 21 (934)). – S. 6.
2. Bavsun M. V. Ponyatie i sodержanie ugovovno-pravovogo vozdeystviya na prestupnost / M. V. Bavsun // Vestnik Tomskogo gosudarstvennogo universiteta. – 2010. – № 336. – S. 99–102.

3. *Zakon Ukrainy «Pro vnesennja zmin do Kryminaljnogho ta Kryminaljnogho procesualjnogho kodeksiv Ukrainy stosovno vykonannja Planu dij shhodo liberalizaciji Jevropejskym Sojuzom vizovogho rezhymu dlja Ukrainy» 18.04.2013 № 222-VII [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/222-18>*
4. *Konstytucija Ukrainy/ Zakon vid 28.06.1996 № 254k/96-VR [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>*
5. *Kryminaljnyj kodeks Ukrainy / Zakon vid 05.04.2001 № 2341-III [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>*
6. *Karpov Kirill Nikolaevich. Inye mery ugolovno-pravovogo kharaktera kak sredstvo protivodeystviya soversheniyu prestupleniy: dissertatsiya ... kandidata yuridicheskikh nauk: 12.00.08 / Karpov Kirill Nikolaevich; [Mesto zashchity: Om. akad. MVD RF].- Omsk, 2010.- 226 s.*
7. *Večerova Je. M. Zakhody kryminaljno-pravovogho vplyvu na zlochyny: ponjattja, umovy zastosuvannja ta vydy / Je. M. Večerova // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho un-tu. – 2011. – № 2. – S. 124–126.*
8. *Kozachenko O. V. Teoretychne vyznachennja ponjattja ta mezh zastosuvannja kryminaljno-pravovykh zakhodiv / O. V. Kozachenko // Universytetski naukovi zapysky. – 2005. – № 3 (15). – S. 238–242.*
9. *Jashhenko A. M. Zakhody kryminaljno-pravovogho kharakteru: ponjattja, zmist i sutnistj / A. M. Jashhenko // Forum prava. – 2013. – № 3. – S. 775– 783.*
10. *Orlovsjka N. A. Aktualjni problemy kryminaljno-pravovogho rehuljuvannja specialjnoji konfiskaciji v Ukraini / N. A. Orlovsjka // Visnyk Lughansjkogho derzhavnogho universytetu vnutrishnikh sprav imeni E. O. Didorenka. - 2015. - Vyp. 2. - S. 135-144.*

11. *Burdin V. M. Osudnistj ta neosudnistj (kryminaljno-pravove doslidzhennja) : monohrafija / V. M. Burdin. – L. : LNU im. I. Franka, 2010. – 780 s.*
12. *Ponomarenko Ju.A. Formy realizaciji kryminaljnoji vidpovidalnosti za kryminalnym zakonodavstvom Ukrajiny / Ju.A. Ponomarenko // Zbirnyk naukovykh pracj Kharkivskogho nacionalnogho pedagoghichnogho universytetu imeni Gh. S. Skovorody. “Pravo”. - 2013. - Vyp. 20. - S. 65-72.*
13. *Jeremij Gh. O. Prymusovi zakhody vykhovnogho kharakteru: spyrny pytannja pravovoji [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu do resursu: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/4024/%AA>*
14. *Rekomendacija CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministriv Rady Jevropy derzhavam-chlenam «Pro Jevropejski pravyla stosovno nepovnolitnikh pravoporushnykiv, shhodo jakykh zastosovujutsja sankciji abo zakhody» // Mizhnarodno-pravovi akty u sferi juvenaljnoji polityky. – K., 2014. – S. 431.*
15. *Trubnikov V. M. Sistema mer ugovovno-pravovogo vozdeystviya vmesto sistemy nakazaniya / V. M. Trubnikov // Visnik Kharkivskogo natsionalnogo universitetu im. V. N. Karazina. – № 945. – Seriya: «Pravo». – Vip. № 9. – 2011. – S. 193–201.*
16. *Korelskiy, V.M. Teoriya gosudarstva i prava. Uchebnik dlya yuridicheskikh vuzov i fakultetov. / V.M.Korelskiy, V.D.Perevalov. - M.: Izdatelskaya gruppa INFRA -M - NORMA, 2001. - 616 s.*
17. *Grebenkin F.B. Mery ugovovno-pravovogo kharaktera i ikh primenenie: uchebn. posob. / F.B. Grebenkin. – M. : Yurlitinform, 2013. – 264 s.*
18. *Nabiullin, F. K. Nekaratelnye mery ugovovno-pravovogo kharaktera :Priroda, sistema i sotsialno-pravovoe naznachenie: dis. ... kandidata yurid. nauk: 12.00.08 /F. K. Nabiullin; Kazansk. Gos. Un-t shimeni V. I. Ulyanova – Lenina.- Kazan,2008. -208 s.*

19. *Veчерova Ye.N. Nekaratelnoe ugovno-pravovoe vozdeystvie na nesovershennoletnikh: analiticheskiy diskurs: monografiya / Ye.N. Veчерova. – Nikolaev: «Ilion», 2012. – 324 s.*
20. *Slovnuk ukrajinskoji movy: v 11 tt. / AN URSS. Instytut movoznavstva; za red. I. K. Bilodida. — K.: Naukova dumka, 1970—1980. — T. 1. — S. 751.*
21. *Novyj tlumachnyj slovnuk ukrajinskoji movy: v 3-kh t. / ukl. V. Jaremenko. O. Slipushko. - K.: Akonit. 2004. - T. 1. - S. 382.*
22. *Firsova, A. P. (Anna Petrovna). Obekt ugovno-pravovogo vozdeystviya :Avtoreferat dissertatsii na soiskanie uchenoy stepeni kandidata yuridicheskikh nauk. 12.00.08 - Ugolovnoe pravo i kriminologiya; Ugolovno-ispolnitelnoe pravo / A. P. Firsova; Nauch. ruk. A. I. Chuchaev. -M., 2008. - 30 s.*
23. *Bavsun, M. V. Metodologicheskie osnovy ugovno-pravovogo vozdeystviya / M. V. Bavsun. — M.: Yurlitin-form, 2012. — 200 c.*
24. *Zvecharovskiy I. Ponyatie mer ugovno-pravovogo kharaktera // Zakonnost. 2007. № 1. S. 20*
25. *Chuchuev A. I. Ugolovno-pravovoe vozdeystvie: ponyatie, obekt, mekhanizm, klassifikatsiya: monografiya / A. I. Chuchaev, A. P. Firsova. – Moskva: Prospekt, 2010. – 320 s.*
26. *Duyunov V. K. Realizatsiya ugovno-pravovogo vozdeystviya: sodержanie i formy, subekty i obekty [Elektronnyy resurs]. — Rezhim dostupa: http://www.pravo.vuzlib.su/book_z1757_page_9.html.*
27. *Navrocjkyj V. O. Osnovy kryminaljno_ppravovoji kvalifikaciji: navch. posib. / Navrocjkyj V. O. – K.: Jurinkom Inter, 2006. – 704 s.*
28. *Kruglikov L. L. Ob inykh merakh ugovno-pravovogo kharaktera v sanktsii normy. // Ugolovno-pravovaya politika i problemy protivodeystviya sovremennoy prestupnosti. Sbornik nauchnykh trudov pod red. d-r. yurid nauk, prof. N. A. Lopashenko. - Saratov : Satellit, 2006. - S. 147-152.*

29. *Khavronjuk M. I. Dovidnyk z Osoblyvoji chastyny Kryminaljnogho kodeksu Ukrajiny. - K.: Istyna, 2004. - 504 s. 106*
30. *Burdin V.M. Sankciji okremykh statej Osoblyvoji chastyny KK Ukrajiny potrebujutj zmin // Zhyttja i pravo. - 2004. - № 4. - S. 44-51.*
31. *Berezovsjkyj A. A., Kryminaljno-pravovuj vplyv: problemy vyznachennja / A. A. Berezovsjkyj // Naukovyj visnyk Mizhnarodnogho ghumanitarnogho un-tu – 2012 - № 4 – S. 143-147.*

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК ТА БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

УДК 004.75

СПОСОБ МАСШТАБИРОВАНИЯ РАСПРЕДЕЛЁННЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ В ПРОГРАММНО-КОНФИГУРИРУЕМЫХ СЕТЯХ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГИБРИДНОГО ОБЛАКА

доктор технических наук, профессор, Кулаков Ю. А., Лопушен Е. Ю.
Национальный технический университет Украины «Киевский
политехнический институт им. Игоря Сикорского», Украина, Киев

В статье рассмотрена проблема масштабирования распределённых приложений в условиях меняющейся нагрузки. Проанализированы возможности масштабирования приложений в программно-конфигурируемых сетях. Предложен способ масштабирования приложений, который за счёт использования технологии SDN, позволяет повысить эффективность использования ресурсов кластера. Решение основано на динамическом масштабировании кластера, а в случае нехватки ресурсов – подключении облака. Разработан алгоритм масштабирования распределённого приложения в программно-конфигурируемых сетях с

использованием гибридного облака, позволяющий оптимально использовать ресурсы кластера и облака при изменении нагрузки на приложение.

Ключевые слова: программно-конфигурируемая сеть, SDN-контроллер, контроллер OpenDaylight, масштабирование, кластер, распределённое приложение, гибридное облако.

Доктор технічних наук, професор, Кулаков Ю. А., Лопушен Є. Ю. Спосіб масштабування розподілених застосунків в програмно-конфігурованих мережах з використанням гібридної хмари // Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського», Україна, Київ

В статті розглянута проблема масштабування розподілених застосунків в умовах змінного навантаження. Проаналізовані можливості масштабування застосунків в програмно-конфігурованих мережах. Запропонований спосіб масштабування застосунків, який за рахунок використання технології SDN, дозволяє підвищити ефективність використання ресурсів кластера. Рішення засноване на динамічному масштабуванні кластера, а у випадку недостатчі ресурсів – підключенні хмари. Розроблений алгоритм масштабування розподіленого застосунку в програмно-конфігурованих мережах з використанням гібридної хмари, що дозволяє оптимально використовувати ресурси кластера та хмари при зміні навантаження на застосунок.

Ключові слова: програмно-конфігурована мережа, SDN-контролер, контролер OpenDaylight, масштабування, кластер, розподілений застосунок, гібридна хмара.

*Doctor of Technical Sciences, Professor J. O. Kulakov, J. J. Lopushen
The way of scaling distributed applications in software-defined networks using*

hybrid cloud / National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine, Kyiv

In this article, the problem of scaling of distributed applications has been examined. Possibilities of scaling applications in software-defined networks have been analyzed. A way of scaling applications, which allows increasing the efficiency of cluster resources usage by using SDN technology, was suggested. The solution is based on dynamic scaling of the cluster, and in case of insufficient resources – adding cloud to the cluster. The algorithm of scaling of a distributed application in software-defined networks using hybrid cloud has been developed, that allows to use cluster and cloud resources in an optimal way, while the load is changing.

Key words: software-defined network, SDN-controller, Opendaylight controller, scaling, cluster, distributed application, hybrid cloud.

Введение. К современным Web-приложениям предъявляются строгие требования к способности стабильно работать под высокими нагрузками: сервисы должны быть доступными в любой момент времени. С точки зрения пользователя механизмы, обеспечивающие это, незаметны, однако решения влияют на архитектуру приложения и инфраструктуру, внутри которой приложение выполняется.

Для приложений, работающих по принципу SaaS (Software as a service), качество обслуживания (QoS) является важным показателем, так как в условиях высокой конкуренции пользователи могут быстро переходить от одного сервиса к другому, предоставляющему те же возможности, но с более высоким уровнем качества обслуживания. В условиях повышенной нагрузки необходимо иметь возможность обрабатывать нужное количество запросов, а при снижении - уменьшать количество задействованных ресурсов. Такой подход снижает затраты на содержание инфраструктуры.

Для стабильной работы при меняющейся нагрузке приложение должно быть масштабируемым. В данной статье рассматривается горизонтальное масштабирование, так как вертикальное масштабирование не применимо в условиях динамически изменяющейся нагрузки: вычислительные ресурсы одного сервера возможно нарастить лишь до определённого предела. При этом, приложение должно иметь доступ к ресурсам, которые позволят обрабатывать нужное количество запросов, а вертикально масштабировать систему не всегда возможно без её остановки.

Большинство промышленных систем имеет в своём распоряжении локальный кластер из компьютеров общего назначения или недорогих серверов. Как правило, даже если каждое приложение в системе распределённое, масштабирование происходит вручную, при этом не всегда своевременно, поэтому, существует потребность в автоматическом масштабировании приложения, а при отсутствии свободных узлов - подключении вспомогательных ресурсов. Задача заключается в разработке способа динамического масштабирования распределённого приложения с использованием возможностей программно-конфигурируемых сетей и ресурсов облака.

Способ масштабирования распределённых приложений на основе гибридного облака.

В работе [1] предложен способ масштабирования распределённого приложения в программно-конфигурируемых сети (SDN). Это позволяет эффективно использовать ресурсы кластера, однако, возможны перебои в работе приложения из-за резко возросшей нагрузки и, как следствия, нехватки ресурсов. Использование облака позволяет решить эту проблему. Основным преимуществом данного подхода является возможность подключения узлов по требованию, практическое

отсутствие ограничений на количество узлов, гарантия доступности, широкий выбор конфигураций.

Важным преимуществом SDN, которое используется в предложенном способе является централизация управления сетью в контроллере [2]. SDN-контроллеру доступна информация о топологии сети и трафике, а система мониторинга ресурсов отслеживает статистику загрузки ОЗУ, процессоров, диска узлов и т.д.

Так как SDN контроллер также является программным обеспечением, как и система мониторинга, возможно обеспечить их взаимодействие через любой удобный программный интерфейс. В самом простом случае, если критерием нагрузки узла является количество приходящего на узел трафика, в качестве системы мониторинга может выступить сам контроллер.

В условиях растущей нагрузки возможны ситуации, когда ресурсов всего кластера недостаточно: все узлы заняты приложениями и ни одно из них невозможно масштабировать, пока ресурсы не будут освобождены. Такие ситуации распространены в реальных системах, а одним из способов решения данной проблемы является использование гибридного облака [3].

По своей сути, рассмотренный кластер является частным облаком: в кластере выполняются приложения, принадлежащие одной организации. Узлы находятся в одной физической сети, при этом каждый узел принадлежит программно-конфигурируемой сети, которая также является частным облаком. Гибридное облако - это комбинация как минимум одного частного облака и одного публичного [4]. Доступ к публичному облаку не является проблемой для системы, имеющей выход в Интернет: множество компаний предоставляет доступ к вычислительным ресурсам с оплатой по факту использования, а также инструменты для автоматической конфигурации такого облака [5].

На рис. 1 представлена схема гибридного облака, позволяющего масштабировать распределенные вычисления в SDN.

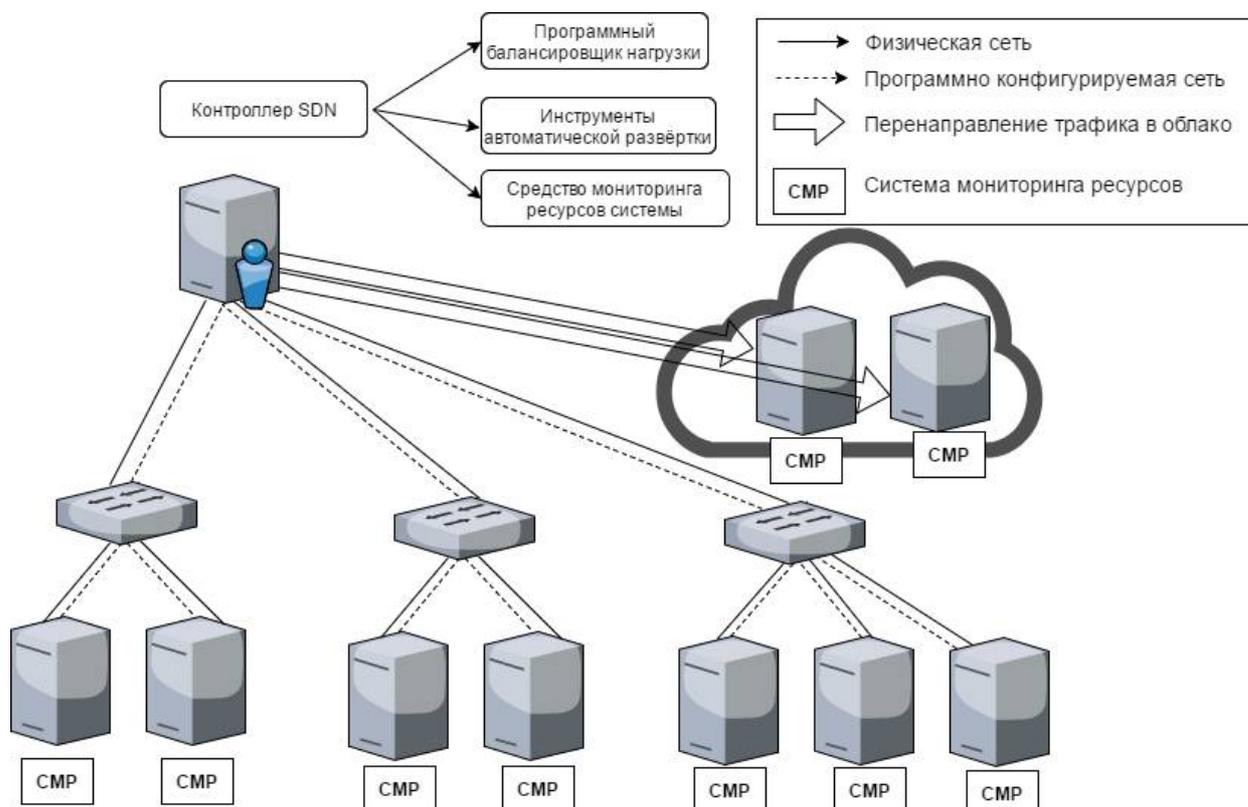

Рис. 1. Схема гибридного облака для масштабирования распределённого приложения в SDN

Возможности SDN-контроллера OpenDaylight

OpenDayLight является программным обеспечением с открытым исходным кодом, который осуществляет управление топологией сети, а также поддерживает подключение пользовательских модулей. Контроллер имеет API (в контексте SDN - так называемый «северный мост»), через который приложения получают доступ к информации о сети для дальнейшего анализа и создания сценариев реконфигурации. OpenDayLight выполняется на виртуальной машине Java, поэтому может быть запущен на любом аппаратном обеспечении с ОС с установленным Java Runtime Environment.

При помощи OSGi - технологии управления модулями в Java приложениях, в контроллере OpenDayLight реализована возможность подключить пользовательский модуль для управления сетью.

Написанный на языке Java модуль в виде jar-файла с дескриптором OSGi запускается в контроллере, где модуль получает доступ к трафику и возможности менять структуру и поведение сети. Также, OpenDayLight контроллер имеет REST-интерфейс для взаимодействия со сторонним программным обеспечением.

Балансировка нагрузки на SDN контроллере

Важным преимуществом вынесения логики управления сетью в SDN является возможность программной балансировки нагрузки [6][7][8].

Контроллер предоставляет API для управления таблицей маршрутизации, алгоритм может быть реализован на любом поддерживаемом языке программирования. Поскольку контроллеру доступна статистика трафика для каждого узла кластера, возможно проанализировать загруженность кластера. При достижении определённого уровня нагрузки, контроллер принимает решение об изменении топологии сети: перестройки таблиц маршрутизации таким образом, что трафик распределяется на менее загруженные узлы. При падении значения критерия загрузки узлов до определённых значений изменяется количество узлов в кластере: узлы отключаются от программно-конфигурируемой сети. Таким образом, повышается эффективность использования вычислительных ресурсов, освобождаются сервера, которые могут быть использованы для других задач.

Формирование гибридного облака на основе SDN и поставщика облачных ресурсов

Кластер, рассматриваемый в данной статье, является приватным облаком: узлы находятся в закрытой физической сети и предназначены для определённых задач внутри организации. Вычислительных ресурсов приватного облака может быть недостаточно для обработки нужного количества запросов. Если приложение возможно горизонтально

масштабировать, при возникновении таких ситуаций имеет смысл подключить ресурсы публичного облака. Поставщики облачных ресурсов предоставляют большой выбор конфигураций узлов: в зависимости от характера задач подключаются узлы с большим объёмом ОЗУ, производительным процессором. Существует ряд решений для автоматизированного управления облачными ресурсами: Azure App Service, AWS CodeDeploy и т.д.

На рис. 2. Представлен алгоритм масштабирования приложения в гибридном облаке.

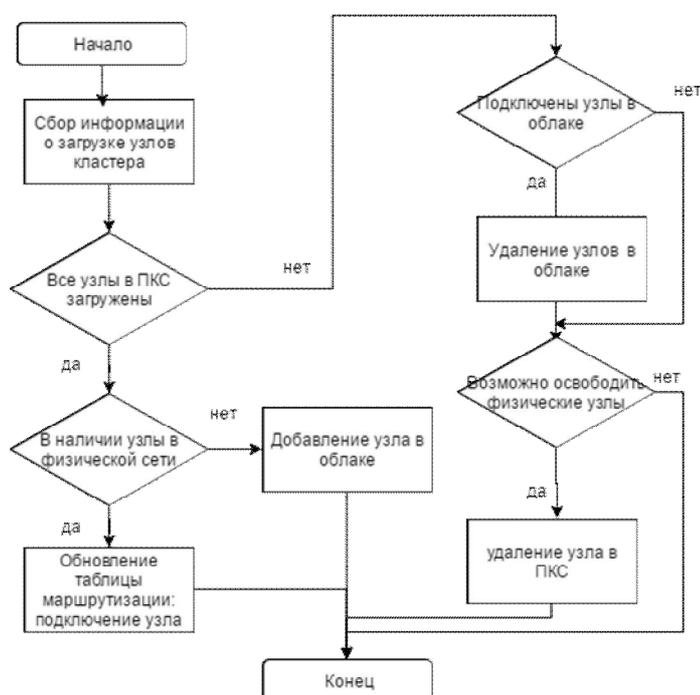

Рис. 2. Алгоритм масштабирования приложения в гибридном облаке

Реализация алгоритма производится на контроллере SDN, на любом поддерживаемом языке программирования. Алгоритм запускается с определённой периодичностью. Основные этапы алгоритма:

1. Контроллер через API системы мониторинга собирает данные о загрузке узлов. Если критерием загрузки узла является

поступающий на него трафик, то в системе мониторинга нет необходимости: информация доступна на контроллере.

2. При возрастании нагрузки контроллер определяет, если ли в сети свободные узлы, не подключённые к ПКС, если есть - подключает их к системе. Подключение и отключение узлов происходит путём изменения таблицы маршрутизации программно-конфигурируемой сети.

3. При нехватке ресурсов ПКС, контроллер, используя средства автоматического управления облачными ресурсами, выделяет в облаке узел определённой конфигурации. Балансировщик нагрузки адресует часть запросов узлам в облаке.

4. При уменьшении нагрузки на систему контроллер в первую очередь отключает облачные ресурсы, затем исключает лишние узлы из программно-конфигурируемой сети.

Выводы. В данной статье предложен способ повышения эффективности распределённых приложений в программно-конфигурируемых сетях за счёт использования гибридного облака. Предложено использование расширенной функциональности контроллера OpenDayLight для отслеживания использования ресурсов кластера и подключения публичного облака при необходимости.

В качестве дальнейшей работы над способом возможно рассмотреть дифференцирование узлов кластера на те, которые возможно перенести в публичное облако и те, которые по причине мер безопасности, юридических аспектов, критичности функционала и т.д. должны оставаться в кластере.

Литература:

1. Кулаков Ю. О., Лопушен Е. Ю. Способ масштабирования кластерного приложения в программно определяемой сети //

Конференция им. Т. А. Таран «Интеллектуальный анализ информации. - 2017.

2. Nguyen V. G., Do T. X., Kim Y. H. SDN and virtualization-based LTE mobile network architectures: A comprehensive survey //Wireless Personal Communications. – 2016. – Т. 86. – №. 3. – С. 1401-1438.

3. Goyal S. Public vs private vs hybrid vs community-cloud computing: a critical review //International Journal of Computer Network and Information Security. – 2014. – Т. 6. – №. 3. – С. 20.

4. Sotomayor B. et al. Virtual infrastructure management in private and hybrid clouds //IEEE Internet computing. – 2009. – Т. 13. – №. 5.

5. Cala J., Watson P. Automatic Software Deployment in the Azure Cloud. – 2010.

6. Hu Y. et al. Balanceflow: controller load balancing for openflow networks //Cloud Computing and Intelligent Systems (CCIS), 2012 IEEE 2nd International Conference on. – IEEE, 2012. – Т. 2. – С. 780-785.

7. Dixit A. et al. Towards an elastic distributed SDN controller //ACM SIGCOMM Computer Communication Review. – ACM, 2013. – Т. 43. – №. 4. – С. 7-12.

8. Namal S. et al. SDN based inter-technology load balancing leveraged by flow admission control //Future Networks and Services (SDN4FNS), 2013 IEEE SDN for. – IEEE, 2013. – С. 1-5.

References:

1. Kulakov Yu. O., Lopushen Ye.Yu. Sposob masshtabirovaniya klasternogo prilozheniya v programmno opredelyaemoy seti //Konferentsiya im. T. A. Taran «Intellectualnyy analiz informatsii. -2017.

2. Nguyen V. G., Do T. X., Kim Y. H. SDN and virtualization-based LTE mobile network architectures: A comprehensive survey //Wireless Personal Communications. – 2016. – Т. 86. – №. 3. – С. 1401-1438.

3. Goyal S. *Public vs private vs hybrid vs community-cloud computing: a critical review* //International Journal of Computer Network and Information Security. – 2014. – Т. 6. – №. 3. – С. 20.
4. Sotomayor B. et al. *Virtual infrastructure management in private and hybrid clouds* //IEEE Internet computing. – 2009. – Т. 13. – №. 5.
5. Cala J., Watson P. *Automatic Software Deployment in the Azure Cloud*. – 2010.
6. Hu Y. et al. *Balanceflow: controller load balancing for openflow networks* //Cloud Computing and Intelligent Systems (CCIS), 2012 IEEE 2nd International Conference on. – IEEE, 2012. – Т. 2. – С. 780-785.
7. Dixit A. et al. *Towards an elastic distributed SDN controller* //ACM SIGCOMM Computer Communication Review. – ACM, 2013. – Т. 43. – №. 4. – С. 7-12.
8. Namal S. et al. *SDN based inter-technology load balancing leveraged by flow admission control* //Future Networks and Services (SDN4FNS), 2013 IEEE SDN for. – IEEE, 2013. – С. 1-5.

УДК 72.021.2

ТЕХНОЛОГИИ 3D-ПЕЧАТИ В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ

кандидат искусствоведения, Вергунова Н. С.

Харьковский национальный университет строительства и архитектуры,
Украина, Харьков

В статье рассмотрены технологии 3D-печати и их разновидности с выявлением тех или иных преимуществ и недостатков. В работе также представлены практические примеры применения технологий 3D-печати в формировании архитектурных сооружений и отдельных объектов архитектурной среды. Технологии

3D-печати в приложении к архитектурной деятельности открывают новые проектные возможности, охватывающие как решения объемно-пространственной структуры архитектурных сооружений в целом, так и их внутренней среды – в части организации интерьерных пространств с учетом диалектического единства функции и формы.

Ключевые слова: 3D-печать, стереолитография, селективное лазерное спекание, послойное уплотнение, моделирование методом послойного наплавления.

кандидат мистецтвознавства, Вергунова Н. С. Технології 3D-друку в сучасній архітектурі / Харківський національний університет будівництва і архітектури, Україна, Харків

У статті розглядаються технології 3D-друку та їх різновиди з окресленням тих чи інших переваг та недоліків. В роботі також представлені практичні приклади використання технологій 3D-друку у формуванні архітектурних споруд та окремих об'єктів архітектурного середовища. Технології 3D-друку в додатку до архітектурної діяльності відкривають нові проектні можливості, що охоплюють як рішення об'ємно-просторової структури архітектурних споруд в цілому, так і їх внутрішнього середовища – в частині організації інтер'єрних просторів з урахуванням діалектичної єдності функції і форми.

Ключові слова: 3D-друк, стереолітографія, селективне лазерне спікання, пошарове ущільнення, моделювання методом пошарового наплавлення.

PhD in Arts, N. Vergunova 3D printing technologies in contemporary architecture / Kharkiv national university of construction and architecture, Ukraine, Kharkiv

The article covers the question of 3D printing technologies and their varieties with revelation of either advantages or disadvantages. Practical

examples of use 3D printing technologies in creation of architectural buildings and individual objects of architectural environment are also presented. 3D printing technologies in context of architectural activity open both new design possibilities in decision of body-spatial structure of architectural buildings and organization of interior spaces according to dialectical unity of form and function.

Keywords: 3D print, stereolithography (SLA), selective Laser Sintering (SLS), solid ground curing, (SGC), fused deposition modeling, (FDM).

Введение. Постоянно появляющиеся технологии в строительстве в приложении к архитектуре вызывают большое количество социальных и экономических перемен, происходит переосмысление способов взаимодействия, коммуникации, решения и выполнения многочисленных ежедневных вопросов и задач в контексте архитектуры. При этом могут применяться уже известные ранее технологии, но в новом, инновационном качестве либо технологии сегодняшнего дня априори несущие значение инновации. Термин «инновация» предполагает не только внедрение чего-то нового, но и модернизацию или усовершенствование уже существующего, смену поколения чего-то, основанного на уже применяемом и так далее.

Инновационные аспекты архитектурной деятельности с позиций синергетического подхода подробно изложены в теоретических работах В. Н. Бабича и А. Г. Кремлева [1]; основные положения теории синергетического анализа процессов урбанизации в их взаимосвязи с междисциплинарными инновациями раскрыты в публикации Л. П. Холодовой и С. С. Титова [6]; современные технологии и перспективы их развития в архитектуре и дизайне являются актуальной темой для проведения международных конференций и публикации соответствующих научных изданий в Украине и по всему миру.

Так в апреле 2017 года в ХНУСА была проведена I международная научно-практическая конференция «Инновационные технологии в архитектуре и дизайне» и издана коллективная монография, где очерчены тематические направления, которые охватывают вопросы гуманизации архитектурной среды в контексте европейской интеграции, инновационные подходы в формировании современной архитектуры и дизайна, применение архитектурных конструкций и новейших строительных материалов в профессиональной деятельности архитектора и дизайнера, а также аспекты эргономики, урбанистических и технических систем [3].

Основная часть. Рассмотрим некоторые современные процессы с позиций их значимости в создании инновационных проектов в архитектуре и дизайне. В качестве примера можно привести одну из аддитивных технологий – 3D-печать, изначально предназначенную для быстрого создания опытных образцов с небольшими габаритными размерами, а впоследствии нашедшую применение в медицине, пищевой промышленности, тяжелом машиностроении и других областях промышленного производства.

Первое устройство для создания 3D-прототипов представляет собой SLA-установка, разработанная и запатентованная американским изобретателем Чарльзом Халлом (Charles Hull) в 1986 году. Эта модель не являлась 3D-принтером в современном понимании, но опиралась на технологию стереолитографии (Stereolithography, SLA), созданную им же в 1984 году и определившую базовый принцип работы последующих устройств: послойное наращивание объектов. Впоследствии Ч. Халл основал компанию «3D Systems», где было изготовлено первое устройство объемной печати под названием «Stereolithography Apparatus».

Алгоритмы работы технологии стереолитографии могут быть представлены следующим образом: трехмерная компьютерная модель объекта обрабатывается с помощью специального программного обеспечения, в том числе происходит «резка» модели на слои. Платформа 3D-принтера, опускаясь на толщину слоя, заливается фотополимером, где впоследствии лазером создается рисунок среза объекта. Окончательное затвердевание объекта происходит в ультрафиолетовой камере. В моделях принтеров компании «3D Systems» толщина слоя начинается от 0,025 мм, при этом габариты изделия не могут превышать 750 мм по каждой стороне в трех измерениях. Эта технология печати позволяет создавать прочные, тонкостенные и мелко детализированные объекты любой сложности, среди общих недостатков – медленная скорость печати и существенный отход материала как следствие возведения поддерживающих структур [5 с.144].

Технология производства объектов ламинированием (Laminated Object Manufacturing, LOM) была предложена Михаилом Фейгенмом (Mihail Fagen) в 1985 году. В соответствии с замыслом автора эта технология позволяет послойно формировать объемные модели из листового материала: пленок, полиэстера, композитов, пластика и бумаги, предварительно раскраивая слои лазером и скрепляя между собой разогретым валиком [2]. Главным недостатком технологии является грубая поверхность изделий и вероятность расслоения при ошибочном процессе раскройки и резки, этим, по всей видимости, и обусловлен тот факт, что LOM-технология практически не используется в современных моделях 3D-принтеров.

Еще одна технология 3D-печати, а именно селективное лазерное спекание, (Selective Laser Sintering, SLS и Direct metal laser sintering, DMLS) была разработана Карлом Декартом (Carl Deckard) и Джо

Биманом (Joe Beeman) в Техасском университете в Остине (University of Texas at Austin) в 1986 году. В отличие от метода лазерной стереолитографии, SLS-технология предусматривает применение порошкообразного термопластичного материала, который послойно спекается с помощью лазера. После разогрева порошкообразного материала и его выравнивания, лазером прорисовывается контур слоя. Таким образом, «...части слоя плавятся, затем рабочая зона опускается и добавляется новый слой гранул; процесс повторяется до тех пор, пока деталь не будет полностью готова» [4]. При этом нерасплавленный излишек материала обеспечивает поддержки нависающих частей и тонкостенных элементов изготавливаемого изделия, уменьшая тем самым необходимость создания временных поддерживающих структур.

К технологиям 3D-печати также относится послойное уплотнение (Solid Ground Curing, SGC), разработанное и внедренное израильской компанией «Cubital» в 1987 году. Шаблон основания модели формируется на избирательно заряженной стеклянной пластине и «помещается над тонким слоем фотополимера, равномерно распределённым по рабочей поверхности, после чего экспонируется ультрафиолетовым лучом» [2]. Слой фотополимера, соответствующий определенному слою шаблона, затвердевает, жидкие излишки удаляются, а пустоты заполняются жидким, быстро застывающим воском. Приведенная последовательность действий многократно повторяется, пока не будет сформирована необходимая модель.

Основатель американской компании «Stratasys» Скотт Крамп (Scott Crump) в 1988 году изобрел технологию 3D-печати методом осаждения расплавленной нити (Fused Deposition Modeling, FDM). В процессе подготовки объекта к печати проводится анализ трехмерной модели, рассчитывается алгоритм послойного плавления и поддерживающих структур. Установленная в принтер катушка с пластиковой нитью,

разматывается, а пластиковая нить при высокой температуре подаётся в экструзионное сопло, при этом управляемый компьютером механизм перемещает само сопло или объект (или оба) вдоль трёх осей [5 с.145]. Наиболее распространенным материалом для печати является промышленный ABS-пластик, который выдерживает высокие температуры и механические нагрузки. В качестве недостатка FDM-технологии можно отметить видимую рельефную поверхность напечатанного объекта, а ее дальнейшая обработка порой приводит к потере точности мелких деталей.

В контексте архитектуры 3D-печать уже претерпела несколько трансформаций, от создания отдельных элементов для организации архитектурной среды (информационная станция для городской среды «Smart palm») до полноценных зданий (офис «Dubai Future Foundation», представленный в мае 2016 года) [7]. Еще одна трансформация, которая впоследствии войдет в распространение – это печать того или иного здания «под ключ», а именно несущие конструкции с проведенными инженерными коммуникациями, отделочные работы в помещениях, элементы сантехнического оборудования и так далее. Так специально созданное ведомством НАСА отделение Южно-Калифорнийского университета занимается реализацией этого проекта на основе технологии 3D-печати Contour Crafting Борока Кошневица (Behrokh Khoshnevis), запатентованной в США в 2009 году. В более далекой перспективе можно спрогнозировать другую трансформацию 3D-печати, которая будет заключаться в печати «растущей», «саморазвивающейся» структуры архитектурного сооружения, наподобие индивидуального развития живого организма, выводя на новый уровень основные положения метаболизма в архитектуре, зародившегося в Японии в середине XX века.

Выводы. На сегодняшний день технология 3D-печати является исключительным архитектурным и дизайнерским инструментом, позволяющим в замкнутом и непрерывном цикле пройти всю цепочку проектного процесса: от идеи к конечному проектному результату. Инновационный процесс 3D-печати можно считать определяющим в симбиотическом сращении архитектуры и дизайна, он также предоставляет идентичные по смысловому содержанию, но кардинально иные от традиционных техник алгоритмы формирования разрабатываемого объекта. Эти и другие инновационные материалы в приложении к архитектурной деятельности открывают новые проектные возможности, охватывающие как решения объемно-пространственной структуры архитектурных сооружений в целом, так и их внутренней среды – в части организации интерьерных пространств с учетом диалектического единства функции и формы.

Литература:

1. *Бабич В. Н. Синергетический подход к архитектурной деятельности / В. Н. Бабич, А. Г. Кремлев, Л. П. Холодова // Архитектон: известия вузов. – 2013. – № 42. – Режим доступа: http://archvuz.ru/2013_2/2*
2. *Доступная 3D печать для науки, образования и устойчивого развития [Текст] / ред. Э. Канесса, К. Фонда, М. Зеннаро. — Мирамаре: МЦТФ, 2013. — 192 с.*
3. *Инновационные технологии в архитектуре и дизайне: кол. монография / науч. ред. В. П. Сопов, В. П. Мироненко. – Харьков: ХНУСА, 2017. – 668 с.*
4. *Краткая история 3D принтеров [Электронный ресурс]: Информационный портал «Plastic3D». — Режим доступа: <http://plastic3d.ru/news/Kratkaya-istoriya-3D-printerov-s-kartinkami>*

5. Плеханова В. А. 3D-технологии и их применение в дизайне / В. А. Плеханова // Территория новых возможностей. – 2015. – № 2(29). – Режим доступа: <https://elibrary.ru/item.asp?id=24899675>
6. Титов С. С. Синергетически-планировочный анализ региональной урбанизации / С. С. Титов, Л. П. Холодова // Архитектон: известия вузов. – 2007. – № 19. – Режим доступа: http://archvuz.ru/2007_3/1
7. Dubai 3d printing strategy [Электронный ресурс] // Официальный сайт организации «Dubai future foundation». — Режим доступа: <http://www.dubaifuture.gov.ae/our-initiatives/dubai-3d-printing-strategy/>

References:

1. Babich V. N. Sinergeticheskiy podkhod k arkhitekturnoy deyatel'nosti / V. N. Babich, A. G. Kremlev, L. P. Kholodova // Arkhitekton: izvestiya vuzov. – 2013. – № 42. – Available at: http://archvuz.ru/2013_2/2
2. Dostupnaya 3D pechat dlya nauki, obrazovaniya i ustoychivogo razvitiya [Tekst] / red. E. Kanessa, K. Fonda, M. Zennaro. — Miramare: MTsTF, 2013. — 192 с.
3. Innovatsionnye tekhnologii v arkhitekture i dizayne: kol. monografiya / nauch. red. V. P. Sopov, V. P. Mironenko. — Kharkov: KhNUSA, 2017. — 668 с.
4. Kratkaya istoriya 3D printerov: Informatsionnyy portal «Plastic3D». — Available at: <http://plastic3d.ru/news/Kratkaya-istoriya-3D-printerov-s-kartinkami>
5. Plekhanova V. A. 3D-tekhnologii i ikh primenenie v dizayne / V. A. Plekhanova // Territoriya novykh vozmozhnostey. – 2015. – № 2(29). – Available at : <https://elibrary.ru/item.asp?id=24899675>
6. Titov S. S. Sinergeticheski-planirovochnyy analiz regionalnoy urbanizatsii / S. S. Titov, L. P. Kholodova // Arkhitekton: izvestiya vuzov. – 2007. – № 19. – Available at: http://archvuz.ru/2007_3/1

7. *Dubai 3d printing strategy // Ofitsialnyy sayt organizatsii «Dubai future foundation».* — Available at: <http://www.dubaifuture.gov.ae/our-initiatives/dubai-3d-printing-strategy/>

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

УДК: 378.6:37.035.(477)

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

кандидат педагогічних наук, Данченко І. О.

Харківський національний технічний університет сільського господарства
імені Петра Василенка, Україна, Харків

У статті обґрунтовано необхідність розгляду процесу формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів з позиції системного підходу, проаналізовано теоретичні підходи до визначення понять «модель», «моделювання», «системний аналіз», «особливості педагогічного моделювання», розкрито основні вимоги до розробки моделей, запропоновану авторську модель формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів. Структурно-функціональна модель формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів має наступні складові: прогностично-аналітична, методологічна, мотиваційно-цільова, вольова (енергетична), змістовно-операційна, контрольно-результативна. Подається коротка функціональна характеристика складових структурно-функціональної моделі.

Ключові слова: навчально-виховний процес вищого аграрного навчального закладу, модель, моделювання, системний аналіз, процес формування соціальної зрілості студентів вищого аграрного навчального закладу, структурно-функціональна модель формування соціальної зрілості студентів вищого аграрного навчального закладу.

кандидат педагогических наук, доцент Данченко И. А. Структурно-функциональная модель формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений / Харьковский национальный технический университет сельского хозяйства имени Петра Василенка, Украина, Харьков

В статье обоснована необходимость анализа процесса формирования социальной зрелости студентов в учебно-воспитательном процессе высших аграрных учебных заведений с позиции системного подхода, проанализированы теоретические подходы к определению понятий «модель», «моделирование», «системный анализ», «особенности педагогического моделирования». Раскрыты основные требования к разработке моделей и предложена авторская модель формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений. Структурно-функциональная модель формирования социальной зрелости студентов высших аграрных учебных заведений имеет следующие составляющие: прогнозно-аналитическая, методологическая, мотивационно-целевая, волевая (энергетическая), содержательно-операционная, контрольно-результативная. Дается краткая функциональная характеристика компонентов структурно-функциональной модели.

Ключевые слова: учебно-воспитательный процесс высшего аграрного учебного заведения, модель, моделирование, системный анализ, процесс формирования социальной зрелости студентов высшего аграрного учебного заведения, структурно-функциональная

модель формирования социальной зрелости студентов высшего аграрного учебного заведения.

Ph.D. in Pedagogical Sciences, I. Danchenko Structurally functional model of the social maturity of students of higher agrarian educational institutions / Kharkov National Technical University of Agriculture named after Peter Vasilenko, Ukraine, Kharkov

The article substantiates the necessity of analyzing the process of forming the social maturity of students in the educational process of higher agrarian educational institutions from the position of the system approach. The theoretical approaches to the definition of the concepts «model», «modeling», «system analysis», «pedagogical modeling» are analyzed. The basic requirements to the development of models are revealed and the author's model of the formation of the social maturity of students of higher agrarian educational institutions is proposed. Structurally functional model of the social maturity of students of higher agrarian educational institutions has the following components: predictive-analytical, methodological, motivational-target, volitional (energy), content-operational, control-productive. A brief functional characteristic of the components of the structural-functional model is given.

Key words: educational process of higher agrarian educational institution, model, modeling, system analysis, process of forming social maturity of students of higher agrarian educational institution, structural and functional model of social maturity of students of higher agrarian educational institution.

Вступ. Продуктивність підготовки майбутніх фахівців-аграріїв до професійної діяльності визначається багатьма умовами, одна з яких формування високого рівня соціальної зрілості студентів в навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладах (далі ВАНЗ).

Навчально-виховний процес вищого аграрного навчального закладу можна без перебільшення назвати складною системою, яка має свої власні цілі, задачі, характеризується величезною кількістю зворотних зв'язків, що впливають один на одного. Соціальна зрілість студентів ВАНЗ, теж належить до складних інтегративних утворень. Тому процес формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ доцільно розглядати саме з позиції системного підходу.

Сутність системного підходу, за М. Васильєвою, є вивчення властивості системи для виявлення сильних і слабких сторін, можливостей і небезпеки для функціонування та розвитку, а також оцінка необхідності й сукупності діяльності для досягнення мети, декомпозиції цілей до рівня завдань, з яких починається діяльність по досягненню мети [3, с.19].

Виходячи з того, що системний підхід розглядає будь-який об'єкт як систему, припускаючи варіанти її розвитку, це надає можливості моделювання і удосконалення систем. Відтак, методологічною основою розробки моделей є системний аналіз, який трактується як метод дослідження об'єктів, поданих у вигляді систем, і як дослідження проблеми ухвалення рішень в складних системах, наголошують О. Орлов, В. Черняк та ін. Системний аналіз знайшов своє продовження в методі системної динаміки, який (Дж. Форрестер, Т. Шрайбер та інші) дозволяє зробити висновок про перспективність застосування даного методу в педагогічних дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій Системна складність сучасного педагогічного процесу обґрунтовується науковцями з позиції загальної теорії систем (В. Афанасьєв, І. Зязюн, В. Кремень, І. Предборська, В. Садовський), кібернетики (А. Берг, Н. Вінер, В. Дюк, У. Ешбі), синергетики (В. Гребнева, О. Князева, С. Курдюмов, А. Пригожин, О. Чалий та інші).

Аналізом педагогічної системи, педагогічного процесу та педагогічної ситуації як об'єктів управління займалися В. Безрукова,

В. Беспалько, Т. Дмитренко, В. Кушнір, Л. Ричкова, Н. Тализіна, В. Якунін та інші.

Проблема соціальної зрілості знайшла відображення у працях філософів (Л. Буєвої, Ю. Бардіна, О. Гундар та ін.), соціологів (І. Половинки, Л. Сохань, Ф. Філіпова, В. Ядова та ін.), психологів (Г. Гартман, Н. Міллер, О. Кисельова, В. Мухіна, Б. Паригін, А. Петровський, Д. Фельдштейн та ін.).

Механізми досягнення соціальної зрілості та умови її формування розкрито в концепціях зарубіжних та вітчизняних педагогів: А. Лай, Є. Мейман, А. Біне, А. Макаренко, С. Шацький, Т. Мальковська, В. Семенов та інші.

Проблема формування соціальної зрілості особистості означена в працях учених: О. Михайлова, А. Позднякова, В. Радула, Г. Яворської та інших.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми Водночас, розгляд теоретичного та практичного наукового добутку довів, що поза увагою дослідників залишилася складна та різноаспектна проблема моделювання педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ з позиції системного підходу.

Метою статті є представлення та аналіз структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів.

Основний зміст статті Система формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ потребує цілісності у вигляді розробки і впровадження моделі процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Процес формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ розглядаємо як цілісний насамперед тому, що він відбувається в органічному поєднанні: процесу навчання, який вважаємо не тільки процесом набуття певних знань, умінь і навичок, але водночас і

процесом оволодіння уміннями й навичками інтелектуальної взаємодії, котрі у майбутньому можуть бути спроектовані на професійну діяльність; процесу виховання, що у контексті нашого дослідження означає перед усім оновлення духовної взаємодії викладачів і студентів; процесу саморозвитку як студентів, так і викладачів

Таке бачення системного підходу до формування соціальної зрілості особистості закладено у розробку концептуальної моделі цілісного процесу формування соціальної зрілості студентів вищих аграрних навчальних закладів.

Т. Сущенко стверджує, що: «цілісна особистість формується у цілісному педагогічному процесі, в якому забезпечена гармонія педагогічних впливів»; термін «процес» означає рух, прямування до кінцевої мети; педагогічний процес, спрямований на розвиток творчої особистості, має бути побудований на пізнанні внутрішнього світу особистості і за законами творчої поведінки (коли особистість не просто відтворює те, що засвоює, а сама бере участь у якісному розвитку засвоєних знань, культури і себе самої) [8, с 23].

Спираючись на думку О. Пєхоти про те, що модель – це інструмент для регулювання процесу особистісного професійного розвитку фахівця [7, с.80], розглядаємо як одну із цілей у формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ професійний і особистісний розвиток усіх учасників педагогічного процесу – і студентів як майбутніх фахівців, і викладачів, безпосередньо задіяних у процесі підготовки фахівців-аграріїв.

Визначними методологічними механізмами є положення системного, синергетичного і діяльнісного підходів до аналізу педагогічних явищ і процесів, розроблених такими вченими, як Б. Ананьєв, В. Беспалько, О. Глузман, О. Леонтєв, Т. Ільїна, Є. Юдін, а також фасилітаційного (В. Гриньова, Л. Сущенко, В. Тюрїна та ін.); гуманістичного (Ш. Амонашвілі, А. Маслоу, К. Роджерс); герменевтичного (О. Олексюк, В. Орлов та ін.); про

загальні закономірності навчально-виховного процесу у вищій школі, ефективні технології навчання і виховання (С. Архангельський, В. Беспалько, А. Новіков, О. Пехота, С. Сисоєва та ін.); про концепції акмеологічного, аксіологічного підходів до професійної підготовки студентів (О. Дубасенюк, Н. Кузьміна, В. Сластьонін та ін.).

Особливості педагогічного моделювання полягають у тому, що: об'єкт педагогічного моделювання не є матеріальним; є педагогічною діяльністю, яка реалізується в умовах педагогічного процесу; модель є об'єктом, що постійно розвивається (не є статичним); має на меті модернізацію, інноваційний розвиток освітнього простору; є прогностичним [4, с.78].

Отже, узагальнюючи наведені вище міркування, отримані результати констатувального етапу дослідження сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та сформованості готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і ґрунтуючись на положеннях наукових концепцій, постає завдання розробки структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Виходячи з того, що освіта - соціальний інститут, який відповідає за своєчасну і адекватну підготовку людей до повноцінного функціонування в суспільстві [9], соціальне замовлення суспільства освіті покладаємо у необхідності формування компетентної, творчої особистості, яка здатна до життєвого проектування, саморегуляції та саморозвитку протягом життя на основі високого рівня її соціальної зрілості.

Соціальне замовлення в формування високого рівня сформованості соціальної зрілості особистості вимагає визначення мети цього процесу.

Загальна *мета*, яка покладена в основу моделювання структурно-функціональної моделі цілісного процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, включає кілька складників, орієнтованих на

цілеспрямоване формування компонентів соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ. Тільки у сукупності своїх складників поставлена мета може розглядатись як така, що відображає цілісність процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і відповідно визначає педагогічні принципи, на яких він ґрунтується.

Отже, метою є формування високого рівня соціальної зрілості особистості студентів ВАНЗ. Досягнення поставленої мети зумовлюється реалізацією провідних завдань, а саме: розвиток у студентів вищих аграрних навчальних закладів ціннісного ставлення до процесу формування соціальної зрілості особистості; формування високого рівня соціальної зрілості студентів-аграріїв як основи реалізації їхніх особистісних якостей в процесі соціалізації, яка відображує сформованість: мотивації майбутніх аграріїв до формування соціальної зрілості; засвоєння теоретичних знань, формування практичних вмінь і навичок, необхідних досягнення високого рівня соціальної зрілості; компонентів соціальної зрілості та загально цивілізаційних ціннісних орієнтацій у студентів ВАНЗ; готовності студентів до реалізації набутих якостей у власній поведінці та діяльності, у тому числі і професійній.

Суб'єктами процесу формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ є студенти та викладачі ВАНЗ, а об'єктами формування соціальної зрілості виступають об'єктивні закономірності перебігу відповідного процесу, взаємодія системи чинників, що його детермінують.

Ефективні діяльності спрямованої на формування соціальної зрілості студентів в навчально-виховного процесу ВАНЗ залежить від ефективної діяльності усіх його суб'єктів, тому педагогічна технологія формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ складається з двох взаємозалежних та взаємообумовлених блоків: блок перший: формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; блок другий:

формування готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

В загальному вигляді структурно-функціональна модель формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ складається з прогностично-аналітичної, методологічної, мотиваційно-цільової, вольової (енергетичної), змістовно-операційної, контрольної-результативної складових, формування яких реалізується в процесі впровадження у навчально-виховний процес педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Прогностично-аналітична складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає: визначення проблеми вищої аграрної освіти щодо формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ; вивчення змісту соціальної зрілості студентів ВАНЗ та процесу формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ на сучасному рівні розвитку педагогічної теорії та практики функціонування вищої аграрної освіти; моніторинг стану обізнаності студентів-аграріїв та викладачів стосовно поняття соціальної зрілості особистості, розуміння необхідності формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів у ВАНЗ; планування, розробка заходів, спрямованих на формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів у ВАНЗ.

Методологічна складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає: методологічні підходи до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ (загальнонаукові (системний, синергетичний, гуманістичний, діяльнісний), конкретно-наукові (фасилітаційний, герменевтичний, акмеологічний,

аксіологічний, телеологічний); методологічні принципи формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ: єдності природного і соціального, загального, особливого та одиничного; принципу цілісності (холізм); філософських категорій можливості і дійсності; структуру соціальної зрілості студентів ВАНЗ, яка складається з структурних компонентів соціальної зрілості студентів ВАНЗ: когнітивного, мотиваційного, емоційно-ціннісного, діяльнісно-поведінкового, особистісного, комунікативного, психомоторно-регулятивного, культурологічного, інформаційного, громадянського; структуру готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, яка включає структурні компоненти готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ: ціннісно-мотиваційного, змістового, вольового, діяльнісно-технологічного.

Мотиваційно-цільова складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає: формування переконань студентів та викладачів щодо необхідності формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; дослідження світогляду студентів та викладачів, особистісної спрямованості, життєвої мети, системи моральних та ціннісних орієнтацій особистості; планування, розробку різноманітних заходів, мета яких розуміння мотивів діяльності та поведінки особистості, розвиток мотивації, потреб, інтересів, спрямованості особистості (анкетування, просвітницькі лекції, проблемні дискусії, заняття з елементами тренінгу, коуч-сесії тощо); формування потреби в самореалізації, самоставленні та уміння визначати та реалізовувати поставлені цілі; аналіз внутрішнього зв'язку системи «потреба - мотив - мета»; уміння будувати суб'єктну системи потреб і мотивів особистості у відповідності із соціальним запитом, а також усвідомлювати нову суб'єктну систему потреб і мотивів як особистісно значущу, досягати у процесі самоактуалізації самототожності і високого

рівня професійної майстерності, долати психологічні бар'єрів, стереотипів поведінки та інші.

Вольова (енергетична) складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає: дослідження вольової сфери студентів та викладачів, їх вольових якостей та спрямованості вольової регуляції; осмислення відповідної діяльності щодо розвитку та формування вольової сфери особистості; планування, розробка різноманітних заходів, мета яких формування вольової сфери особистості; аналіз та зміна неефективних моделей поведінки суб'єктів навчально-виховного процесу; розвиток творчості та креативності суб'єктів освітнього простору; створення позитивного освітнього середовища з атмосферою активної взаємодії; формування високого рівня професійної самореалізації; надання студентам можливості свободи щодо вибору способів дій; сприяння розвитку їх вольових якостей; розвиток уміння долати труднощі під час здійснення цілеспрямованих дій тощо.

Змістовно-операційна складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає визначення основних: етапів; функцій; умов; форм; методів; засобів, а також педагогічних підходів та принципів щодо формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Розглянемо їх докладніше.

В якості основних функцій педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ виділяємо такі функції: проектувальну; інформаційну; стимулюючу; перетворюючу; розподільчу; організаційну; гносеологічну.

Основним змістом діяльності щодо формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, на нашу думку, є створення оригінального, індивідуального

особистісного досвіду, який виступає детермінантою – одним з основних факторів розвитку структурних компонентів соціальної зрілості студентів-аграріїв.

Педагогічними умовами формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ, які розуміємо як специфічні психолого-педагогічні фактори, використання яких є передумовою успішної реалізації її визначених цілей: ефективне педагогічне забезпечення формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ і системне проведення діагностики та інших форм зворотного зв'язку.

Розвиток соціальної зрілості студентів ВАНЗ співвідноситься зі змістом навчання, формами (лекції, лекції-дискусії, лекції-конференції, проблемні лекції, семінари-бесіди, семінари-диспути, практичні та семінарські заняття, семінари-дискусії, індивідуальні та індивідуально-групові заняття, розробка соціальних проєктів, імітаційні та рольові ігри, заняття з елементами тренінгу, конкурси, олімпіади, викладання спецкурсу, просвітницькі заходи та інші, які включають в себе, як аудиторні, так і позааудиторні форми роботи), методами та засобами педагогічної роботи (навчальні програми та посібники, тестові завдання, сучасні інформаційні та медіа-технології, електронні методичні матеріали).

Контрольно-результативна складова структурно-функціональної моделі формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ включає визначення: критеріїв сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; кількісних та якісних показників сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; рівнів сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ; очікуваного результату і напрямів корекції.

Очікуваним результатом є досягнення достатнього рівня сформованості соціальної зрілості студентів ВАНЗ та готовності викладачів до формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ.

Обґрунтування та здійснення напрямів координації та корекції, як що отриманий результат не задовольняє мету дослідження.

Висновки Таким чином, розроблена структурно-функціональна модель формування соціальної зрілості студентів ВАНЗ має суттєве значення для теоретичного обґрунтування, прогнозування, практичного втілення педагогічної технології формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів в навчально-виховному процесі ВАНЗ.

Перспективи подальших розвідок полягають у визначенні організації та аналізі результатів дослідно-експериментальної роботи формування соціальної зрілості студентів у навчально-виховному процесі вищих аграрних навчальних закладів.

Література:

1. *Бабанский Ю. К., Победоносцев Г. А. Комплексный подход к воспитанию учащихся. – К.: Радянська школа, 1985. – 198 с.*
2. *Бандурка О. М. Основи педагогічної техніки: навч. посіб. / О. М. Бандурка, В. О. Тюріна, О. І. Федоренко. – Х.: Титул, 2006. – 176 с.*
3. *Васильева М. С. Теория и практика программного целевого управления развитием образовательного учреждения: автореф. дис...д-ра пед. наук: спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / М. С. Васильева. – Улан-Удэ. – 2006. – 27 с.*
4. *Мадзігон В. М. Школа майбутнього як інноваційний заклад освіти: наук.-метод. посіб. / В. М. Мадзігон, Л. М. Ващенко, Л. І. Даниленко [та ін.]. – Київ, 2010. – 144 с.*

5. Немов Р. А. Психология. В 3-х кн. Кн. 3: Психодиагностика. Введение в научное психологическое исследование с элементами математической статистики: учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. / Р. С. Немов. – 4-е изд. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2006. – 631 с.
6. Орлов А. И. Математические модели отдельных сторон обучения математике / А. И. Орлов // Проблемы преподавания математики в вузах: сб. научно-метод. ст. по математике. М.: Высш. шк., 1978. – Вып.7. С.8-34], В. Черняк [Черняк В.С. История, логика, наука/ В.С. Черняк. – М.: (б. и), 1986.566с.
7. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології // Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І. Я. Зязюна. – Київ: Вид-во „Віпол”, 2000. – 636 с.,с.80
8. Сущенко Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: Автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки України. – К., 1985. – 56 с.,с.23.
9. Теремко С. Соціологія [Електронний ресурс] / С. Теремко. – К., 2001. - Режим доступу до інф.: <http://books.br.com.ua/32889> - Дата зверн.: 03.05.15 р.

References:

1. Babanskyj Ju. K., Pobedonoscev Gh. A. Kompleksnj pokhod k vospytanyju uchashhykhsja. – K.: Radjansjka shkola, 1985. – 198 s.
2. Bandurka O. M. Osnovy pedaghoghichnoj tekhniky: navch. posib. / O. M. Bandurka, V. O. Tjurina, O. I. Fedorenko. – Kh.: Tytul, 2006. – 176 s.
3. Vasylj'eva M. S. Teoryja y praktyka proghrammnogho celevogho upravlenyja razvytyem obrazovateljnogho uchrezhdenyja: avtoref. dys...d-ra ped. nauk: spec. 13.00.01 «Obshhaja pedaghoghyka, ystoryja pedaghoghyky y obrazovanyja» / M.S. Vasylj'eva. – Ulan-Ude. – 2006. – 27 s.

4. Madzighon V. M. *Shkola majbutnjogho jak innovacijnyj zaklad osvity: nauk.-metod. posib.* / V. M. Madzighon, L. M. Vashhenko, L. I. Danylenko [ta in.]. – Kyjiv, 2010. – 144 s.
5. Nemov R. A. *Psykhologhyja. V 3-kh kn. Kn. 3: Psykhodyaghnostyka. Vvedenye v nauchnoe psykhologhycheskoe yssledovanye s elementamy matematycheskoj statystyky: ucheb. dlja stud. vyssh. ped. ucheb. zavedenyj.* / R.S. Nemov. – 4-e yzd. – M.: Ghumanytar. yzd. centr VLADOS, 2006. – 631 s.
6. Orlov A. Y. *Matematycheskye modely otдельных storon obuchenyja matematyke* / A. Y. Orlov // *Problemy prepodavanyja matematyky v vuzakh: sb. nauchno-metod. st. po matematyke.* M.: Vyssh. shk., 1978. – Вып.7. S.8-34], V. Chernjak [Chernjak V. S. *Ystoryja, loghyka, nauka* / V. S. Chernjak. – M.: (b. y), 1986.566s.
7. Pjekhota O. M. *Osobystisno orijentovana osvita i tekhnologhiji // Neperervna osvita: problemy, poshuky, perspektyvy: Monoghrafija / Za red. I. Ja. Zjazjuna.* – Kyjiv: Vyd-vo „Vipol”, 2000. – 636 s.,s.80
8. Sushhenko T. I. *Pedaghoghichnyj proces u pozashkiljnykh zakladakh: Avtoref. dys. ... d-ra. ped. nauk: 13.00.01 / In-t pedaghoghiky Ukrajinjy.* – K., 1985. – 56 s.,s.23.
9. Teremko S. *Sociologhija [Elektronnyj resurs] / S.Teremko.* – K., 2001. - *Rezhy m dostupu do inf.: <http://books.br.com.ua/32889> - Data zvern.: 03.05.15 r.*

УДК: 351.82:338.439.02

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ

Надутенко О. Л.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені
Володимира Винниченка, Україна, м. Кропивницький

У статті розглянуто проблему творчого розвитку особистості як педагогічної умови формування художньої культури учнів музичної школи. Проаналізовано наукову літературу з означеного питання. . Висвітлюються питання щодо оптимізації музичного навчання та виховання засобами інтеграції мистецтв та використання методів художньо-педагогічного впливу. Основна увага концентрується на специфіці формування художньої культури особистості в навчально-виховному процесі музичної школи. На основі наукових положень про єдність художньо-пізнавальної та творчо-виконавської діяльності запропоновано комплекс творчих завдань, виконання яких веде до поетапне накопичення художнього досвіду, розвиток прагнення до творчої самореалізації, формування художньої культури особистості.

Ключові слова: розвиток особистості, творчий підхід, мистецтво, музичне виховання, музично-творчий процес, художньо-естетична культура.

Надутенко Е. Л. Творческое развитие личности как педагогическое условие формирования художественной культуры школьников / Центральноукраинский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченка, Украина, Кропивницкий

В статье рассматривается проблема творческого развития личности как педагогическое условие формирования художественной культуры учащихся музыкальной школы. Проанализирована научная

литература обозначенных вопросов. Рассматриваются вопросы оптимизации музыкального образования и воспитания на основе интеграции искусств, использование методов художественно-педагогического воздействия. Основное внимание концентрируется на специфике формирования художественной культуры личности в учебно-воспитательном процессе музыкальной школы. На основании научных положений о единстве художественно-познавательной и творчески-исполнительской деятельности предложено комплекс творческих заданий, исполнение которых приведет к поэтапному накоплению художественного опыта, развитие стремления к творческой самореализации, формированию художественной культуры личности.

Ключевые слова: развитие личности, творческий подход, искусство, музыкальное воспитание, музыкально-творческий процесс, художественно-эстетическая культура.

O. Nadutenko Creative development of personality as a pedagogical condition for the formation of artistic culture in students / Central Ukrainian State Pedagogical University named after Vladimir Vinnichenka, Kropivnitsky, Ukraine

The article has considered the creative development concern of the personality as a pedagogical condition for the formation of the artistic culture of students in a music school. The scientific literature of the indicated questions is analyzed. The concerns of musical education and upbringing optimization on the basis of arts integration, used methods of artistic and pedagogical influence are considered. The main consideration concentrates on the specifics of artistic culture formation in individuals during the educational process in the music school. On the basis of scientific provisions about the unity of artistic, cognitive and creative-performing activities, a set of creative tasks has been proposed, the implementation of which will lead to a

phased accumulation of artistic experience, the development of a desire for creative self-realization, and the formation of an artistic culture of the individual.

Key words: development of personality, creative approach, art, musical education, musical and creative process, artistic and aesthetic culture.

Вступ. Сучасні освітні технології значною мірою визначаються гуманізацією педагогічного процесу, реалізацією особистісно орієнтованої освіти та виховання, забезпеченням інтелектуального, художньо-естетичного, творчого і морально-етичного розвитку особистості учнів. Суспільне життя висуває запит на виховання творчої особистості, здатної самостійно мислити, приймати нестандартні рішення, генерувати нові ідеї, робити відкриття, творити мистецтво. Актуальність проблеми творчого розвитку особистості підкреслюється в усіх державних документах про освіту (Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття), Національна доктрина розвитку освіти України, Закон України «Про освіту», Концепція національного виховання). Творча особистість, здатна до самореалізації в умовах сучасного динамічного життя, немислима без естетичної, зокрема й художньої культури. З її наявністю та рівнем сформованості пов'язані інтелігентність, духовність, творча спрямованість і натхненність у різних видах діяльності. Але у вирішенні цієї проблеми є багато труднощів. Саме тому творчий розвиток особистості стає стрижневим поняттям науки і педагогічного процесу, що визначається сучасними вимогами до організації навчально-виховного процесу у закладах освіти різного типу.

Багато уваги цьому питанню приділено у працях видатних вітчизняних і зарубіжних учених психологів, педагогів, філософів. Це Б. Г. Ананьєв, Л. С. Виготський, Н. О. Ветлугіна, І. А. Зязюн, О. А. Комаровська, Г. С. Костюк, О. М. Леонтьєв, О. Ф. Лосєв,

Л. М. Масол, Н. Є. Миропольська, В. О. Моляко, О. М. Олексюк, О. М. Отич, Г. М. Падалка, О. П. Рудницька,

С. Л. Рубінштейн, С. О. Соломаха, В. О. Сухомлинський, Б. М. Теплов, Е. Фромм, К. Д. Ушинський, ідеї яких необхідно використовувати у процесі розвитку творчої особистості.

Психологія і педагогіка, вивчаючи сам процес підготовки до творчості, виявляє методи, форми і засоби розвитку творчої особистості. Особливий внесок з цього приводу зробив Б. М. Теплов, який стверджував, що творча діяльність здатна перетворюючи впливати на особистість дитини. Творчість розвиває дитячу схильність до свободи відкриттів, до пригод і оригінального вираження [7,с.214]. Підкреслюючи величезну роль сприймання, учений наполягає на цінності включання дітей саме у творчу діяльність, оскільки це сприяє їхньому загальному художньому розвитку, адже творчість відповідає природним потребам і можливостям дитини [7,с.17].

На визначальній ролі творчої особистості в суспільстві наголошує В. О. Моляко, що «по-перше, творчість сприяє виробленню вмінь розв'язувати завдання, орієнтуватися в нових умовах, передбачувати труднощі; по-друге, вона збуджує і стимулює розвиток інтересів до діяльності, оскільки завжди пов'язана з відкриттям нового, знаходженням чогось раніше невідомого [6, с.49].

Виняткове значення творчого розвитку особистості підкреслював Л. С. Виготський, який писав, що творчість – це діяльність людини, спрямована на створення нового: чи то речей зовнішнього світу, чи умовиводів або почуттів, властивих самій людині [4, с.55].

Проблему творчого розвитку особистості в контексті мистецької освіти розглядав І. А. Зязюн, який підкреслював, що «особистість стверджує себе не лише через адаптацію до предметно-професійного і соціального середовища, а через подолання цього середовища, його

творче переосмислення, перетворення, створює принципово нові діяльності і технології. Суспільству необхідна не просто людська індивідуальність, а й творча особистість, яка ставить і вирішує соціально значущі завдання» [5,с.9].

Загальнонауковий аналіз переконує в тому, що розвиток творчої особистості є проблемою комплексною, що у співвіднесенні з творчою діяльністю, охоплює не тільки організацію зовнішнього навчально-виховного процесу, а й стимулює перетворення внутрішнього світу людини, створює умови для розкриття прихованих можливостей у процесі творчого розвитку особистості, її відносин із зовнішнім світом.

Унікальним засобом творчого розвитку особистості є мистецтво, зокрема музичне, як особливий фактор формування творчих здібностей, який впливає на всі сторони психіки особистості – почуття, думки, уяву, волю, формує середовище, створює умови сприймати прекрасне в мистецтві та в житті, допомагає людині стати шляхетною. Творчий розвиток особистості засобами мистецтв варто розглядати як художньо-естетично значущий, адже в сучасних умовах домінування масових жанрів, нівелювання класичних мистецьких критеріїв в культурі, втрати змісту багатьма мистецькими творами, суспільство потребує нових педагогічних інноваційних технологій, методик, переосмислення зарубіжного і вітчизняного мистецького досвіду.

Разом з тим, розвиток творчої особистості як педагогічна умова формування художньої культури школярів в навчально-виховному процесі музичної школи не користується належною увагою педагогів-науковців та музикознавства, що дає підстави для подальшої наукової розробки проблеми.

Метою і завданням статті є визначення основних теоретичних засад проблеми творчого розвитку особистості та виявлення можливостей мистецтва як ефективного чинника розвитку творчого

потенціалу особистості в процесі формування художньої культури учнів музичної школи.

Виклад основного матеріалу. Розвиток творчої особистості учнів музичної школи відбувається в процесі різноманітної музичної діяльності – виконавської, пізнавальної, слухацької, композиторської. За сучасних умов особливої уваги заслуговують шляхи творчого розвитку запропоновані Б. В. Асафєвим, який зазначав, що творчість народжується з виконавського відтворення пісні. З огляду на широкі можливості національного пісенно-музичного матеріалу для розвитку у дітей навичок вокальних імпровізацій, для нас надзвичайно важливі методи музиканта-педагога, а саме: знаходження «надзвичайно виразних інтонацій і ритмів» [1,с.90]; здатність до «винаходження і комбінування матеріалу»[1,с.91]; імпровізації, створення наспіву для віршів, вироблення варіантів з їх подальшим аналізом[с.92]; гармонічна підтримка або прикрашання мелодії[1,с.93]; ілюстрація казки музикою; поєднання інструментальної імпровізації з вокальною; елементи звукообразності [1, с.94].

Реальні можливості для оптимізації музично-творчого розвитку особистості учнів музичної школи, на нашу думку, створить правильно організована музично-творча діяльність школярів у доступній творчій та ігровій формі з конкретними цільовими установками, створення емоційно-образної проблемної ситуації, позитивного мікроклімату і педагогічного керівництва творчим навчально-виховним процесом. Основу для таких занять має становити тематика програм, яка органічно поєднується з близькими життєвими і музичними враженнями дітей. У цьому сенсі пріоритетним напрямком дитячої музичної творчості має стати спрямованість на розвиток індивідуальних художньо-музичних асоціацій, відчутті глибокого особистісного смислу в музичних творах.

Принципове значення для нашого дослідження і всіх напрямків музично-творчого виховання особистості мають думки Л. А. Баренбойма, що «методика формування та стимулювання музичної творчості на будь-якому рівні розвитку дитини чи підлітка спирається на дві діалектично взаємопов'язані і одночасно проведені установки: одна з них – засвоєння якихось норм, типів творчості, музичних структур та варіантів, інша – організація обставин для подолання інерції і пасивності, для творчих несподіванок» [2, с.6].

Музично-творчий процес розвитку особистості учнів музичної школи можна умовно поділити на три етапи, що включає в себе: творче, активне засвоєння різних засобів відтворення музичних творів; накопичення музично-слухових уявлень з поступовим поглибленням зацікавленості до розуміння засобів музичної виразності; осягнення художньо-естетичного значення музичної творчості та оволодіння основними навичками творення

Розглянемо використання різних форм в основних видах розвитку творчої особистості учнів музичної школи. На основі набуття учнями певних знань і умінь в рамках програм музичної школи, розвиток творчої особистості учнів загалом здійснюється у трьох напрямках: формування творчих музичних здібностей; розвиток відповідних навчальних знань, умінь і практичних навичок. В навчальній діяльності особливе значення має активне засвоєння музичної грамоти, накопичення виконавського досвіду, оволодіння навичками музичного сприйняття, що сприяє вдосконаленню інтелектуальних здібностей, на основі яких і відбувається процес формування творчої особистості учнів музичної школи.

Основою організації пізнавальної діяльності учнів, ефективності музичного розвитку має стати взаємопроникнення завдань творчого і відтворюючого характеру, які взаємно обумовлюють і взаємодоповнюють один одного.

Застосування інтеграційних освітніх технологій в музичній школі надає можливість учням творчо розвиватися під час створення творчих робіт, підготовки різних музично-поетичних проєктів, пошукової роботи під час вивчення творчості композиторів світу, народної творчості, української музичної культури.

Використання творчих завдань, що передбачає комплекс різних видів мистецтв, музики, літератури, живопису, театру, що викликають емоції, розширюють пізнавальні інтереси, розвивають творчу уяву, спонукають до творчого мислення дають змогу учням розвивати особистісні якості: світогляду, характеру, зв'язного мовлення, логічного мислення; творчо виявляти індивідуальні можливості; сприяти створенню атмосфери творчої співпраці. Гармонійне поєднання знання музичної грамоти, комп'ютерних технологій, живопису і літератури створює нову якість сучасного інтегрованого уроку.

Наприклад, розгляд однієї теми, або музичного образу у різних видах музичної діяльності (гри на музичних інструментах, у співі, заняттях по композиції, ритміці) сприяє формуванню узагальнених понять про засоби музичної виразності, виховує емоційну чуйність, активізує музичне творче мислення. Учням пропонується прослухати, проаналізувати твори з фаху, знайти необхідний теоретичний матеріал, наприклад, тризвуки. Цікаво послухати уривки творів, які учні будуть виконувати на різних інструментах, використовуючи можливість розвитку тембрального слуху. На уроці музичної літератури, вивчаючи твори певного композитора теж звернути увагу на роль тризвуків у формуванні художнього образу. На уроці хору отримані знання закріплюються співом. Учні набагато уважніше будуть слухати музику, процес засвоєння теоретичних знань, розуміння і сприймання музичних творів буде проходити більш свідомо, цілісно і цікаво.

Поступово учні розуміють, що один і той же музичний образ можна передати різними засобами виразності, які у творчості різних композиторів в узагальненій формі відображають явища навколишнього життя. У проведенні музично-творчих занять головною проблемою є створення ігрових творчих завдань, які здатні цілісно творчо розвивати дитячу особистість у спектрі виконавської інструментальної, вокальної, імпровізаційної, композиторської, музично-театральної діяльності.

Формуванню художніх смаків і потреб, розвитку творчої активності сприяє правильно організоване слухання музики, різноманітні прийоми активізації сприйняття (наприклад, зображення під музику кроків музичного героя, простукати ритм, проспівати мелодію, зобразити в повітрі малюнок мелодії, повторити мелодію на музичному інструменті, тощо). Ефективним є прийом контрастного співставлення, який дозволяє загострити слухову увагу, зацікавити учнів аналізувати відмінності у порівнянні творів одного жанру різних композиторів, п'єси з однаковою назвою (наприклад, різні «Метелики», «Дошки»), або твори з одним настроєм. Порівняння різного характеру танців, маршів поглиблює емоційно-творче сприйняття учнів, робить їх рухи під музику більш виразними, відповідно до прослуханої музики. Активізує творчу увагу також створення комплексних характеристик музичних образів, які використовують для втілення типових настроїв, характерів чи подій.). Прослуховуючи музичний твір, бажано з яскравою образною тематикою, доступний за складом, учні аналізують, проспівують мелодію, грають на музичному інструменті, а потім зображають себе головним героєм цього дійства, при цьому розвиток музично-творчого сприйняття може поєднувати в собі різні методи (мовний, практичний, наочно-зоровий, наочно-слуховий).

Це допоможе учням систематизувати отримані враження та знання, вільно користуватися музичною термінологією, теоретичним арсеналом засобів музичної виразності.

Розвитку творчої уяви дітей допоможе використання та порівняння звучання різних музичних інструментів. Наприклад, образи природи:

1. Спів птахів (флейта) у високому регістрі, різні мелізми.
2. Грім (група ударних) тремоло в низькому регістрі.
3. Вітер (струнні) хроматична гама, або арпеджіо.
4. Море (арфа) арпеджіо.
5. Дощ (піцикато у струнних) у високому регістрі.
6. Образи різних тварин, ведмеді (духові) низький регістр та ін..

Аналогічно можна порівнювати музичні твори з літературними героями, чи віршами. Далі можна розробити характеристики образів радості, зла, боротьби, перемоги та ускладнити завдання, запропонувавши дітям вибрати твори образотворчого мистецтва, що відповідають настрою прослуханої музики. Учням також подобається зображати самостійно музику в малюнках. Головне, щоб учні намагалися використати кольори, які відповідають настрою музики.

В процесі роботи над співацькими навичками, на уроках хору та вокалу, з метою творчого розвитку, обов'язково мають бути творчі завдання: творення мелодії на задану інтонацію; музичний діалог між вчителем та учнями, або між групами учнів; інсценування народних казок та створення простих музичних партій героїв. Цікаво також використовувати метод «інтерпретації» вокальних творів, коли пісню можна заспівати від імені різних людей, або тварин. Обґрунтовуючи значення музичних ігор на творчий розвиток дитини, В. Верховинець особливо виділяв інтеграцію музики і слова, ритмічних рухів у поєднанні з образами природи, розглядав фольклор як «художнє відображення

дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної творчості, що відображає світогляд народу та нерозривно пов'язана з його життям і побутом»[3, с.5]. Гра на музичних інструментах, як виконавсько-творча форма виховання художньої культури учнів музичної школи, розширює художньо-музичний кругозір, формує навички музикування, має широкі можливості навчання творчих прийомів: інтерпретації, імпровізації, композиції, театралізації. Досить дієвий творчий метод, який ми використовуємо на індивідуальних уроках, особливо з учнями початкових класів, є метод гри з паралельною декламацією, музичне виконання поєднується з читанням віршованого тексту. Музичні та літературні художні образи мають бути співзвучні по ритму, змісту. І в музичному, і в літературному тексті вивчення відбувається по фразах, реченнях, що допомагає розумінню музичної мови, художнього образу взагалі. Метод декламації допомагає учневі здолати скутість під час гри, краще зрозуміти ритмічну, інтонаційну, артикуляційну структуру твору, розвиває музичну пам'ять, викликає більший інтерес до занять. Це можуть бути вправи-ігри: читання віршів від імені різних героїв, простукування метру вірша, спів зі стрибками. Дієвим методом також є створення підтекстовок до вивчення творів.

Практика показує, що дякуючи зрозумілому тексту, єдність художнього змісту, форми, пульсації проходить природним шляхом, без нецікавого учням теоретизування, безкінечних вимог не штовхати звуки, грати тихіше, або гучніше тощо. Учень інтуїтивно переносить риси, характерні до людської інтонації на побудову музичних фраз, об'єднує їх в речення, будує динаміку, характер твору. Крім того підтекстовки, конкретизуючи образну сферу творів, одночасно складають умови для виховання абстрактного мислення, переживання загальних образів радості, суму, ніжності і т.д. Складанню художньо-сюжетних підтекстовок допоможуть знайомі з дитинства образи казок, міфів, а інколи дітям

цікаво складати дорослі образи і самостійно їх виконувати. Саме в процесі творчої роботи виникає авторська необхідність у тому чи іншому ритмічному малюнку, штриху, реєстрі, динаміці, цікавій гармонії – юний музикант вчиться музично і художньо мислити.

Створення підтекстовок веде учня до композиторської творчості, створенню музики на вірші. Декламуючи вірші, звертаємо увагу на метр, образ, мовні інтонації (питання, відповідь, розповідь, вигук, здивування), різні засоби виразності. Із слова народжується спів, із співу – перенесений на музичний інструмент художній образ.

Практичні дії особливо добре поєднуються з ігровими формами занять. Активізувати художньо-творчу роботу учня, перевірити якість теоретичних знань допоможе розгадування музичних загадок, ребусів. Це може бути редакторська обробка нотного тексту, де учень вчиться вставляти потрібні звуки, розставляти музичні знаки, відзначати засоби виразності музики і з'ясувати як це впливає на характер твору.

Одним із дієвих шляхів до формування художньої культури, повноцінного сприйняття мистецтва і високих духовних цінностей є театралізація. На підставі дослідно-експериментальної роботи «Театру біля рояля», нами встановлено, що участь учнів у театралізованій діяльності сприяє самовизначенню та самоствердженню, засвоєнню ними загальнолюдських і художньо-естетичних цінностей, тобто виховує творчу, інтелектуально і духовно розвинену особистість. Це можливо лише за умови використання театралізації не тільки у якості форми створення театралізованих концертів, а також систематично безпосередньо під час навчального процесу. Театралізовані уроки «Театру біля рояля», такі як урок-вистава, урок-подорож, урок-презентація, урок-диспут, дидактичний театр, урок-концерт пробуджують інтерес до навчання, розкривають приховані емоційні можливості, покращують пам'ять, розкріпають рухи, що в музично-творчій

діяльності учнів надзвичайно важливо. Театрально-методичні прийоми дають можливість навіть відстаючим у навчанні учням виявити ініціативу, бажання досягнути певного успіху, бути корисним, вимогливості до себе та інших. Моделюючи та розв'язуючи проблемні ситуації, учні взаємодіють і набувають безцінного досвіду вирішення складних ситуацій, потенційно можливих у реальному житті. Це допомагає самовизначитися, відчувати внутрішню силу, формує цілеспрямованість і прагнення досягнути успіху в музично-творчій діяльності і в житті.

Стимулом до творчого виконання музичних творів, що сприяють руху до внутрішньо мотивованої діяльності, переходу до виконавсько-пошукової діяльності є участь учнів у художньо-творчих проектах. Запропоновані нами міні-проекти та участь учнів у концертах, такі як от: за специфікою сценічного оформлення (концерт-експозиція, літературно-музична композиція, концерт-вистава); за характером взаємодії учасників художньо-творчого процесу (концерт-диспут, концерт-диспут, концерт-бесіда); за тематикою дійства (концерт-казка, концерт-загадка, концерт-біографія); за кількістю учасників концертного дійства (концерт-діалог, сольний концерт, концерт класу, сумісний концерт викладачів та учнів, святковий концерт) сприяють утвердженню позитивної «Я» концепції кожного учня, усвідомленню впевненості у своїх можливостях і дає можливість позитивного спілкування та взаємодії з вчителем та учнями. Сутність творчого виконання музичних творів полягає не тільки в точній передачі авторського задуму і дотриманні стильових особливостей, а й виявляється в прояві своєї індивідуальності, власної фантазії у трактуванні художнього образу.

Отже, формуванню і розвитку творчої особистості учнів музичної школи допоможуть художньо-творчі завдання, які поєднують в собі різні інтерактивні форми і методи навчання, а саме: творчо-стимулюючі, художньо-емоційні, особистісно зорієнтовані, інтегративні, ігрові,

проблемно-моделюючі, електронно-інформативні. Систематична участь учнів у художньо-творчих проектах сприяє формуванню як мотиваційного, так і операційного компонентів художньо-творчого розвитку особистості.

Висновки. Розвиток творчої особистості як педагогічної умови формування художньої культури учнів музичної школи, ми визначаємо як процес розвитку інтегративного особистісного утворення, що виражається у здатності дітей до елементарного творення музики, ініціативного самовираження у пізнанні, активного оцінювання та виявляється у імпровізації (вокальній, інструментальній, мовленнєвій, ритмічній, пластичній), створенні нескладних пісень та п'єс, інсценування сюжетів (складання темброво-ритмічних супроводів, малюнків, тощо), участі у художньо-творчих проектах. Перспективи подальших досліджень ми бачимо у пошуку нових засобів творчого розвитку особистості в контексті педагогічного культуротворчого процесу формування художньої культури учнів музичної школи.

Література:

1. Асаф'єв Б. В. *Избранные статьи о музыкальном просвещении и образовании* / Б. В. Асаф'єв. 2 изд. – Л.: Музыка, 1973. – 142 с.
2. Баренбойм Л. А. *За полвека. Очерки, статьи, материалы* / Л. А. Баренбойм - Л.: Сов.композитор, 1989. – 368 с.
3. Верховинець В. М. *Весняночка: ігри з піснями для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку* / В. М. Верховинець. – К.: Муз. Україна, 1989. – 343 с.
4. Выготский Л. С. *Воображение и творчество в детском возрасте* / Л. С. Выготский. – М.: Просвещение, 1991. – 96 с.
5. Зязюн І. А. *Неперервна освіта: концептуальні засади і сучасні технології //Творча особистість у системі неперервної професійної*

освіти. /за ред..С. О. Сисосєвої і О. Г. Романовського. – Харків: ХДПУ, 2000. – 436 с.

6. Моляко В. О. Концепція виховання творчої особистості / В. О. Моляко // Радянська школа. – 1991. - №5 – с. 47-51.
7. Теплов Б. М. Избранные труды / Б. М. Теплов. – М.: Педагогика, 1985. – 243 с.

References:

1. Asafev B. V. Izbrannyye statii o muzykalnom prosveshchenii i obrazovanii. 2-e izd / B. V. Asafev – L.: Muzyka, 1973. – 143 s.
2. Barenboim L. A. Za polveka. Ocherky, statyi, materialy / L. A. Barenboim - L.: Sov.kompozytor, 1989. – 368 s.
3. Verkhovynets V. M. Vesnianochka: ihry z pisniamy dlia ditei doshkilnoho ta molodshoho shkilnoho viku / V. M. Verkhovynets. – K.: Muz. Ukraina, 1989. – 343 s.
4. Vyhotskyi L. S. Voobrazhenye y tvorchestvo v detskom vozraste / L. S. Vyhotskyi. – M.: Prosveshchenye, 1991. – 96 s.
5. Ziaziun I. A. Neperervna osvita: kontseptualni zasady i suchasni tekhnolohii // Tvorchyia osobystosti u systemi neperervnoi profesiinnoi osvity. / za red..S. O. Sysoievoi i O. H. Romanovskoho. – Kharkiv: KhDPU, 2000. – 436 s.
6. Moliako V. O. Kontseptsiia vykhovannia tvorchoi osobystosti / V. O. Moliako // Radianska shkola. – 1991. - № 5 – с. 47-51.
7. Teplov B. M. Yzbrannyye trudy / B. M. Teplov. – M.: Pedagogika, 1985. – 243s.

УДК 37(09)

ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ В НАРОДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН

кандидат педагогічних наук, Окольнича Т. В.

Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, Україна, Кропивницький

В статті, на основі аналізу етнографічних джерел ХІХ- першої половини ХХ століття, розкриваються основні засоби виховання дітей східних слов'ян. Автор розкриває значення народного календаря для засвоєння знань з астрономії, які закріплювались у вигляді святкування днів літнього та зимового сонцестояння; метеорологічних знань. Участь дітей та підлітків в обрядодіях формувала відповідні стереотипи поведінки та спосіб землеробського господарювання. В публікації характеризується система заохочень та покарань, як засобів виховання дитини. Автор приходить до висновку, що засоби виховання (заохочення та покарання, народний календар) впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу етносу.

Ключові слова: східні слов'яни, засоби виховання, етнографічні джерела, покарання, заохочення, народний календар.

кандидат педагогических наук, Окольнича Т. В. Способы воспитания в народной педагогике восточных славян/ Центральноукраинский государственный педагогический университет имени Владимира Винниченко, Украина, Кропивницкий.

В статье, на основе анализа этнографических источников ХІХ- первой половины ХХ века, раскрываются основные способы воспитания детей восточных славян. Автор раскрывает значение народного календаря для формирования знаний с астрономии, которые закреплялись в виде празднования дней летнего и зимнего

солнцестояния; метеорологических знаний. Участие детей и подростков в обрядодействиях формировала стереотипы поведения и способы земледельческого хозяйства. В публикации характеризуется система поощрений и наказаний, как способов воспитания детей. Автор приходит к выводу, что способы воспитания (поощрения и наказания, народный календарь) основаны на закономерностях воспитания и определяют направление воспитательного процесса этноса.

Ключевые слова: восточные славяне, способы воспитания, этнографические источники, наказание, поощрение, народный календарь.

PhD in Pedagogical Sciences, T. V. Okolnycha Means of education in the national pedagogy of the eastern slavs / Volodymyr Vynnychenko Centralukrainian State Pedagogical University, Ukraine, Kropyvnytskyi

In the article, main means of education of Eastern Slavs' children, on the basis of the analysis of ethnographic sources of the 19th and a first half of the 20th century, have been revealed. The author has defined the significance of the national calendar for the perception of knowledge in astronomy, which was fixed in the form of celebrating the days of summer and winter solstice; meteorological knowledge. Participation of children and adolescents in the rituals formed the appropriate stereotypes of behavior and the way of farming. A system of incentives and punishment as means of upbringing has been characterized in the publication. The author has come to the conclusion that the means of education (incentives and punishment, the national calendar) derive from the laws of education and determine the general direction of the educational process of the ethnic group.

Key words: Eastern Slavs, means of education, ethnographic sources, punishment, encouragement, national calendar.

Вступ. Сьогодні необхідність і потреба знати своє минуле є органічною властивістю людського суспільства. Одне із завдань історико-педагогічної науки полягає в тому, щоб зробити об'єктивно значущий досвід минулого надбанням сучасності. За допомогою вивчення досліджень етнографів XIX – XX століття можливо реконструювати, хоча б у загальних рисах, картину виховання дітей східних слов'ян.

Аналіз джерельної бази засвідчив, що виховання дітей східних слов'ян у рецепції етнографів XIX – XX століття є малодослідженою історико-педагогічною проблемою. Зокрема, у дисертаційних роботах Т. Мацейків (1988), І. Щербак (2004), що стосуються вивчення народної педагогіки, досліджувались матеріали етнографії та фольклору. Повнотою висвітлення особливостей виховання дітей східних слов'ян в процесі їх життєдіяльності відрізняється докторська дисертація Радул О.С. (2014). Але спеціального дослідження, що стосувалося б вивчення особливостей виховання дітей східних слов'ян на основі етнографічних джерел XIX – XX століття не має. Тому метою статті є розкриття особливостей використання засобів виховання у народній педагогіці східних слов'ян на основі аналізу етнографічних матеріалів XIX-XX століття.

Одним із ефективних народно-педагогічних засобів виховання дітей східних слов'ян був народний календар. Звичаєво-обрядова культура народного календаря увібрала в себе істотні риси соціального, економічного життя, громадський устрій, сімейно-побутові відносини, особливості світогляду та моралі. Шляхом залучення до цієї культури у дітей формувалась система світоглядних народних знань.

Народний календар давав можливість засвоюватим знання з астрономії. Астрономічна інформація закріплювалась у вигляді святкування днів літнього та зимового сонцестояння, ознайомленні з основними закономірностями руху Сонця і Місяця, з іншими небесними

явищами. В процесі залучення до свят та обрядів народного календаря у дітей також формувались і метеорологічні знання. Участь дітей та підлітків в обрядах формувала відповідні стереотипи поведінки та спосіб землеробського господарювання, який був провідним в життєдіяльності наших предків.

Завдяки календарній обрядовості у дітей виховували усвідомлення значущості праці. Вони залучалися до аграрних робіт змалечку, відповідно до своїх фізичних можливостей [2].

Свята річного циклу були своєрідним орієнтиром, що встановлював чіткий термін виконання певних сільськогосподарських робіт та спрямованість виховання на вчасну організацію праці. При цьому враховували досить важливе значення громадської думки для кожної родини та акцент на цьому у вихованні. Наприклад, приказка: "прийшов Спас, бери рукавиці про запас" [9, с. 2] несла глибоке виховне навантаження: треба так господарювати, щоб до Спаса (19 серпня) закінчити всі основні роботи на полі й на городі, а якщо не встиг – значить поганий хазяїн.

У звичаєво-обрядовій культурі народного календаря важливе місце посідали народно-педагогічні уявлення про поведінку молоді: в період жнив молодь не збиралася на вулиці, ніколи не справляли весілля, особливо в хліборобських районах, засуджували байдикування: "хто в Петрівку п'є горілку, той зимою без чобіт", вчасне закінчення жнив як результат працелюбності родини: "до Іллі пар, по Іллі зяб"[12, арк.2].

В основі свят і обрядів календарного циклу передавались вірування про єдність Всесвіту: потойбічний світ, земний і небесний. В календарній річній обрядовості передавались звичаї шанування померлих родичів, культ пращурів. Навесні чітко простежується світоглядне уявлення наших предків про те, що прихід нової пори року залежить від пращурів –

вирію. Звідти прилітають птахи, які приносять звістку про прихід весни, а також своєрідне благословення пращурів на врожайність [4].

Обрядова поезія свят (побажання, замовляння, вітання) також зумовлена педагогічно-психологічним фактором – бажання в усьому наслідувати дорослих.

Серед регуляторів соціальної поведінки велику роль відіграють моральні норми. Механізмами дотримання правильної поведінки в наших пращурів були покарання та заохочення.

Попередження небажаної поведінки дітей через побутування певних повір'їв, які вказували на негативні наслідки у майбутньому, зменшувало вірогідність застосування покарань: “лишиш роботу незакінченою – лишут тебе у танці”, “не прибереш зі столу посуд – гроші не будуть вестися”, “лишиш після обіду посуд брудним – язика тебе митимуть”, “не читатимеш молитву – візьме тебе сатана”, “дівка, яка не вміє прясти – пізно доньки свої віддасть”, “за мамчині сльози – Бог долю зморозе” [8, с.45].

Попереджаючи небажані вчинки, у дітей виховували відповідальність за долю членів сім'ї, родини: “через поведінку недобрих дітей батьків може покарати Бог” [8, с.55].

Фізичне покарання до дітей як метод виховання застосовувалося рідко, лише в особливих випадках (крадіжка, брехня, злослів'я). Найчастіше його метою було не зробити боляче дитині, лише самим фактом покарання загострити її увагу на серйозності провини, щоб запобігти повторенню її в майбутньому. Покарання супроводжувалося словесним повчанням і поясненням негідності поведінки.

Заохочення, як правило, теж переважно було словесним: дитину хвалили, ставлячи в приклад; налаштовували на позитивне майбутнє: “хто робить змолоду, не знає старість голоду”, “здобудеш освіту – побачиш більше світу”, “де більше науки, там менше муки” [5, с.80]

Побутовали повір'я, що оволодіння трудовими навичками мало забезпечити успішне подальше життя: "дівка, що хоче швидко вийти заміж, має прядиво сама обробити від початку до кінця (від сіяння до нитки)", "хлопець, який хоче, щоб господарство йому велося, має сам собі вшити чоботи" [3, с.78]. Дітей змалечку стимулювали до задоволення первинних потреб: "хто не робить, той не їсть", "любиш їздити – люби сани возити"[7, с.89].

Для дітей підліткового віку ефективним стимулом був вислів: "Будеш гарно робити - будуть тебе любити. Ледачих нікому не треба" [13, с.154], оскільки в цей період починалися дошлюбні стосунки молоді, або: "люди похвалять", "люди будуть любити", що говорить про вагоме значення громадської думки у родинному вихованні [1, с.57].

Висновок. Отже, засоби родинного виховання (заохочення та покарання, народний календар) впливають із закономірностей виховання й визначають загальне спрямування виховного процесу етносу.

Прослідкувавши окремі особливості народних звичаїв та обрядів, можемо зробити висновок, що етика, вірування, прикмети, символіка й атрибутика звичаєво-обрядової культури народного календаря; система засобів покарання та заохочення сприяли соціалізації особистості.

Література:

1. Байбурин А. К. *У истоков этикета. Этнографические очерки* / А. К. Байбурин, А. Л. Топорков. – Л.: Наука, 1990. – 167 с.
2. Беньковский И. *Поверья и обрядности родин и крестин* / И. Беньковский // *Киевская старина*. – 1904. – Т. 87. – № 10. – Отд. 2. – С. 1–3.
3. Болтарович З. Є. *Народна медицина українців* / З. Є. Болтарович. – К.: Наукова думка, 1990. – 231 с.

4. Грушевський М. Дитина у звичаях і віруваннях / Марко Грушевський. – К.: Либідь, 2006. – 256 с. (Перше видання – 1906 р.)
5. Заглада Н. Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля / Ніна Заглада. – К.: Всеукраїнська Академія Наук. Музей антропології та етнології ім. Хведіра Возка, 1929. – 180 с.
6. Кузеля З. Пам'яті Хведора Возка / З.Кузеля – Зальцведель, 1918.
7. Максимович М. Дні та місяці українського селянина: пер. з рос. / Михайло Максимович. – К.: Обереги, 2002. – 189 с.
8. Романов Б. А. Люди и нравы древней Руси. Историко-бытовые очерки XI–XIII вв. / Б. А. Романов. – М.–Л.: Наука, 1966. – 375 с.
9. Снегирев И. М. Русские простонародные праздники и суеверные обряды: в 2 ч. / И. М. Снегирев. – Ч. I. – М.: Советская Россия, 1990. – 160 с.
10. Сумцов Н.Ф. Культурное переживание / Н.Ф.Сумцов. – К.,1890. – 403с.
11. Терещенко А. В. Быт русского народа / А. В. Терещенко. – М.: Русская книга, 1999 (Переиздание: т. I–IV. – М., 1847–1848).
12. Українське весілля в с. Погребище Вінницької обл. 1900 – 1960 рр. в записах Н.А. Присяжнюк та М.Рябого // ДАВО – Ф.Р 5105. – Оп.1. – Спр.46. – Арк. 2-3.
13. Чубинський П. П. Мудрість віків: (Українське народознавство у творчій спадщині Павла Чубинського): у 2 кн. / П. П. Чубинський. – К.: Мистецтво, 1995. – Кн. 2. – 224 с.

References:

1. Bayburin A. K. U istokov etiketa. Etnograficheskie ocherki / A. K. Bayburin, A. L. Toporkov. – L.: Nauka, 1990. – 167 s.
2. Benkovskiy I. Poverya i obryadnosti rodin i krestin / I. Benkovskiy // Kievskaya starina. – 1904. – Т. 87. – № 10. – Otd. 2. – S. 1–3.

3. Boltarovych Z. Ye. *Narodna medytsyna ukraintsiv* / Z. Ye. Boltarovych. – K.: Naukova dumka, 1990. – 231 s.
4. Hrushevskiyi M. *Dytyna u zvychaiakh i viruvanniakh* / Marko Hrushevskiyi. – K.: Lybid, 2006. – 256 s. (Pershe vydannia – 1906 r.)
5. Zhlada N. *Pobut selianskoi dytyny. Materialy do monohrafii s. Starosillia* / Nina Zhlada. – K.: Vseukrainska Akademia Nauk. Muzei antropologii ta etnologii im. Khvedira Vovka, 1929. – 180 s.
6. Kuzelia Z. *Pamiati Khvedora Vovka* / Z.Kuzelia – Zaltsvedel, 1918.
7. Maksymovych M. *Dni ta misiatsi ukrainskoho selianyna: per. z ros.* / Mykhailo Maksymovych. – K.: Oberehy, 2002. – 189 s.
8. Romanov B. A. *Lyudi i nrawy drevney Rusi. Istoriko-bytovye ocherki XI–XIII vv.* / B. A. Romanov. – M.–L.: Nauka, 1966. – 375 s.
9. Snegirev I. M. *Russkie prostonarodnye prazdniki i suevernye obryady: v 2 ch.* / I. M. Snegirev. – Ch. I. – M.: Sovetskaya Rossiya, 1990. – 160 s.
10. Sumtsov N.F. *Kulturnoe perezhivanie* / N.F.Sumtsov. – K., 1890. – 403s.
11. Tereshchenko A. V. *Byt russkogo naroda* / A. V. Tereshchenko. – M.: Russkaya kniga, 1999 (Pereizdanie: t. I–IV. – M., 1847–1848).
12. *Ukrainske vesillia v s. Pohrebyshche Vinnytskoi obl. 1900 – 1960 rr. v zapysakh N.A. Prysiazhniuk ta M.Riaboho* // DAVO – F.R 5105. – Op.1. – Spr.46. – Ark. 2-3.
13. Chubynskiyi P. P. *Mudrist vikiv: (Ukrainske narodoznavstvo u tvorchii spadshchyni Pavla Chubynskoho): u 2 kn.* / P. P. Chubynskiyi. – K.: Mystetstvo, 1995. – Kn. 2. – 224 s.

УДК: 378.018.43:004.9

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ

кандидат біологічних наук, доцент, Ястремська С. О.

Державний вищий навчальний заклад «Тернопільський державний медичний університет імені І. Я. Горбачевського Міністерства охорони здоров'я України», Україна, Тернопіль

У статті проведено аналітичний огляд сучасного стану електронних засобів дистанційного навчання в медсестринській освіті. Узагальнено результати теоретичного аналізу проблеми виокремлення моделей дистанційного навчання та розглянуто їхні функціональні можливості, переваги і недоліки. Зроблено спробу формулювання підстав для класифікації моделей дистанційного навчання на рівні вищої медсестринської освіти і побудови власної класифікації. Наведено організаційно-економічний аспект запровадження системи дистанційної освіти у вищих медичних навчальних закладах України, досліджено й узагальнено основні організаційні моделі дистанційної освіти.

Ключові слова: дистанційне навчання, моделі організації дистанційного навчання, платформи дистанційного навчання, інформаційні технології, класифікація, вища медсестринська освіта.

кандидат биологических наук, доцент, Ястремская С. А. Сравнительный анализ учебных возможностей современных моделей дистанционного обучения/ Государственное высшее учебное заведение «Тернопольский государственный медицинский университет имени И. Я. Горбачевского Министерства охраны здоровья Украины», Украина, Тернополь

В статье проведен аналитический обзор современного состояния электронных средств дистанционного обучения в медсестринском

образовании. Обобщены результаты теоретического анализа проблемы выделения моделей дистанционного обучения и рассмотрены их функциональные возможности, преимущества и недостатки. Сделана попытка формулировки оснований для классификации моделей дистанционного обучения на уровне высшего медсестринского образования и построения собственной классификации. Обоснован организационно-экономический аспект внедрения системы дистанционного образования в высших медицинских учебных заведениях Украины, исследованы и обобщены основные организационные модели дистанционного образования.

Ключевые слова: дистанционное обучение, модели организации дистанционного обучения, платформы дистанционного обучения, информационные технологии, классификация, высшее медсестринское образование.

PhD in Biological sciences, Associate Professor, S. Yastremska Comparative analysis of training possibilities of modern models of distance learning / State Institution of Higher Education «Ivan Horbachevsky Ternopil State Medical University of the Ministry of Health of Ukraine», Ukraine, Ternopil

The article analyzes the current state of electronic tools of distance learning in nursing education. It was summered the results of theoretical analysis of the problem of isolating the models of distance learning and their functional capabilities, advantages and disadvantages were considered. An attempt was made to formulate the grounds for classification of distance learning models at the level of higher nursing education as well as their own classification. It is presented an organizational and economic aspect of introduction of distance education system in higher medical educational institutions of Ukraine, studied and generalized main organizational models of distance education.

Key words: distance education, models of organization of distance

learning, distance learning platform, information technologies, classification, higher nursing education.

Вступ. Початок другої декади ХХІ століття для системи вищої освіти України, зокрема й медсестринської, характеризується масштабними перетвореннями, які пов'язані з реалізацією підходу до освіти як до сервісу, який надається споживачеві та окреслюється схемою «потреба → послуга». У сучасній вищій медсестринській освіті зростає роль взаємодії суб'єктів освітнього процесу, розширюється коло суспільних інститутів, які впливають на результат навчання, виникають нові соціальні зв'язки. Оптимізація такої освітньої взаємодії уможлиблюється шляхом використання нових форм і технологій, зокрема дистанційного навчання (ДН) у професійній підготовці фахівців медичної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми та на які спирається автор, свідчить, що деякі аспекти цих процесів проаналізовані в дисертаційних дослідженнях [8], виявляються в публікаціях вітчизняних [2; 7; 9] та зарубіжних науковців [1; 6], у монографіях [3] та навчальних посібниках [4; 5]. Аналіз літературних свідчить, що система соціальних комунікацій студентів і викладачів вищих медичних навчальних закладів (ВМНЗ) ускладнюється і стає динамічнішою і ці зміни стосуються широких верств студентства та професорсько-викладацького складу. Закономірно, що перед ВМНЗ стоїть завдання оновлення не лише цілей і змісту навчання, а й істотного перегляду форм, методів, засобів освітнього процесу та управління ним, що є **невирішеними раніше частинами загальної проблеми, котрим присвячена стаття.**

Формулювання мети статті та завдань. Виникає потреба уточнення впливу моделі ДН на організацію освітнього процесу, вибір змісту, методів, форм і засобів навчання.

Виклад основного матеріалу статті. Стрімка інформатизація освіти, зокрема і вищої медсестринської, а також розвиток новітніх інформаційних технологій у світі, які є одними з ключових умов успішного розвитку сучасного суспільства, спричинили появу нової соціально-економічної проблеми – інформаційної нерівності. Вирішення цієї проблеми вбачаємо у впровадженні дистанційної форми навчання, яка сприяє швидкому й зручному поширенню знань, забезпеченню доступності освіти всім верствам населення незалежно від їхнього географічного розташування.

гнучкість

- зазвичай студенти не відвідують традиційних лекцій та практичних занять, а працюють у зручному для них режимі та темпі

модульність

- в основу програм ДН закладено модульний принцип, який дає змогу формувати програму, яка відповідає груповим та індивідуальним можливостям і потребам студентів

економічна ефективність

- ДН на 50% є дешевшим від традиційних форм навчання. Відносно низька собівартість забезпечується шляхом використання більш концентрованої демонстрації та уніфікації змісту, орієнтації технологій ДН на більшу кількість студентів, а також за рахунок ефективного використання існуючих навчальних платформ та технічних засобів

нова роль викладача

- викладач виконує функції координації освітнього процесу, корекції навчальних курсів, консультування у складанні індивідуального навчального плану, керівництва навчальними проектами тощо

спеціалізований контроль якості навчання

- формами контролю в ДН є дистанційно організовані екзамени, співбесіди, практичні, курсові та проектні роботи, екстернат, комп'ютерні інтелектуальні тестуючі системи

використання спеціалізованих технологій і засобів навчання

- технології ДН - це сукупність методів, форм і засобів взаємодії зі студентом в процесі самостійного, але контрольованого засвоєння певного масиву знань

Рис. 1. Характерні особливості дистанційного навчання

Дистанційну форму навчання розглядаємо як інноваційну організацію освітнього процесу, яка базується на принципі самостійного навчання, а студенти та викладачі розділені в просторі та часі, однак

мають постійну можливість підтримувати діалог у віртуальному просторі. Характерні особливості дистанційного навчання відображено на рис. 1.

Значною мірою впровадження ДН реалізується за допомогою програмних засобів, побудованих на сучасних інформаційно-комунікаційних технологіях (ІКТ), які одержали загальну назву «моделі дистанційного навчання» (МДН). Здійснюючи розгляд дистанційного навчання як самостійної системи, однієї з форм навчання, цілком логічним є розгляд можливих варіантів його організації (моделей дистанційного навчання) та їхньої специфіки для визначення цілей та умов їх застосування, а також особливостей компонентів кожної з моделей. Виникає потреба уточнення впливу моделі ДН на організацію освітнього процесу, вибір змісту, методів, форм і засобів навчання.

Деякі науковці [1, с. 129] трактують дистанційне навчання досить широко і не передбачають обов'язкового використання мережі Інтернет як обов'язкового засобу зв'язку, тому виокремлюють такі МДН:

1) традиційна (заочна) – зорієнтована лише на самостійну роботу студента без обов'язкової взаємодії викладача і студентів. Така модель ДН передбачає проведення очних лекцій з подальшою самостійною роботою з отриманими комплектами методичного забезпечення;

2) модель інтеграції очних і дистанційних форм навчання, на думку Артюшенко О. В., є досить перспективною, оскільки передбачає, що значну частину інформаційного матеріалу, який не вимагає значних інтелектуальних зусиль для його засвоєння, доцільно перенести на дистанційні форми, водночас не заперечуючи необхідності проведення очних консультацій, тестувань, контролю [2, с. 15]. Заміна цих форм аудиторного навантаження на самостійні, реферативні або проектні види діяльності з подальшою їхньою презентацією на семінарських заняттях, дискусіях тощо не лише дає можливість значно вивільнити час студентів, створити умови для їхньої результативної самостійної творчої діяльності,

а й дає викладачеві можливість проведення додаткових консультацій для тих студентів, які цього потребують;

3) модель мережевого дистанційного навчання (Інтернет-навчання, e-learning) дає свободу вибору часу і місця навчання. По суті, вона є самостійною роботою студентів у вивченні теоретичного матеріалу та виконанні практичних завдань, націлених на формування готовності до професійної діяльності [3, с. 98] (теоретичні дослідження, віртуальні практикуми та лабораторні роботи, тренажерні та стимуляційні заняття тощо). Обов'язковою складовою є система тестів, що дає змогу контролювати процес навчання і здійснювати оцінювання рівня знань студентів;

4) модель змішаного ДН передбачає диференціацію навчання. Справа в тому, що інколи немає потреби у створенні електронних мережевих підручників, оскільки вже існують затверджені відповідним міністерством друковані навчальні посібники. Більш ефективно організувати процес навчання, базуючись на вже виданих підручниках і навчальних посібниках та з використанням додаткового матеріалу, що розміщується в мережі;

5) модель інтерактивного телебачення (Two-way TV) заснована на використанні телевізійних технологій, які є нині досить дорогими у використанні. Ця модель передбачає online трансляцію занять за допомогою відеокамер і телевізійного обладнання на відстані.

Перевагами цих моделей ДН є самостійна робота з персональним комп'ютером (комп'ютер не замінює викладача, а в певній мірі моделює його діяльність), реєстрація на сайті, що дає право отримати власний пароль, свою Web-сторінку на сервері, актуальність, повнота і систематичність освітніх матеріалів, систематичний контроль якості навчання.

Водночас моделі ДН класифікують і за способом пізнавальної діяльності в дистанційному освітньому процесі. З цих позицій виокремлюють консультаційну модель (навчальний процес контролюється викладачами-консультантами – тьюторами), модель кореспонденції (реалізується на основі перманентного обміну навчальною інформацією поштою або з використанням комп'ютерних засобів) і модель самонавчання (охоплює модель регульованого самонавчання, екстернат, автономні навчальні системи).

Ще одна досить поширена класифікація моделей ДН була розроблена в 2000 р. Інститутом ЮНЕСКО [4, с. 19], в якій представлено шість моделей:

- 1) одинична модель: навчальний заклад здійснює лише ДН;
- 2) подвійна модель: освітня установа реалізує форму очного навчання студентів та програми для студентів, які частково навчаються очно, а частково – дистанційно;
- 3) змішана модель: студенти вивчають частину курсів очно, а частину – дистанційно;
- 4) модель консорціуму: поєднання двох або більше організацій для реалізації навчального процесу. Водночас партнери обмінюються навчальними матеріалами або розподіляють між собою деякі функції;
- 5) модель за принципом франчайзингу: партнерські навчальні заклади передають один одному свої дистанційні курси;
- 6) модель віддалених аудиторій: лекції та семінари, що проводяться в стінах ВНЗ, транслюються за допомогою телекомунікаційних каналів у вигляді телепередач, відеоконференції, радіопередач на віддалені аудиторії.

Зауважимо, що в розглянутих моделях не конкретизовано такі характеристики ДН як тип комунікації, синхронність взаємодії та її періодичність, можливості інформаційно-освітнього середовища, за

допомогою якого здійснюється взаємодія. Тому правомірним вважаємо звернення до дослідження Полат Є. С., яка виокремлює такі МДН:

- навчання за типом екстернату зорієнтоване на отримання освіти відповідно з екзаменаційними вимогами;

- університетське навчання на базі одного університету зорієнтоване на студентів, які навчаються на відстані (заочно або дистанційно) на основі нових інформаційних технологій.

- університетське навчання, засноване на співпраці декількох ВНЗ передбачає реалізацію співпраці декількох освітніх організацій у підготовці навчальних програм заочного / дистанційного навчання, що дозволяє зробити їх якіснішими і дешевшими;

- навчання в спеціалізованому навчальному закладі. У цій моделі навчання передбачається здійснення освітнього процесу в спеціально створених для цілей заочного / дистанційного навчання освітніх установах, які зорієнтовані на розробку мультимедійних курсів;

- автономні навчальні системи. Навчання в межах цих підсистем здійснюється безпосередньо за допомогою телебачення або радіопрограм, цифрових ресурсів на CD, а також додаткових друкованих посібників;

- неформальне, інтегроване навчання на основі мультимедійних програм. Такий освітній процес орієнтований на навчання дорослих, котрі з певних причин не здобули вищої освіти [5, с. 136-142].

Використання в професійній підготовці майбутніх магістрів сестринської справи (МСС) сучасних мережевих інформаційних технологій дає змогу застосовувати освітні моделі навчання, управління якими здійснюється за допомогою мережі Інтернет. У межах таких МДН студент виконує низку дій (вивчає теорію, вирішує практичні та контрольні завдання) на власному комп'ютері або іншому портативному пристрої, а викладач лише віддалено контролює його дії. Такі МДН є

комплексом навчально-методичної, навчальної та організаційної підтримки освітнього процесу, який здійснюється на базі інформаційних технологій. З позиції сучасної педагогіки створення інформаційного середовища і програмного забезпечення надає нові можливості у всіх сферах освітнього процесу. Комп'ютерні технології є принципово новими засобами навчання, які за допомогою своєї швидкої дії і великих резервів пам'яті дають змогу реалізувати різні варіанти середовища для програмованого і проблемного навчання, створювати різноманітні діалогові режими навчання, проводити аналіз результатів та їхню корекцію.

Таким чином, усі окреслені в різних класифікаціях моделі ДН мають власну специфіку, передбачають вирішення конкретних практичних завдань, спрямовуються на «свого» користувача. Особливість кожної моделі ДН зумовлює розробку і структурування змісту навчання, організаційних форм навчального процесу, методів і засобів навчання.

Досліджуючи тенденції розвитку моделей ДН та досвід їхнього застосування, Государьов І. Б. акцентує увагу на тому, що будь-яке ДН в сучасних умовах здійснюється в електронному інформаційно-освітньому середовищі (ЕІОС) [6, с. 163]. Це означає, що всі можливі варіанти педагогічної взаємодії в межах процесу навчання здійснюються за допомогою компонентів ЕІОС. Відтак, логічно вважати, що та чи інша модель ДН визначається переважаючими способами і технологіями взаємодії в середовищі і є результатом інформаційного педагогічного проектування в конкретних умовах. Відтак припускаємо, що не існує певного наперед заданого кінцевого набору моделей ДН, існує лише набір вихідних компонентів, які рекомбінуються з урахуванням потреб студентів.

Відтак, ми будемо розглядати електронне дистанційне навчання (ЕДН) таким чином. В основі будь-якої моделі ЕДН є такі базові

інформаційні структури: електронний ресурс, електронний освітній ресурс; електронний курс; інформаційна система. Водночас взаємодія суб'єктів ДН може здійснюватися одночасно або в різний час. Виходячи з цього, моделі ДН групуємо з урахуванням доступу до базових інформаційних структур (рис. 2) за такими ознаками:

Рис. 2. Класифікація моделей ЕДН з урахуванням доступу до базових інформаційних структур

Усі окреслені моделі характеризують різноманіття дистанційних освітніх процесів і технічних засобів доставки навчальної інформації. Однак, у них не враховані особливості технологічних засобів, які використовуються в навчальному процесі. Так, у вищій освіті є три різновиди технологічної організації ДН, залежно від засобів дистанційного навчання та форм комунікації: одинична медіа, мультимедіа, гіпермедіа.

Модель одиничної медіа передбачає використання будь-якого засобу отримання знань і каналу передачі інформації (навчання за допомогою чату, навчальних радіо або телепередач). У цьому випадку основним засобом навчання є друкований текст, взаємна комунікація

практично відсутня, що наближає цю модель ДН до традиційного заочного навчання.

У мультимедійному підході до ДН використовують такі освітні засоби: друковані навчальні посібники, комп'ютерні навчальні програми на різних носіях, аудіо- та відеозаписи тощо. У межах такої моделі переважає передача навчальної інформації в «один бік», а за необхідності використовуються компоненти очного навчання – дискусії студентів і викладачів, підведення підсумкових навчальних семінарів або консультацій, очні іспити [7, с. 230].

Моделлю ДН нового покоління є гіпермедіа, що передбачає використання сучасних інформаційних технологій з переважаючою роллю комп'ютерних телекомунікацій. Найпростішою її формою є використання електронної пошти і відеозв'язку, а також аудіонавчання (поєднання телефону і телефаксу). У сучасних умовах технологізації така модель передбачає використання відео, телефону і телефаксу (для проведення відеоконференцій).

Існуючі моделі освітніх установ, які функціонують на основі використання ДН та інформаційних технологій, визначаються під впливом трьох компонентів: технологічного, педагогічного та організаційного [8, с. 22]. Характер технологічного компоненту залежить від інформаційних технологій, що використовуються для розробки, доставки, підтримки навчальних курсів та навчального процесу в цілому. Значення педагогічного компонента визначається набором методів і прийомів, що застосовуються в освітньому процесі. Організаційний компонент характеризує специфіку організаційної структури освітнього закладу дистанційного навчання [9, с. 18].

Таким чином, кожна з розглянутих моделей організації ДН навчання характеризується спектром педагогічних методів і прийомів навчання, які застосовуються в межах дистанційного освітнього процесу.

Висновки. Отже, аналіз наукових досліджень та особливостей моделей ДН дає змогу узагальнити, що нині спільними зусиллями програмістів і педагогів розроблено значну кількість моделей ДН для організації ЕДН у навчальних закладах різного типу. Істотними характеристиками розглянутих моделей ДН є двосторонній тип комунікації, взаємодія за допомогою мережі Інтернет, відсутність очних зустрічей між учасниками процесу навчання, використанням у якості основи навчання мережевого ресурсу. Відмінностями між розглянутими моделями є синхронність взаємодії, одночасне використання мережевих ресурсів та інших навчальних матеріалів: (ресурсів Інтернету, матеріалів на паперовій основі, цифрових ресурсів тощо), сервіси інформаційно-технологічного середовища, за допомогою якого здійснюється взаємодія між усіма учасниками процесу навчання.

Література:

- 1. Скибицкий Э. Г. Теоретические основы дистанционного обучения: [монография] / Э. Г. Скибицкий, Л. И. Холина. – Новосибирск: Изд-во НГПУ, 2002. – 405 с.*
- 2. Артюшенко О. В. Моделі організації дистанційного навчання // О. В. Артюшенко // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2007. – №7. – С. 13–16.*
- 3. Козлакова Г. О. Інформаційно-програмне забезпечення дистанційної освіти: зарубіжний і вітчизняний досвід: [монографія] / Г. О. Козлакова. – К., 2002. – 231 с.*
- 4. Дистанционные образовательные технологии: проектирование и реализация учебных курсов / Под общ. ред. М. Б. Лебедевой. – СПб.: БХВ-Петербург, 2010. – 336 с.*

5. Полат Е. С. Теория и практика дистанционного обучения / Е. С. Полат, М. Ю. Буханкина, М. В. Мусеева. – М.: Академия, 2004. – 416 с.
6. Государев И. Б. Электронное обучение: тенденции развития моделей и опыт применения / И. Б. Государев // Известия Российского государственного педагогического университета им. А. И. Герцена. – 2013. – № 162. – С. 162–166.
7. Олексюк В. П. Деякі аспекти інтеграції веб-сервісів вищого навчального закладу / В. П. Олексюк // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Сер.: Педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 228–234.
8. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / П. В. Стефаненко. – К., 2002. – 37 с.
9. Мельничук І. М. Реальність та перспективи впровадження на сучасному етапі дистанційного навчання в сферу охорони здоров'я / І. М. Мельничук, С. О. Ястремська // Медична освіта. – 2016. – № 3. – С. 17–20.

References:

1. Skibitskiy E. G. Teoreticheskie osnovy distantsionnogo obucheniya: [monografiya] / E. G. Skibitskiy, L. I. Kholina. – Novosibirsk: Izd-vo NGPU, 2002. – 405 s.
2. Artjushenko O. V. Modeli orghanizaciji dystancijnogho navchannja // O. V. Artjushenko // Pedagoghyka, psykholohyja y medyko-byologhycheskye problemy fyzycheskogho vospytanyja y sporta. – 2007. – № 7. – S. 13–16.

3. Kozlakova Gh. O. *Informacijno-programne zabezpechennja dystancijnoji osvity: zarubizhnyj i vitchyznjanyj dosvid: [monohrafija] / Gh. O. Kozlakova. – K., 2002. – 231 s.*
4. *Distantcionnye obrazovatelnye tekhnologii: proektirovanie i realizatsiya uchebnykh kursov / Pod obshch. red. M. B. Lebedevoy. – SPb.: BKhV-Peterburg, 2010. – 336 s.*
5. Polat Ye. S. *Teoriya i praktika distantcionnogo obucheniya / Ye. S. Polat, M. Yu. Bukhankina, M. V. Moiseeva. – M.: Akademiya, 2004. – 416 s.*
6. Gosudarev I. B. *Elektronnoe obuchenie: tendentsii razvitiya modeley i opyt primeneniya / I. B. Gosudarev // Izvestiya Rossiyskogo gosudarstvennogo pedagogicheskogo universiteta im. A. I. Gertsena. – 2013. – № 162. – S. 162–166.*
7. Oleksjuk V. P. *Dejaki aspekty integracii veb-servisiv vyshhogho navchalnogho zakladu / V. P. Oleksjuk // Naukovi zapysky Ternopiljskogo nacionalnogho pedagoghichnogho universytetu im. V. Ghnatjuka. Ser.: Pedagoghika. – 2011. – № 1. – S. 228–234.*
8. Stefanenko P. V. *Teoretychni i metodychni zasady dystancijnogho navchannja u vyshhij shkoli: avtoref. dys. na zdobuttja nauk. stupenja doktora ped. nauk: 13.00.04 «Teorija i metodyka profesijnoji osvity» / P. V. Stefanenko. – K., 2002. – 37 s.*
9. Meljnuchuk I.M. *Realnistj ta perspektyvy vprovadzhennja na suchasnomu etapi dystancijnogho navchannja v sferu okhorony zdorov'ja / I. M. Meljnuchuk, S. O. Jastremsjka // Medychna osvita. – 2016. – № 3. – S. 17–20.*

РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

УДК: 7. 5527

ВИРІШЕННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД НАВЧАЛЬНИМ МАЛЮНКОМ

кандидат архітектури, доцент, Берлач О.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
Україна, Луцьк

Обґрунтовано специфіку вирішення творчих завдань під час роботи над навчальним малюнком, особливості образного відображення реальної дійсності в процесі малювання. Розкрито процес формування графічного художнього образу, як складної системи, охарактеризовано його компоненти, проаналізовано типові помилки на заняттях навчальним малюнком. Вивчено необхідні різні образотворчих умінь і навичок реалістичного малювання. Встановлено, що без володіння образотворчою грамотою формування художнього образу неможливе. Знання педагогами шляхів вирішення творчих завдань при роботі над навчальним малюнком, основ формування художнього образу, можливостей академічного малювання дозволить їм в подальшій педагогічній діяльності науково підходити до вирішення проблеми розвитку творчих здібностей на заняттях образотворчого мистецтва.

Ключові слова: художній образ, навчальний малюнок, образотворче мистецтво, рисунок, образотворча діяльність.

кандидат архитектуры, доцент, Берлач А. П. Решение творческих задач при работе над учебным рисунком/ Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки, Украина, Луцк

Обоснованно специфику решения творческих задач при работе над учебным рисунком, особенности образного отражения реальной действительности в процессе рисования. Раскрыто процесс формирования графического художественного образа, как сложной системы, охарактеризованы его компоненты, проанализированы типичные ошибки на занятиях учебным рисунком. Изучены необходимые уровни изобразительных умений и навыков реалистического рисования. Установлено, что без владения изобразительной грамотой формирования художественного образа невозможно. Знание педагогами путей решения творческих задач при работе над учебным рисунком, основ формирования художественного образа, возможностей академического рисования позволит им в дальнейшей педагогической деятельности научно подходить к решению проблемы развития творческих способностей на занятиях изобразительного искусства.

Ключевые слова: художественный образ, учебный рисунок, изобразительное искусство, рисунок, изобразительная деятельность.

Candidate of Architecture, Associate Professor O. P. Berlach Solving creative tasks while working on a drawing/ Lesia Ukrainka East European National University Ukraine, Lutsk

The specifics of solving creative problems during work on the drawing drawing, features of figurative reflection of the real reality in the process of drawing are substantiated. The process of formation of a graphic artistic image as a complex system is described, its components are characterized, typical errors in the classroom are analyzed by the drawing drawing. The necessary levels of visual skills and skills of realistic drawing have been studied. It is established that without the possession of a pictorial letter of formation of an artistic image is impossible. Teachers' knowledge of ways of

solving creative tasks when working on a drawing pattern, the foundations of forming an artistic image, the possibilities of academic drawing will enable them in the further pedagogical activity to scientifically approach the solution of the problem of development of creative abilities in the classes of fine arts.

Key words: artistic image, educational drawing, fine arts, drawing, visual activity.

Вступ. Підвищення теоретичного і практичного рівня підготовки педагогів, які викладають предмети мистецького циклу, а саме образотворче мистецтво, одне із найактуальніших завдань загальноосвітньої та професійної школи. Адже, саме викладач образотворчого мистецтва вирішує цілий ряд специфічних завдань пов'язаних з естетичними можливостями мистецтва, забезпечуючи тим самим ціленаправлене формування в учнів та студентів творчих здібностей, які в кінцевому результаті виступають обов'язковою умовою успішного здійснення будь-якого виду образотворчої діяльності. В зв'язку з цим гостро постає питання про підготовку такого педагога, який не тільки має глибокі знання дисциплін мистецького циклу, досконало володіє вміннями і навичками реалістичного зображення дійсності, але й розуміє сутність творчості, процес формування художнього образу, який є специфічною формою відображення об'єктивної дійсності в мистецтві, результатом спеціальних образотворчих знань, умінь і навичок, всієї творчої діяльності художника-педагога [2].

Значні можливості для підготовки творчого художника-педагога надають заняття з малюнку, так як малюнок є основою образотворчої грамоти і ведучою дисципліною в системі художньо-педагогічної освіти та естетичного виховання майбутніх педагогів, має безмежні можливості для розвитку творчих здібностей, формування естетичного смаку та естетичних потреб у студентів.

Мета – розкрити процес формування художнього образу через технологічні прийоми вирішення творчих завдань під час роботи над навчальним малюнком.

Наукові розвідки з вивчення питання формування творчого графічного образу, вирішення творчих завдань при роботі над навчальним малюнком розглядає Л.В. Медведєв в навчальному посібнику «Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку», але проблематика вирішення творчих завдань при роботі над навчальним малюнком автором залишилася по за увагою.

Виклад основного матеріалу. Термін «рисунок», по різному тлумачиться художниками-педагогами, провідними науковцями. Так, в навчальному посібнику М. М. Ростовцева «Академический рисунок», вказується «під терміном «рисунок» ми розуміємо, зрозуміле, виразне і лаконічне вираження основної форми. Вживається цей термін в різних мистецтвах по-своєму, набуваючи свого значення. Наприклад, живописець і архітектор під словом «рисунок» розуміють вираження об'ємної форми; музикознавець, аналізуючи музичний твір, говорить про мелодійність рисунка; хореограф вказує на рисунок тацю. Словом «рисунок» ми називаємо не тільки лінійний абрис, лінійне окреслення якогось предмета, але і все впорядкування форми в зображенні» [5. с.5].

В образотворчому мистецтві у визначенні терміну «рисунок» існують значні розбіжності. Художники епохи Відродження рисунок розглядали як основу будь якого зображення, як основу професійної підготовки. Мікеланджело писав: «Рисунок, який інакше називають мистецтвом начерку, є найвищою точкою і живопису, і скульптури, і архітектури; рисунок – джерело і корінь всякої науки»[3. с.4].

Подібну думку ми знаходимо майже у всіх трактатах того часу – Ченніно Ченніні, Альберті, Леонардо да Вінчі, Дюрера та ін.

Наприклад І. Крамскої визначає рисунок як графічний елемент побудови зображення: «Рисунок – лінія, границя, зовнішній абрис; в дійсності – це є не тільки границя, але і та міра скульптурного моделювання форми, яка відповідає дійсності» [4. с.3].

В наш час малюнок розглядається як процес пізнання, активного вивчення природи і процес образного відображення дійсності. В умовах сучасної школи, на зміну малюнку, прийшло образотворче мистецтво, внаслідок чого і поняття малюнка вимагає більш чіткого і конкретизованого визначення. Отже, поняття «рисунок» багатьма науковцями, художниками-педагогами трактується: «Рисунок – це не тільки образ предмета, але і його художньо-естетичні якості; інакше кажучи, рисунок – це художньо-образне відображення об'єктивної дійсності графічними засобами» [3. с.4].

Вивчення студентами науково-теоретичних понять, які стосуються малюнка, ще не забезпечують підвищення рівня їх професійної підготовки. Не менш важливе місце в професійній підготовці художника-педагога, вчителя образотворчого мистецтва займають знання і навички техніки малюнка, що проявляються в умінні практичного застосування набутих знань. Звідси, напевно, впливає необхідність вивчення академічного малюнка та систематичного, цілеспрямованого розвитку на цій основі зорового сприйняття, образного мислення, просторового бачення, що створює основу формування творчих здібностей. Якими б досконалими не були знання студента в області теорії мистецтва, якими професійними навичками він не володів, основна мета професійної підготовки не буде досягнута, якщо він не володіє принципами створення графічного художнього образу. Навчити можна лише тому, що знає і чим володіє сам педагог. Тому, майбутній художник-педагог, який не має твердих знань з теорії художнього образу, не володіє практикою його графічного втілення, не зможе передати своїм вихованцям художньо-

образні основи зображення. Відповідно, студенту на заняттях з малюнка передусім необхідно вчитися володіти не тільки професійними вміннями і навичками реалістичного малювання, але й пізнавати процес створення художнього образу, який має місце в будь-якій графічній вправі чи навчальній постановці [3].

Головне завдання творчого малюнка – створення художньо-графічного образу на основі вивчення природи і визначення в ній індивідуального та характерного [6].

В кожній творчій роботі художник виражає свою позицію, через манеру виконання, яка виробляється в результаті тривалого вивчення навколишньої дійсності. В процесі навчання, майбутній професіонал порівнює, виявляє виразні відмінності, найбільш цікаві форми, замальовує їх, або старається запам'ятовувати. Замальовки та начерки допомагають виявити характер об'єкта за яким ведеться спостереження, його особливі риси. Ці спостереження студент використовує для визначення композиційного сюжету в картині. Володіння професійними навичками в малюнку повинно включати процес розвитку творчих здібностей. Оволодівши на практиці цілим рядом закономірностей, методів і технічних прийомів, художник старається передати своє відношення до зображуваного. Тому процеси вивчення і творчості в образотворчому мистецтві взаємопов'язані. Вивчаючи окремі прийоми в малюнку, студент одночасно засвоює володіння методом творчого виконання малюнків. Поряд з відмінною передачею пропорцій, положення предмета в просторі, побудові його форми, необхідно розвивати художній смак, вчитися пошуку свого особистого, творчого трактування зображення.

Під час вивчення малюнка, а особливо в творчій роботі, застосовуються різноманітні матеріали та технічні прийоми, але всі вони розглядаються як засоби вираження змісту, художнього задуму. Вони не

можуть бути самоціллю, не повинні відволікати від головного – правдивої і виразної передачі зображення навколишньої дійсності. Творчі малюнки в переважній своїй суті виконуються різними способами. В деяких випадках не є помилкою збереження контурів предмета, які виконані тонкою строго сухою лінією, в іншому передача об'єму зображуваного предмета, його форми і фактури короткими штрихами м'якого графітного олівця, виразно виявляючи характерні особливості моделі. Виконання творчих малюнків художниками здійснюється як лінійним, так і тональним малюнком. Лінією вони користуються як умовним засобом вираження форми, адже в природі лінії не існує, існують лише площини по різному розвернуті до джерела світла та ока спостерігача. Пляму, як виражальний графічний засіб застосовують для передачі об'єму натурної моделі [6].

Лінійний малюнок має свої виражальні можливості. З допомогою лінії зорова форма предмета відділяється від навколишнього простору, служить границею між зображуваним предметом і тлом. Тому, для кращого розуміння малюнка майбутній педагог має навчитися відчувати лінію, як найважливіший елемент зображення живої форми. Дослідниками встановлено наступні різновиди лінії: тонка, широка, контурна, виконана пером чи твердим олівцем. За допомогою цих різновидів художник передає в картині об'єм і простір. Нерідко творчі малюнки виконуються пером чи пензлем, пастельними олівцями, сангіною, вуглем, крейдою тощо.

Для виявлення об'єму широко застосовується перехресна штриховка, яка виконується по напрямку великої форми. Зіставляючи різноманітні матеріали та використовуючи контрасти освітлення, художник досягає найбільшої виразності в малюнку.

Фактуру матеріалу в малюнку художник передає наступними прийомами: штрихування, розтушовка, розтирання і т. д.

Відповідно до поставленої художником мети та розкриття задуму в творчих малюнках використовуються різноманітні сорти паперу. Зернистий папір застосовується переважно для малювання вуглем чи сангіною. Тут матеріал залишає надзвичайно широку, енергійну лінію. Цей папір використовується здебільшого для виконання короткочасних замальовок, начерків. Для виконання довготривалого малюнку доцільно використати гладкий, твердий малювальний папір та тверді олівці.

Тонка лінія і штрих, покладені в правильному напрямку, можуть виразно передавати характерні особливості зображуваного.

Практикуючи в замальовках і поступово ускладнюючи творчі завдання, треба приділяти велику увагу малюванню з натури.

Висновок. Таким чином, вивчення основ навчального малюнка є складним пізнавальним процесом, де значне місце займає емоційно-образне, творче сприйняття явищ навколишньої дійсності, а вирішення творчих завдань при роботі над навчальними постановками сприяє активному формуванню художнього образу.

Література:

- 1. Берlach О. П. Малярські техніки, методи і прийоми роботи в станковому живописі / О. П. Берlach/ методичні рекомендації для студентів спеціальності образотворче мистецтво – Луцьк.: «Твердиня», 2011.- 49 с.*
- 2. Дем'янчук О. Н., Чихурський А. С., Берlach О. П. Естетизація навчально-виховного процесу загальноосвітньої школи-інтернату / О. Н. Дем'янчук, А. С.Чихурський, О. П. Берlach / монографія – Луцьк.: Волинська обласна друкарня, 2017. – 220 с.*
- 3. Л. Г. Медведев. Формирование графического художественного образа на занятиях по рисунку / Л. Г. Медведев / - М.: Просвещение, 1986. – 159 с.*

4. Крамской И. Н. Об искусстве / И. Н. Крамской / - М., 1960. - С.88.
5. Ростовцев Н. Н. Академический рисунок / Н. Н. Ростовцев/ - М.: Просвещение, 1984.- С.5.
6. Унковский А. А. Изобразительное искусство / А. А. Унковский/ Учебно-методическое пособие – М.: Просвещение, 1987.- С.4-9.

References:

1. Berlach O. P. *Malyars'ki tekhniky, metody i pryomy roboty v stankovomu zhyvopysi / O. P. Berlach/ metodychni rekomendatsiyi dlya studentiv spetsial'nosti obrazotvorche mystetstvo – Luts'k.: «Tverdunya», 2011.- 49 s.*
2. Dem"yanchuk O. N., Chykhurs'kyy A. S., Berlach O. P. *Estetyzatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu zahal'noosvitn'oyi shkoly-internatu / O. N. Dem"yanchuk, A. S. Chykhurs'kyy, O. P. Berlach/ monohrafiya – Luts'k.: Volyns'ka oblasna drukarnya, 2017. – 220 s.*
3. L. H. Medvedev *Formyrovanye hrafycheskoho khudozhestvennoho obraza na zanyatyyakh po rysunku/ L. H. Medvedev/ - M.: Prosveshchenye, 1986. – 159 s.*
4. Kramskoy Y. N. *Ob yskusstve/ Y. N. Kramskoy/ - M., - 1960. - S.88.*
5. Rostovtsev N. N. *Akademycheskyy rysunok / N. N. Rostovtsev/ - M.: Prosveshchenye, 1984. - S.5.*
6. Unkovskyy A. A. *Yzobrazytel'noe yskusstvo / A. A. Unkovskyy/ Uchebno-metodycheskoe posobyе – M.: Prosveshchenye, 1987.- S.4-9.*

ЗМІСТ

РОЗДІЛ I. ПИТАННЯ ЕКОНОМІЧНИХ НАУК ТА ПРАВА

ПРИНЦИПИ ПОБУДОВИ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ
ОЦІНЮВАННЯ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ 6
Іванова К. О.

ПОНЯТТЯ ЗАХОДІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ВПЛИВУ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ 22
Сюсюкало З. М.

РОЗДІЛ II. ПИТАННЯ ТЕХНІЧНИХ НАУК ТА БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ

СПОСОБ МАСШТАБИРОВАНИЯ РАСПРЕДЕЛЁННЫХ
ПРИЛОЖЕНИЙ В ПРОГРАММНО-КОНФИГУРИРУЕМЫХ СЕТЯХ
С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ГИБРИДНОГО ОБЛАКА 46
**доктор технических наук, профессор, Кулаков Ю. А.,
Лопушен Е. Ю.**

ТЕХНОЛОГИИ 3D-ПЕЧАТИ В СОВРЕМЕННОЙ АРХИТЕКТУРЕ 56
кандидат искусствоведения, Вергунова Н. С.

РОЗДІЛ III. ПИТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ
СОЦІАЛЬНОЇ ЗРІЛОСТІ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ АГРАРНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ 65
кандидат педагогічних наук, Данченко І. О.

ТВОРЧИЙ РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ ШКОЛЯРІВ Надутенко О. Л.	80
ЗАСОБИ ВИХОВАННЯ В НАРОДНІЙ ПЕДАГОГІЦІ СХІДНИХ СЛОВ'ЯН кандидат педагогічних наук, Окольніча Т. В.	95
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ НАВЧАЛЬНИХ МОЖЛИВОСТЕЙ СУЧАСНИХ МОДЕЛЕЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ кандидат біологічних наук, доцент, Ястремська С. О.	103
РОЗДІЛ IV. ПИТАННЯ МИСТЕЦТВА ТА МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	
ВИРІШЕННЯ ТВОРЧИХ ЗАВДАНЬ ПІД ЧАС РОБОТИ НАД НАВЧАЛЬНИМ МАЛЮНКОМ кандидат архітектури, доцент, Берлач О.	117

журнал «Науковий огляд»
Journal «Scientific review»

Підписано до друку 09.10.2017
Формат 60x84/16.Гарн. Times New Roman.
Папір офсетний. Друк різнографія.
Тираж 300пр.

© Центр міжнародного наукового співробітництва «ТК Меганом»
Свідоцтво ДР №325712
02192, м. Київ, вул. Юності 9/144.
т/ф. +38044-525-62-99
e-mail: nauogl@gmail.com